ВІСТІ КОМБАТАНТА

3

ТОРОНТО — НЬЮ-ЙОРК 1987

ВІСТІ КОМБАТАНТА

Рік 1987 Торонто — Нью Йорк — ч. 3 (149)

ЗМІСТ

ВІСТІ КОМБАТАНТА

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖУРНАЛ

РЕДАКТОРИ: І. Кедрин-Рудницький і д-р М. Малецький

ВИДАВЦІ: Головна Управа Об'єднання б. Вояків Українців в Америці, Головна Управа Братства кол. вояків 1 УД УНА

СПІВУЧАСНІ: Братство Українських Січових Стрільців, Об'єднання кол. вояків УПА, Броди-Лев, Інн., Українська Стрілецька Громада в Канаді

VETERANS' NEWS, bimonthly, published jointly by:

United Ukrainian War Veterans in America, Brotherhood of Former Soldiers of 1 Ukrainian Division UNA in association with: Brotherhood of Ukrainian Sichovi Striltsi, Former Members of the Ukrainian Insurgent Army, Inc., Brody-Lev, Inc, Ukrainian War Veterans' Association in Canada.

Address:

VETERANS' NEWS — P. O. Box 279, Stn. "D", Toronto, Ont., Canada M6P 3J9

Editorial office in USA:

Mr. I. Kedryn-Rudnytsky, 100-E Mongomery St., Jersey City, N. J. 07302 U. S. A.

Статті, підписані прізвищем чи ініціялами автора, не завжди відповідають поглядам Редакції.

Редакція

застерігає собі право скорочувати статті і справляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1986 РІК:

В Канаді річна передплата 18.00 дол. В США і інших країнах 18.00 ам. дол.

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИКІВ:

Англія:	або:	Австралія:	або:
AUFC – H.Q. **49 Linden Gardens** **Notting Hill Gate** **London, W2 4HG** **ENGLAND**	**Mr. S. Wasylko** **4 The Hollows** **Silverdale** **Nottingham, NG11 7FJ** **ENGLAND**	**Mr. N. Vysotsky** **P.O. Box 293** **Salisbury, S.A.** **5108** **AUSTRALIA**	**FOKSHAN BOOK SUPPLY** **16 a Prospect St.** **Glenroy, Vic. 3046** **AUSTRALIA**

Коментар

Мирослав Малецький

СКАНДАЛИ В МЕДІЯХ

„Не псуйте суспільство... нижчими людської гідности зображеннями, які наполягають на зло, насилля, моральні відхилення... сіючи розподіл.“
Звернення до медій Папи Івана-Павла II, щоб вони представляли кращу картину людини.

Офіційно в медіях немає скандалів — скандали трапляються тільки поза їхнім всезнаючим і передбачливим колом, — так медії про себе думають. Зрештою, тепер у них існує подвійна мірка в оцінці тих самих чи подібних явищ. Хоч вона сама в собі вже є скандалом, всетаки дозволяє це, що нормально вважається скандалом, представити обов'язком медій заспокоїти бажання публики „знати правду“.

Сучасні демократичні суспільства, демократичні в значінні загально прийнятих понять у країнах західньої півкулі, побудовані, а властиво повинні бути побудовані, на рівновазі сил і впливів поодиноких суспільних груп і середовищ. Одною з важливих передумов для справного функціонування демократії уважається забезпечення прав меншин. Взаємне розуміння і готовість шукати й знаходити компромісові розв'язки многогранних потреб і зацікавлень суспільних груп зумовляють та запевняють стабільність демократичного ладу.

В минулому не бракувало прикладів справно діючих демократій, але в суспільствах можна теж знайти, мабуть, стільки само випадків захитаної демократичної рівноваги, яка в своїх наслідках доводила до неспокоїв, заворушень, а то й відкритої боротьби. Значна перевага в суспільстві впливів і сили в користь одної або кількох груп зменшували ролю інших. Голос впливових ставав голоснішим, їхня опінія починала домінувати, стаючи незабаром „єдиноправильною“, і тоді демократія залишалася тільки в назві.

Метою цього коментаря не є аналізування процесів завмирання демократій, їх синдромів та способів протидії. Загал західніх суспільств достатньо матеріяльно забезпечений, і тим станом задоволений, та на розумування немає багато часу. Не бракує, одначе, голосів, які вказують, що така інтелектуальна пасивність сприяє ростові сил, які загрожують димократичним вольностям.

Психологи впевняють, що в людині часом домінує сильний і настирливий інстинкт шукати влади й панування. Також в народі й між народами ведеться скрита та явна безупинна боротьба за владу, а ті, що її осягають, не бувають приємними і вирозумілими до переможених. Саме демократичній системі правління приписують прикмети, які, при помочі скомплікованої побудови влади та при помочі безупинної контролі державних інституцій, можуть запевнити мирне співжиття усіх громадян. Очевидно, люди не перфектні, як і не перфектні їхні інституції. Тому то й демократії мають свої слабі місця. Західні демократії свідомі цих недомагань, і пробують їх усувати. Однак вдумливі спостерігачі, а властиво тепер уже не треба навіть дуже вдумливих, запримічують в демократіях хворобливі і загрозливі синдроми переросту впливів і значіння преси, радіо й телебачення, або як їх називають, засобів масової інформації, чи з латинської мови „медій" (medium, pl. media).

Потреба властей повідомляти населення про свої постанови й закони, а далі — переконувати його в доцільності й конечності ці закони перестерігати, дала початок пресі. Пізніше преса почала поширювати коло своїх заінтересувань на питання, якими уряди не цікавилися б або з якихось причин не хотіли їх допустити на дискусії на публічному форумі. Наприклад, є підстави думати, що преса в США в значній мірі причинилася до знесення невільництва, підготовляючи до цього публічну опінію на протязі довгих років. В XIX і XX століттях медії допомагали багатьом народам у боротьбі за їхню незалежність.

Збігом часу преса почала усвідомлювати собі свій щораз більший вплив на суспільство, а впарі з тим зростало бажання поширювати й закріплювати свої впливи, ставати сильнішими, а навіть протиставитися державній владі.

З нинішним розвитком техніки друку й електроніки, малі місцеві видавництва не могли конкурувати з більшими й фінансово сильнішими, тому почали з ними лучитися. В тому процесі стала затрачуватись їх корисність як головно реґіонально зорієнтованого інформатора і осередка дискусії про проблеми місцевої спільноти Тенденції лучитися довели до концентрації медій в руках відносно невеликого гурта людей — еліти й маґнатів медій — і принаймні на північно-американському континенті великі пресові й телевізійні концерни відограють чи не вирішальну ролю в житті суспільства.

В традиційному розумінні, до завдань і обов'язків медій належить бути там, де події відбуваються, про них інформувати, а далі їх аналізувати, і врешті на них давати критику. І власне способи і форми, яких медії вживають у виконуванні своїх обов'язків, стають предметом критики щоразу ширшого кола громадськости.

При допомозі злуки видавництв, викуповуючи чи вимінюючи уділи, в останніх кільканадцятьох роках медії стали безперечною си-

лою, і їх навіть популярно називають „четвертим рам'ям" уряду (Fourth Estate). Опираючися на конституційній статті свободи слова, вони собі присвоїли право вирішувати це, що є добре для суспільства, а що зле. При цьому вони пробують зайняти місце колишніх духовних й релігійних провідників, до послаблення впливів і значіння яких вони, мабуть вирішально причинилися. Їхня арогація, всезнайство, подвійна мірка, односторонність в коментарях, неакуратність, в більшості випадків цілковитий брак провірення фактажу, взяті з контексту чи перекручені цитати й вислови, тенденційні документальні програми давно вже перейшли границі громадської приличности та переступили поріг корисної функції для громадськости, а в деяких випадках навіть загрожують особистим правам громадян і суспільних груп. Ліво-ліберальні упередження медій не помагають зупинити заник зменшуючогося довір'я громади до них.

Американський щоденник *U.S.A. Today* від 3 травня 1984 р. помістив статтю Дональда Вільмона (Donald Wilmond) п. н. „Чи медії є упереджені?" і він дає відповідь: „А вода є мокра?" В тій статті він застановляється, хто є ота еліта медій, яка авторитарно вирішує, що найкраще для американців в усіх можливих справах? Покликаючися на досліди Ліхтера і Ротмана (Lichter & Rothman), він подає наступне: релігійно еліту медій становить 59% людей вихованих у єврейських домах, 25% — в протестантських, 12% — в католицьких. Під сучасну пору 45% з цієї еліти немає жодного пов'язання з релігією, 93% рідко або ніколи не бере активної участи в релігійній практиці. Щодо політичних поглядів, то 69% вважає, що уряд повинен керувати розподілом національного доходу, а 45% думає, що уряд кожному повинен забезпечити працю. В площині моралі, то 97% думає, що повинні робити аборти на бажання, 5% переконані, що гомосексуалізм є звихненням; а тільки 16% уважає супружу невірність злом.

Ліхтман і Ротман твердять, що найбільш ревеляційне ствердження з їхніх дослідів це те, що 2/3 ел!ти медій вважає, що засобами телевізійних передач вони повинні перебудувати суспільство, згідно до їхніх власних вартостей. Автор статті думає, що в цьому напрямі їхні дотеперішні намагання досить успішні.

При такій настанові годі сподіватися в публікаціях чи передачах якоїсь, хоча б відносної, об'єктивности. Очевидно, бюрократи медій, включно з малими репортерами, можуть висловлюватися вільно, але тільки тоді, як це „вільне слово" відповідає поглядам їхніх „босів". Американських репортерів, і то всіх, вважають зарозумілими, арогантними і найменше самокритичними, хоч вони запевняють, що в інформації вони тільки заступають інтереси громадськости. А в тих інформаціях, поминаючи все інше, безпідставні підозріння часто подаються як факти, а самі факти „змальовуються" в сенсаційній і злосливій формі.

Слово „скандал" у відношенні до своїх дій не існує в медіях. На-

віть, для прикладу, проведений „наїзд“ на приватне життя Гарта, недавнього демократичного кандидата на президента США, медії вважають конечною інформацією, бо, мовляв, „народ хоче знати“ (це їхня улюблена фраза), дармащо їм ніхто на це не давав мандату. Скандальне в цій історії це, що люди, 84% яких не бачить нічого злого в супружній невірності, на підставі тільки підозріння руйнують політичну кар'єру людини. Яким правом? Самим для себе створеним? Щоб претендувати до арбітра, в першу міру треба, бодай назовні, зберігати високі моральні якості.

Інший дослідник медій стверджує, що майже нічого не говорилося в медіях, коли приблизно два мільйони людей згинуло в Камбоджі внаслідок акцій комуністичних можновладців від квітня 1975 до кінця 1977 років. Протягом 1976 року, коли ця масакра відбувалася, один з найбільших американських щоденників тільки 9 разів написав про проблеми „прав людини“ в Камбоджі. В той сам час аж 58 вісток появилося в ньому про порушення прав людини в Чіле. І такий факт політичної односторонности та подвійної мірки — це також немалий скандал!

Вважають, що найбільше одначе упереджені є „документальні“ телепередачі. Їхні продюсери виходять з наперед визначеного заложення, до якого підшукують відповідні „факти“, щоб доказати їхні згори прийняті заключення. „Документальні“ передачі — це дуже переконливі засоби в маніпуляції публічної опінії (USA World Report, 21.2.83).

Медії не визнають і не терплять критики з-поза кола своїх. Вони вважають себе майже поза законом, а їх конституційне право щодо збирання інформацій — за важливіше від приватности людини, приличности і навіть державної безпеки. Для них не існують авторитети політичного життя, ось, хоч би взяти для прикладу п'ять останніх президентів США: Джонсона вони „закопали“, Ніксона не любили, Форда осмішили, Картера знецінювали, Реґена „підкопують“. Медії знайшли новий „злочин“ т. зв. "cover-up" — „замилювання очей“. Його повторюють невпинно й істерично, прирівнюючи майже до державної зради. Якщо американський народ підряд вибирає п'ятьох президентів, які на думку медій є „некомпетентними“, „зіпсутими“, „скорими до скандалів“, то виглядало б, що з американськими виборцями щось не гаразд. Логічно беручи, тоді запитаймося: звідки взялися такі зразкові та чесні американські журналісти? тяжко дошукатися в цьому глузду.

Множиться щоразу більше голосів, які передбачають, що в недалекому майбутньому мусить прийти до ограничення сваволі медій з огляду на інші конституційні свободи. Одна з можливостей — це постання сильного бльоку медій, які мали б відмінні погляди від теперішніх. Інша можливість — це введення якоїсь форми відповідальности медій, бодай посередньо, перед виборними органами.

В устабілізованому демократичному ладі ніколи нема однозгідних поглядів серед політичних партій — різнорідність поглядів дозволила б медіям поскромніти й знайти своє потрібне, цінне й конечне місце в суспільстві.

Українці в поселеннях не можуть хвалитися симпатіями до медій. В більшості вони, медії, прихильні нашим ворогам та їхнім поплентачам. Вистарчить переглянути вирізки з головніших американських і канадських пресових органів за минулі два-три роки та пригадати т. зв. „документальні передачі" на телебаченні, щоб усвідомити собі велику й скандальну їхню односторонність. Вони переповнені інсинуаціями, неправдою та нечесною пропаґандою. Немає сумніву, що і в опінії медій між рівними є „рівніші".

6 червня 1987

Сучасне

Іван Кедрин

БОТОТЬБА МІЖ КОНҐРЕСОМ І ПРЕЗИДЕНТОМ

Це вже така традиція в Америці, що між законодатною владою, якою є Конґрес з своїми двома палатами на Капітолю, і президентом у Білому Домі, який має у своїх руках владу екзекутивну, йде перманентна ривалізація за перше місце. Коли в обох палатах Конґресу, Палаті репрезентантів і в Сенаті, як також у Білому Домі, панує одна й та сама партія (партій в Америці на папері кругло десять, але насправді існує двопартійна система — Демократична партія і Республіканська), то конфлікту нема, але як тільки Конґрес опанований іншою партією, не тою, до якої належить Президент, то неминучі менші чи більші зудари. У кожній з тих двох партій є крила консервативна, поміркована і ліва. Коли — як ось тепер — в обох палатах Конґресу більшість мають демократи, а президентом і членами його уряду є республіканці, то лідери демократичної більшости на початку сесії запевняють, що „нема тут демократів та республіканців, а є тільки американці". Але це тільки деклямація на зовнішній ефект. У практиці Конґрес, що в ньому опозиція здобула більшість, як правило, намагається пакостити, кидати колоди під ноги президентові та вести з ним перманентну війну, що проявляється у труднощах знаходити компроміс в різних проблемах внутрішньої і

закордонної політики. Права й компетенції законодатної і екзекутивної влади докладно схоплені конституцією, але від 1787 року прийнято крім перших 10 основних законів з 1791 року (Закон про правду) ще 26 додатків до конституції і все ще є пропозиції щодо потреби дальших додатків. Схвалити їх трудно, бо для цього треба, щоб найменше у трьох четвертих всіх стейтів за таким новим додатком заявилися стейтові асамблеї.

Американський президент має за конституцією більші права, як будь-котрий монарх конституційної країни, наприклад, британська королева Єлисавета II. Крім реперзентаційних функцій — він ще перед вибором, на партійній конвенції, яка призначає свого партійного кандидата, вибирає собі віцепрезидента, який — на випадок перемоги кандидата на президента — автоматично теж обраний, як віцепрезидент. Президент складає собі ввесь уряд і призначує членів Верховного суду — вони мусять мати затвердження Сенату. Але президент є також головнокомандувачем усіх збройних сил Америки. Конґрес може приймати закони всупереч волі президента, але президент має право закласти своє „вето", і тоді треба двох третіх Палати репрезентантів і Сенату, щоби таке „вето" відкинути.

В історії Америки були вже випадки, коли конфлікт між Конґресом і президентом мав дуже сумні, інколи й трагічні наслідки для Америки та всього світу. 28-ий з черги президент Америки Вудро Вілсон, професор права Принстонського університету й губернатор стейту Нью-Джерзі, обіцював у виборчій кампанії, що Америка зберігатиме невтральність у Першій світовій війні, але після сторпедування німцями американського корабля таки приступив до тієї війни і взяв активну участь у Версайській мировій конференції. Він пішов там по лінії французького президента, політичного націоналіста-максималіста Клемансо, і підписав Версайський мировий договір, в якому Франція наклала на Німеччину такі тягарі, територіяльні обмеження і санкції, що в реакції народився в Німеччині гітлерівський націонал-соціялізм, який розпочав Другу світову війну. Вілсон став ентузіястом заснованої Ліґи Націй, як інструменту тривкого миру. Однак, неприхильний йому Конґрес відмовився ратифікувати Версайський договір і приступити до Ліґи Націй, арґументуючи, що Америка не може визнати ніякої міжнародної організації, як органу, що може диктувати Америці будь-які політичні акти. Вілсон так перейнявся тим конфліктом з Конґресом, що дістав мозковий удар („строк"): його дружина й лікар замовчали його недугу й переконали членів уряду, що треба „покищо" тримати ту недугу президента в тайні — і це тривало місяці, поки Вілсон помер у лютому 1924 року.

Трагічні для Америки і всього вільного світу мали наслідки конфлікту Конґресу з президентом Річардом Ніксоном за В'єтнамської війни. Конґрес, зневірений довготривалою війною, в якій Америка мала вбитими й раненими втрату кругло 210.000 вояків, відмовився

дати дальші кредити на допомогу Південному В'єтнамові. В наслідок того рішення комуністи заволоділи всіма трьома країнами колишнього Індо-Китаю — цілим В'єтнамом, Ляосом і Камбоджею. Це була перша воєнна програ Америки і велике її упокорення. Головну вину ніс тут не так Конґрес вже за Ніксона, а поведення його попередника, Ліндона Джонсона, демократа, який слухав своїх ліберальних дорадників і з Вашінґтону диктував генералам у В'єтнамі препогану воєнну стратегію і тактику. Наприклад, Джонсон публічно заявив, що веде війну „обмеженими засобами і для обмежених цілей" та не має заміру маршувати проти комуністичного Північного В'єтнаму (який розпочав аґресивну війну проти Південного В'єтнаму) та не прагне зміняти тамошнього комуністичного уряду. Таким чином він насправді дав вільну руку північно-в'єтнамському урядові і комуністичним партизанам („в'єтконг"), спутавши руки і ноги тамошнім власним полководцям. А після програ настав в Америці патологічний страх перед „другим В'єтнамом", що є водою на млин комуністам.

За другої каденції урядування президента Річарда Ніксона сталася дуже немудра афера, коли занадто ревні його прибічники, у засекреченні від Ніксона найняли платних вломників до головної квартири Демократичної партії у комплексі будинків Ватерґейт у Вашінґтоні. Вломників зловили на гарячому і розгорнувся скандал. Неприхильний Ніксонові Конґрес повів проти нього слідство й обвинувачення (так званий „імпічмент"). На нещастя Ніксона, обраного двічі і величезною більшістю голосів, одного з найкращих президентів, що їх мала Америка, він накручував на стрічку всі розмови, які велися в його кабінеті у Білому Домі. Між отими розмовами був теж наказ Ніксона директорові „Еф-Бі-Ай", щоб він не квапився із слідством. Це був протизаконний чин, в очах демократичних лібералів — злочин. В Европі ніхто не міг зрозуміти, чому Америка знімає такий галас і веде війну проти свого президента за те, що він хоче стишити шум у справі, в якій ніхто нікому нічого не вкрав, нікого не зранив ані не вбив. Але преса, радіо і телевізія так цькували Річарда Ніксона, маючи за собою демократично-ліберальний Конґрес, що Ніксон, перший і покищо єдиний президент в історії Америки, зрікся президентури, не закінчивши своєї другої каденції. Деякі аналітики-історики вважають, що це ліберальний світ Америки пімстився на Ніксонові за його поведення ще як сенатора: він вів кампанію проти інфільтрації комуністів у державний апарат і довів до того, що здемаскував радника державного департаменту (міністерства закордонних справ) Альжіра Гісса. З уваги на передавнення безпосереднього безсумнівного доказу, що Альжір Гісс був на послугах совєтської розвідки, засудили його на 5 років за кривоприсягу, що він не постачав совєтському посередникові тайних документів. Тільки в Америці було таке можливе, що після того, як Альжір

Гісс, відсидівши дві треті своєкари вийшов на волю, заанґажував його престижевий Прінстонський університет на свого професора. До речі: здемаскування Альжіра Гісса дещо вияснило, чому на Ялтинській конференції у 1945 році Ф. Д. Рузвельт так у всьому йшов по лінії Сталіна, погодившись на поділ Німеччини, Кореї і В'єтнаму на комуністичну і вільну частини та на принцип двоподілу світу між американську і совєтську сфери впливів. Дорадниками Рузвельта були тоді у Ялті американський амбасадор у Москві, мультімільйонер, лівий ліберал Аверелл Гарріман і саме отой Альжір Гісс. Рузвельт називав Сталіна „добрим старим вуйком Джо". Щойно тоді, коли Сталін зараз же після закінчення Ялтинської конференції зламав зобов'язання, що в усіх країнах, окупованих німцями відбудуться „вільні і чисті" вибори та створив із Польщі, Східньої Німеччини, Мадярщини і Румунії своїх сателітів, Рузвельт признав свою помилку, але було вже запізно. Він помер 12 квітня 1945 р. і Потсдамський договір, складений за постановами Ялтинської конференції, підписав уже наступник Рузвельта Гаррі Труман.

Ми маємо в Америці знову таку ситуацію, що президентом є консервативний республіканець, а обидві палати Конґресу опановані демократами. Від осени минулого року товчеться у всіх американських газетах, в радіо і в телевізії так званий Іранський скандал. Один арабський часопис в Лівані виявив перший, що Америка продала Іранові транспорт зброї. В Америці це викликало здивування і збентеження, бо було загально відомо, що театично-мусулманський режим в Ірані ворожий Америці і що за президентури Джіммі Картера Іран перевів наїзд на американську амбасаду та в'язнив всіх тамошніх дипломатів і урядовців понад 400 днів. Справою зайнялася спеціяльна двопартійна 25-тичленна комісія конґресменів і сенаторів. Мало-помалу, нитка за ниткою з'ясовується вся дійсно дуже замотана історія. Президент Реґен завинив у тому, що призначив був на голову штабу Білого Дому Доналда Ріґена, колишнього президента найбільшої американської біржевої фінансової фірми „Меррил Линч", що її перетворив на банк. Мультімільйонер, який був потугою в американському фінансовому світі, привик наказувати і прийняв ароґантські форми поведення. Але заімпонував був Реґенові, який дав йому такі широкі права і компетенції, що Ріґен створив майже уряд в уряді. Другою аномалією стала Крайова Рада Безпеки, яка, бувши формально дорадчим органом президента, почала на власну руку, мабуть, тільки з відома Доналда Ріґена, вести закордонну політику. Реґен признав, що дав дозвіл вислати невеличкий транспорт зброї Іранові з ініціятиви Ізраїлю, щоб нав'язати зв'язки з поміркованими колами в Ірані, які бажали собі направи відносин з Америкою. Але гроші за той транспорт зброї мали піти (і здебільша пішли) для протикомуністичних партизанів в Нікараґуа, популярно називаних „контрас". Президент Реґен твердив і твердить,

що він про це не знав. Тим часом ліберальні демократи в Конґресі присікаються, що уряд зламав закон, який заборонив фінансування „контрас“ в Нікараґуа. Президент Реґен покликав двопартійну тричленну Комісію під головуванням кол. республіканського сенатора Джона Тавера і та Комісія склала обширний звіт, ствердивши немилу для Реґена правду, що в Білому Домі панував „хаос“. Реґен звільнив Доналда Ріґена і голову Крайової Ради безпеки та його заступника і призначив людей, сприйнятливих і для Конґресу. Але Конґрес не припинив переслухування причетних до справи осіб. Головні особи, заанґажовані в тій афері, колишній голова Крайової Ради Безпеки і його заступник відмовилися зізнавати, покликавшись на своє право мовчати за 5-ою точкою конституції. Їм мають дати запевнення, що їх не потягатимуть до відповідальности за будь-які провини і вони, мабуть, зізнаватимуть ще в червні цього року. Сам президент заявив, що він не вважає, що зробив щось нелеґальне. Він завжди був і є за підтримкою для протикомуністичних партизанів в Нікараґуа, яких називає борцями за свободу. Він твердить, що загальний конґресовий закон стосується американських державних фондів і що з тих фондів дійсно не виплачено борцям за свободу ані цента. Але він не вважає, що приватні люди і закордонні країни, які хочуть помагати борцям за свободу в Нікараґуа є зв'язані згаданою конґресовою забороною. Покищо Савді Арабія дала кілька мільйонову допомогу антикомуністичним партизанам в Нікараґуа, вони дістали теж львину частину грошей, отриманих за транспорт зброї Іранові. Багато американських мільйолнерів, здебільша консерватистів, жертвують поважні суми на фонд, що його зібрав заступник голови Крайової Ради Безпеки, полковний Олівер Норт, дуже кольоритна постать, яка виминає реклями, але відданий Реґенові і справі боротьби проти комунізму. За свою хоробрість, проявлену у війні у В'єтнамі, дістав кілька медалів.

Американські „медії“ — преса, радіо і телевізія — разом із демократичними лібералами назвали й далі називають аферу з продажем зброї Іранові„скандалом“. Насправді, це ніякий скандал, коли президент великодержави намагається знайти контакт з поміркованими колами іншої, дотепер ворожої, країни, і це не є ніякий скандал, коли президент разом із своїми дорадниками послідовно стараються помагати борцям за свободу в Нікараґуа, щоб та країна не стала ще одним совєтським сателітом. Президент Реґен признав, що спроба зискати в Ірані посередника до злочинної терористичної організації в Лівані, яка схопила і дотепер в'язнить шістьох американських громадян, не вдалося, і тому та спроба була помилкою. Він признався до тієї помилки, але мав стовідсоткову правду, коли твердив, що буває інколи потреба ризикувати і що неодин його попередник у Білому Домі зробив помилку.

Чому писати про це на сторінках військово-громадського журна-

лу, яким є „Вісті комбатанта"? Не тільки для самої інформації, а для ствердження, що й державні мужі великодержави можуть помилятися і що нам, українцям, треба цікавитися життям і відносинами в країнах нашого поселення, щоб вчитися на доброму і злому, що діється у тих країнах. Це не є „чужина" для дітей і внуків втікачів з України, бо яка це чужина для тих, які тут, у країні поселення народилися, ходять до тутешніх шкіл, мають найближчих приятелів між ровесниками, знайомляться, одружуються і засновують власні родини! Тому теорія „двох батьківщин", що її придумав покійний д-р Лука Мушуга, колишній дипломат, опісля головний редактор „Свободи", та теорія правильна. Гарно звучить фраза „одна тільки мати й одна тільки батьківщина", але життя стоїть вище найкращих теорій і найкращих фраз.

У тій традиційній уже боротьбі за примат влади між законодатною й екзекутивною секторами в Америці є те добре, чого нам треба навчитися, що американський державницький патріотизм таки остаточно перемагає партійництво. Партійництво створює кризи, але з кожної такої кризи Америка виходить ціло і не перестає бути найпершою мілітарною та економічно-промисловою потугою. Немає у світі країни, де не було б недоліків державної системи і де не було б елементів, які киринять. Нещастям Америки є надмірний лібералізм, нещастям Америки є недмірний добробут одної верстви поруч із нуждою серед низів. Але в Америці ще ніхто не помер з голоду. І в такому Нью-Йорку поліція збирає зимою на вулицях бездомних та відвозить до міських спеціяльних схоронищ. Тому в Совєтському Союзі і в усіх комуністичних країнах люди мріють, щоб передістатися до Америки. У Канаді ще кращі умовини життя. Американські українці завидують своїм канадським землякам. У Канаді нема такої погоні за грошем, як в Америці і завдяки демографічним відносинам — компактне поселення українців в деяких провінціях — українці в Канаді мають куди більший вплив на державний апарат у провінціях та у федеральному уряді. Але ті, які у вересні 1939 року з клуночком у руці чи одним наплечником пішки втікали на захід, щоб не попасти під ворожий України режим, не мріяли, що дістануться до Америки чи Канади і заживуть тут, як вільні люди, що дихають вільним від насильства повітрям.

Чи може бути кращий доказ тієї свободи, як оцей наш журнал „Вісті комбатанта", одинокий того типу часопис у всьому світі — проскрибований в совєтському „раю".

„Вісті Комбатанта", ч. 1, 1987, стор. 37, рядок 18 знизу надруковано помилково *Кобилянська в романі „Фата моргана"*. Мабуть пропущено рядок. Повинно бути: *Кобилянська в романах „Земля" і „Апостол черні", Коцюбинський в романі „Фата моргана"*.

Ярослав Курдидик

СОВЄТИ ЗАГРОЖУЮТЬ ЗАВОЛОДІННЯМ ОКЕАНІВ

Коли розглядати політику нової і неугавної експансії Совєтського Союзу в ширшому параметрі, то запримітимо два її аспекти: — З одного боку, настирливу й галасливу пропаґанду про всесвітній мир з повним роззброєнням, — а здругого, тихі, але і силою промощуванні й закріплюванні нові здобутки імперії.

Під цю пору совєтські намагання ідуть в тому напрямі, щоб закріпитися в нових світових обширах і мати під контролею всі шляхи Тихого та Індійського океанів.

Світові політичні речники й спостерігачі звертають увагу на той факт, що СРСР хоче дуже приспішено поширити свої політичні, економічні та мілітарні впливи на обширі морів. Вже від довшого часу совєтська пропагандивна машина почала висовувати і ширити у світовій опінії думку, що СРСР є „азійсько-тихо-океанською державою", і тому йому дуже важливо знати, що діється на цьому терені. Доказом того є постійна приявність на цих просторах, велетенської фльоти, складеної з морських одиниць найрізнороднішого бойового і допоміжного призначення. На основі матеріялів міністерства оборони США, в її склад входять на обидвох вищезгаданих океанах 2 авіоносці, 87 бойових крейсерів з вичальними пристроями для гелікоптерів, винищувачів і фреґат; 128 патрульних кораблів, ракетних корветів, мінонасадних і мінословних та амфібійних кораблів; 90 допоміжних, підмінних, дослідних і розвідчих кораблів; 115 підводних човнів з ядровим і звичайним пальним, 670 морських бойових і транспортових літаків. Це число кораблів постійно збільшується, і тепер у порт Кам Ран Бей у В'єтнамі, якого збудували американці, прибуло три нові крейсери кляси „Корів", що озброєні ракетовикидними. Крім цього, в Північному В'єтнамі і Північній Кореї в останньому році додані коло сотні найновішого типу літаків „МІҐ-23" і „МІҐ-25".

У західньому й південному обширі тихоокеаньої Мікронезії СРСР запропонував вбогим мешканцям островів Вануату й Карібату велику допомогу технічних засобів, а надобавок ще окремо платитиме найдогіднішими для иих доставами, якщо вони погодяться на таку угоду: дати дозвіл на будову нових портів на цих островах, з застереженням. що до цих портів зможуть причалювати на поповнювання пальним і проведення направ тільки риболовні та океано-наукові кораблі.

Ця пропозиція насторожила західних розвідчих спостерігачів, які зразу розпізнали, що ці „риболовні та океанографічні кораблі" — замасковані шпигунські морські одиниці, яких роля буде слідку-

вати за всіма рухами бойової і торговельної фльоти Заходу, а головно США. Москві йдеться про те, щоб встановити контролю над південньо-східніми народами Азії — Сінґапур, Індонезію, Брунею і Малязію; далі — слідкувати за Філіпінами, де є дві важливі стратегічні бази Америки.

СРСР уживає всіх можливих зусиль, щоб вмоститися теж на Індійському океані — на Сейкіллійських островах (Seychelles Islands). Він хоче використати на них один із найкращих глибоководних портів у столиці Вікторія, щоб закріпитися на цих островах, розбудовуючи дотеперішні дуже незадовільні влаштування декількох менших портів, і створити там свою найвагомішу базу на Індійському океані.

Ця малозамітна нова республіка, яка була від 1810-го року англійською колонією, складається з 92 островів і має заледве 82.000 населення. Досі ці острови були здебільшого туристичною атракцією, але, починаючи від 1962 року, їхнє значення змінилося. На цю їхню стратегічну важливість, вплинув факт будови там, за згодою ще тодішньої британської колоніяльної влади, дуже великої й важливої „сателітної розвідчої станції“. Від того часу всі острови, зокрема Маге, де є ця станція, дуже строго охороняється. До завдання цієї станції належить контроля своїх сателітів, не згадуючи вже про розвідування того, що робиться на „сусідських розвідчих сателітах“.

Не зважаючи на велику допомогу населенню, починаючи від розбудови шкільництва, модернізації місцевого транспорту, а кінчаючи на комунікації і доставі харчових продуктів, настрої, чи відношення до американців почало погіршуватися.

На цю політичну зміну вплинула остання зміна уряду, який перебрав силою теперішній прокомуністичної орієнтації, Джім Менчан. З того часу СРСР найшов там вельми прихильний уряд. З пресових звідомлень знаємо, що в цій „острівній республіці“ були вже дві досі невдачні спроби змінити владу.

Очевидно, що допомагали в цих затіях совєтські „дорадники“, які доставили потайком зброю, а тепер завербовано 400 військовиків з Танзанії, які „добровільно“ погодилися дати охорону теперішньому урядові, а згодом допомогти зорганізувати йому власну армію.

На перший погляд здається, що воно не цікаве й не таке важливе, що діється на цих віддалених у засвітах, мініятюрних островах — просто, ще одне політичне безголов'я, від якого сьогодні роїться на земному глобусі... Однак, проаналізувавши основніше, запримітимо два варіянти.

Ці малі, але стратегічно положені, „клаптики суходолу“, розкидані серед неймовірно грандіозних морських обширів, почали відгравати своєрідну геополітичну ролю у розгрі між двома державами — стали високими ставками у глобальній „грі в покера“. Сьогодні немає ніякої „третьої сили“, яка могла б або поважилася б змінити сучасне „статус кво“ на світових океанах.

Очевидно, що ці події спричинюють різні політичні „процедуральні виступи". З одного боку, ми бачимо пацифістично ліберальних подвижників, які домагаються „не завогнювати напруження" і добиватися хочби навіть і „безпередрішеного замирення".

З другого боку, бачуть наскрізь неперебірливу експазивність Москви, яка на цей раз, з чисто тактичних міркувань, перекинулася з підкорювання суходолу, на морські підбої.

Люди і опінії

Віктор Поліщук

СУСІДІВ НЕ ВИБИРАЮТЬ

I

Кажуть, що сусідів не вибирають. Можна вибрати собі жінку, навіть можна її змінити. але сусідів — ні. Сусідів не вибирають. Вони є, які є.

Виходячи з наведених положень, треба знайти життєву мудрість й відповісти на питання: як жити з сусідами? Чи сваритися з ними, чи старатись жити у злагоді, чи не завважувати їх?

Наведені три можливості співжиття з сусідами не вичерпують усіх варіянтів. Сусідське співжиття не залежить тільки від нас, але й від сусідів. Які вони, оті сусіди? Чи культурні, чи чемні, чи, бува, не зазіхають на нашу власність, чи не намагаються, вважаючи себе вищими, накинути нам свою культуру, свої порядки? Чи всі сусіди одинакові, яка між ними різниця?

Отакі питання ставить собі кожна розумна людина, коли хоче вирішити питання співжиття з сусідами.

Так як поодинокі люди — сім'ї, так і народи мають своїх сусідів. Має їх і Україна. І вона теж собі сусідів не вибирала. Ми теж є сусідами інших народів. Маємо сусідів таких, а не інших, і на це немає ради. Незалежно від того, чи ми ними вдоволені, чи ні.

Співжиття з сусідами залежить не тільки від нас, воно залежить також від сусідів. А вони ж не всі одинакові.

Найкращим станом співжиття сусідів є такий стан, коли всі вони визнають себе рівними, не претендують на сусідську землю, на підкорення собі сусіда. Такий стан можна б визнати ідеальним. Нам,

українцям, навіть трудно собі уявити таке ідеальне співжиття з сусідами. А є ж такі країни, які власне так урегулювали взаємні стосунки. Досконалим прикладом цього є скандінавські країни, між якими нема ніяких сусідських дисонансів. Це не означає, що ніколи їх, дисонансів, не було. Одначе тепер скандінавські країни, отже Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія і Ісландія, можуть бути прикладом міжнародної співпраці, прикладом міжсусідського співжиття. Останнє непорозуміння між Швецією та Норвегією сягає 1905 року. Тоді власне Норвегія вирішила цілковито відокремитись від Швеції. Постало питання кордону. Справу вирішено шляхом референдуму, цебто опитом населення. І від того часу між тими державами (норвежці вибрали собі власного короля) нема жодних конфліктів.

Коли говорити про наших сусідів, то, мабуть, треба почати від нас самих: які ми, який наш стосунок до сусідів? Чи ми у цьому відношенні без гріха? Перечислім, отже, наших сусідів і визначмо, в міру об'єктивно, наш до них стосунок.

Почнімо від нашого сусіда від півночі. Росіяни. Вони, як і ми, належать до східніх слов'ян. У минулому нас єднало спільне православне віровизнання. І наші мови, як східньослов'янські, схожі на себе більш ніж інші мови (за винятком ще білоруської, як також східньослов'янської). Письмо наше, як і російське (й білоруське) — це кирилиця. Росіян приблизно втричі більше, ніж українців. Їхню етнічну територію важко визначити через століття триваючої анексії. Одначе з Україною етнічні кордони менш-більш чіткі. Росіяни, точніше до початку 18-го століття москвини, їхні царі вели супроти України політику експансії. Маючи досить таки бідні землі, росіяни прагнули до підкорення України, щоб користати її природними багатствами. Це їм у великій мірі вдавалось і надальше вдається. Бо на сьогоднішний день, хоч Україна формально існує як держава — союзна республіка радянської федерації, то фактично вона є поневолена Росією.

Ця політика російської держави довела до зформування серед українців абсолютно неґативного типа росіянина. Українці почали нелюбити росіян, вважаючи їх причиною майже всього зла. Таке ставлення українців до росіян не сприяє добросусідським стосункам, хоч воно викликане довготриваючою територіяльною і культурною експансією Росії супроти України. Одначе треба сказати, що стосунки між сусідами повинні формуватись не на емоційній підставі, а на розумі. Отже, не: любити чи не любити, але: шанувати чи не шанувати сусіда, співпрацювати чи не співпрацювати з ним?

Цікаве, одначе, існує явище: коли пересічний українець не любить росіян, як цілість, то в індивідуальних стосунках українців і росіян ця ворожість не позначається. Хіба що вона є виявом протесту проти політики росіян, що, для прикладу, у Львові проявилось відмовою українців наймати квартири росіянам. Але пересічний украї-

нець не нехтує російською культурою, не відноситься зневажливо до російської мови, мистецтва, пісень тощо. Навпаки — багато українців прямо таки люблять поспівати російських пісень, почитати російську літературу.

Іншим є, натомість, ставлення пересічного росіянина до українця. Навіть ті, що не знають етимології слова „хахол", вживають його на зневажливе окреслення українців, української мови. Багатосотлітня політика експансії Росії не тільки супроти України, але й інших народів, зформувала психіку росіянина, як члена панівної нації. Тому росіяни, будучи поза межами своєї країни, в тому й на Україні, навіть не намагаються говорити мовою країни перебування, а підкреслено послуговуються своєю, російською мовою.

Правдою є, що російська література, зокрема література 19-го століття, досягла високого рівня. Її, цю літературу, збагатили теж українські письменники, точніше письменники українського походження, як, хоч би, Микола Гоголь чи Володимир Короленко. Культурні українці не цураються тієї літератури, як і західньо-европейської чи американської. Одначе є категорія українців, які безумовно, із-за принципу, не люблять всього, що російське. Та їх меншість. Ортодоксійне ставлення до всяких проблем чи явищ не сприяє культурному вирішенню їх.

Росіяни, на загал, бачать формулу співжиття з українцями. На жаль ця формула, що зводиться до співжиття з українцями в ролі „старшого брата", абсолютно неприємлива для українців. Одначе не можна всіх росіян вкласти в один імперіялістичний мішок. Росіян є близько 150 мільйонів. Серед них багато просто затурканих колгоспників, які ще й досі не бачили й доречно не чули, як виглядає справжній світ. Вони настільки бідні матеріяльно й духовно, що їх слід би жалкувати. Тут приклад з автопсії: До 1946 року 28-ми літня росіянка, що живе в Казахстані, крім свого села й віддаленого від нього осідку сільради, нічого не бачила. Вона до того часу не коштувала яблука, не говорячи про помаранчі, цитрини ананаси чи банани. Їй доступні лиш книжки, що в шкільній чотирикляснім бібліотеці. А вершком культурного досягнення був приїзд об'їзного кіно — раз на два місяці. Так, власне, жила ще довгі роки ота росіянка, нащадок покоритилів Сибіру. І таких як вона — мільйони. А вже її чоловік, під час війни, побачив Европу. Він воював у „Великой Отечественной", то й набрався шовіністичного способу мислення, хоч сам, коли б не війна, до кінця свого життя не коштував би яблука, не бачив би театру, не читав би не тільки европейської але й російської клясики. Отже, говорячи про росіян, і таких треба мати на думці.

Правдою, одначе, є, що росіяни, які є поза межами своєї країни, поводяться як члени панівної нації. Це було видно не тільки в переможеній Німеччині, але й в підкорених „попутно" країнах на-

родної демократії, не говорячи вже про Україну. Та цей стосунок до місцевого населення ще гірший в Білорусії, а в азійських країнах сягає вершків колоніяльного ставлення до місцевого (тубільного, говорять росіяни) населення. Вони ж бо, ці росіяни, може не так розумово, як підсвідомо знають, що партія в СРСР — одна, і вона російська, мова теж одна — і вона російська.

Треба нам, коли аналізуємо ставлення росіян до нас, українців, мати на увазі ще й те, чи не найголовніше, що такими їх зробила й надалі робить загарбницька політика російської держави, яку годі ототожнювати з пересічним росіянином. Росіяни є виразниками цієї загарбницької політики. Це в них ще з часів Юрія Долгорукого, хоч він і вийшов з великокняжого Києва. Воно тягнеться через Переяславську Раду часів царя Олексія, через колоніяльну політику Петра Першого, Катерини Другої й через новітніх імперіялістів — Леніна, Сталіна і їхніх наступників. Треба собі усвідомити, що політика „молчать, не рассуждать" відноситься не тільки до українців чи інших, але й до росіян. А вірити треба, що серед росіян багато людей культурних, доказом чого є чимала кількість дисидентів, серед яких, на жаль, і надалі дуже і дуже мало таких, що розуміють не тільки гуманність, але й пряму конечність деколонізації Радянського Союзу, як новітньої російської імперії.

Який же наш, після цього всього, має бути стосунок до росіян, як до північних наших сусідів? На жаль, серед українців часто можна зустріти екстремістичні висказування на цю тему. Мовляв ми москалів знати не хочемо, їх усіх треба знищити, на Україні вони не сміють бути. Таким українцям, незалежно від того, що такі висказання прямо таки несприємливі в культурному світі, слід би вказати на їх абсурдність: ану, спробуйте „знищити" 150 мільйонів росіян.

Є й інші, більш „толерантні" українці, які твердять, що нам з росіянами „не по дорозі", хай вони собі живуть у себе, хай не вмішуються до наших справ, а ми не будемо вмішуватися у їхні справи. Такі українці радо б побудували між Україною і Росією китайський мур. Та й таке підприємство вимагало б, хоч би на час будови, співпраці з росіянами. Не говорячи вже про те, що сучасні міжнародні економічні стосунки прямо таки вимагають далекойдучої співпраці не тільки між країнами-сусідами, але й далекими країнами. Треба думати сучасними не тільки політичними, але й економічними категоріями.

Одиноким урегулюванням українсько-російських стосунків є визнання обома сторонами рівноправности державного життя українців і росіян. Таке поставлене питання є не тільки логічне, але матиме підтримку всіх культурних людей і демократичних держав. Для хоч би приближення реалізації такого задуму українсько-російських стосунків, треба нам наполегливо шукати союзників, перш за все серед отих небагатьох росіян, потім серед визначних людей цьогочас-

ного світу. Не треба цуратись будь-яких можливостей співпраці з росіянами. В стосунку до росіян — нешовіністів використовувати аргумент деколонізації Великобританії, яка втратила свої колонії, обмежила своє життя майже до свого острова, і англійці якось живуть собі непогано. То чому б росіянам їх не наслідувати, мовляв, ви не гірші за англійців, дасте собі раду й на своїй етнічній території.

В кожному разі нам абсолютно не можна висувати в стосунку до росіян якихось ні розумом, ні політичним досвідом необґрунтованих постулятів. Не керуватись емоціями, а розумом. Треба шукати *модус вівенді* на шляху до тривалої українсько-російської розв'язки.

Як доказ нашого дотеперішнього „ґетового" ставлення до росіян, є наша й російська еміграційна преса. Ця остання часто-густо заторкує справи українських дисидентів, взагалі українську справу в позитивному сенсі. А ось наша преса поводиться так, як би росіяни жили на Марсі і звідтам нам загрожували. Ми їх не хочемо бачити, не хочемо про них чути. Нашим обов'язком, нашим бути чи не бути, є пошуки *модус вівенді* у житті з росіянами. Вони бо є нашим північним сусідом, а з фактами треба рахуватися.

II

Від півночі Україна межує теж з білорусами. З ними ніколи Україна не мала клопоту в сенсі міжсусідських непорозумінь. Білорусів набагато менше, ніж українців — їх лиш близько 8 мільйонів. Ні українська, ні білоруська література не описують якихось вартих уваги міжнаціональних непорозумінь на українсько-білоруському етнічному пограниччі. А воно, це пограниччя, дуже глибоке. Навпаки, як от хоч би Тарас Бульба-Боровець описує у своїх спогадах, співпраця між українцями й білорусами не натрапляла на якінебудь істотні труднощі. Одначе, щоб бути в згоді з сумлінням і об'єктивною правдою, слід сказати, що ми часто іґноруємо білорусів, недобачаємо їх, не бачимо в них рівного для себе партнера. До цього, мабуть, спричинилась тиха вдача білорусів, їхня примиренська політика в стосунку до росіян. Таке ставлення до білорусів є помилкове. Їх і нас єднає майже однакова доля, ми з ними маємо споріднену східньослов'янську мову, послуговуємося, як і вони, кирилицею. А найголовніше — ми маємо спільні стратегічно-політичні інтереси: створити власні, незалежні від Росії чи будь-кого, національні, демократичні держави. Треба нам з білорусами вірити й діяти так, щоб, коли прийде слушний час, відкликати з Росії, з Азії й інших частин світу своїх вчених, професіоналістів, військових, адміністраторів, щоб вони, разом із своїми народами, будували власні держави, які б жили як добрі сусіди, шануючи себе і співпрацюючи між собою.

Від заходу Україна граничить з Польщею. І тут зараз треба вказати на великого значення парадокс: Загарбницька політика Росії-

СРСР довела до максимльно сприятливого під сучасну пору окреслення державних кордонів України, в тому й кордонів з Польщею. Треба думати, що багатовікові претенсії поляків до західніх земель України скінчились враз з Другою світовою війною і скінчаться зовсім, коли ось-ось промине покоління поляків, що не уявляло собі іншої Польщі, як тільки зі Львовом, а то й „од можа до можа". Молоде покоління поляків, що й показали останні роки, емоційно не пов'язане з українськими землями. Воно, щоправда, має необґрунтовану уяву про українців, як „різунів", то, одначе, ці погляди є наслідком шовіністичної політики „кресових" поляків, а то й політики Радянського Союзу, який кожного українця-небільшовика, ототожнює з найгіршими ектремами. Та це погляд не тривалий, не глибокий. Він не торкається освіченого покоління молодих (навіть сорокалітніх) поляків.

І ми не без вини в стосунку до поляків. Треба пам'ятати, що поодинокі люди не відповідають за політику своїх, часто не бажаних провідників. Ніхто ще не відповів на питання: хто почав під час останньої війни на Волині? А дати на це відповідь треба, щоб роз'яснити небо над українсько-польськими стосунками. Про цю справу натякнув, правда, Тарас Бульба-Боровець, але це сталося у спогадах, отже, суб'єктивні праці. А треба б цієї справи не промовчувати. Навіть якщо б на нашому боці стався отой початок. По нашому — це не означає, що по боці українського народу. Годі бо поширювати невідповідальні кроки поодиноких осіб, чи груп, які в наслідку переродились у масові події, на весь народ.

Так чи інакше, залишаючи українській і польській науці наше спільне минуле, думаймо про сучасне. А воно невідрадне, як для нас, так і для поляків. Залишити треба, в ім'я добре зрозумілого інтересу обох народів, час поневолення українського народу, гноблення українців з боку поляків, пацифікації і навіть взаємну різню. Треба, як казав польський поет Адам Асник, „з живими йти вперед, сягати по життя нове, а не в мерців зів'ялих лаври прикрашувати скроні".

Правдою є, що поляки дивляться на українців, як на щось нижче від них. Це також результат багатовікового поневолення українців з боку поляків. До такого погляду поляків на українців спричинився, на жаль, навіть такий видатний польський письменник, як Генрик Сєнкевич. Та час польського панування над Україною минув, він вже не вернеться, а полякам і українцям треба жити. Ми ж бо сусіди. Часом приходить на думку й таке, що, як тільки відійдуть з того світу деякі сьогоднішні семидесятирічні поляки й українці — польсько-української проблеми не стане. Не матиме хто її культивувати. Зникнуть зі шпальт польських і українських газет нападки, джерелом яких є все ще з одного боку уявна вищість поляків, і з дрогого сліпа, нерозумна ненависть до всього, що польське. У цих справах слід би керуватись мудрістю нашого Шевченка, який розріз-

няв польських правителів від звичайних поляків, з якими наш Тарас дружив.

Освічені, розумні поляки й українці, так у Польщі як і на еміґрації, розуміють одні одних, починають між собою співпрацювати. На жаль, нема можливості такої співпраці між поляками й українцями в самій Україні. І це не через нехіть цих чи тих. Це зумовлене загальною русифікаційною політикою СРСР, який не дозволяє на будь-яку, неакцептовану партією, міжнаціональну співпрацю. Тому, властне, в Польщі є, хоч і обмежена кількість українських шкіл, а в Україні немає польських шкіл. Так само немає, як нема українських шкіл в Казахстані, хоч там живе понад мільйон українців.

Виходячи з положень, що сучасний поляк не прагне до загарбання України, що його єдиним прагненням є звільнитись з-під більшовицького поневолення, дійти належить до висновку, що нема будь-яких причин до ворожнечі між українцями й поляками. Навпаки — багато спільних справ єднає оба наші народи. Першою з цих справ, найважливішою, є існування одного ворога: російського імперіялізму. Ця справа повинна з'єднати думки й діяльність наших народів. А початки вже є. Згадати б польсько-українську наукову конференцію в МакМастер університеті, спільні зустрічі поляків і українців в Европі, позитивне ставлення до української проблеми паризької „Культури", деяких канадських польськомовних часописів. І тут треба об'єктивно сказати, що в цій справі нас польська преса випередила, ми все ще просто боїмося позитивно ставитись до польських проблем. Нам треба позбутись упереджень, бо з ними в парі йде почуття меншевартости. А можна б брати приклад з поляків, про яких останні роки голосно заговорили.

Україна має спільний кордон з Чехо-Словаччиною, отже, нашим сусідом є словаки. Також і з цим сусідом, треба думати, закінчились всілякі територіяльні проблеми. Хоч ще й досі в Словаччині живе велика кількість українців, то цю справу слід трактувати, як справу етнічного пограниччя двох народів, яке, у цьому випадку, є досить глибоке. В кожному разі між словаками й українцями, якщо й були непорозуміння в сенсі міжнаціональних непорозумінь, то вони були результатом такої чи іншої політики то Австроугорщини, то Чехо-Словаччини. Словаки, як ті, що насправді ще й досі не вибороли собі незалежної держави, їдуть на такому візочку, що й ми. І їм, і нам треба боротись за незалежну, самостійну державу.

Угорщина, хоч мала ніби на спілку з Австрією свою Австро-Угорську імперію, фактично не відігравала в ній більшої ролі. Українсько-угорське закарпатське етнічне пограниччя віками було причиною непорозумінь, часом ненависти. Одначе слід думати, що ці непорозуміння не увійшли на постійне в українсько-угорські стосунки. Що було на тому етнічному пограниччі — це, здебільшого, результат імперіялістичних укладів у тій частині Европи. В кожному разі не можна го-

ворити про якісь тривалі дисонанси між українцями й угорцями.

А інтереси в нас подібні. Принаймні до часу деколонізації СРСР. То й потім, слід думати, не буде ніяких істотних міжсусідських проблем між нашими народами.

Створення, за німецько-гітлерівським наказом, Румунією Трансністрії — дивовижного твору, який не мав абсолютно ніяких історичних чи інших виправдань, не спричинилось до суттєвих загальнонаціональних несприятливих стосунків між українським і роумунським народами. Хоч Трансністрія й сягала за Одесу, то, з огляду на короткотривалість панування в ній румунів (румунів?), цю справу теж слід віднести до стосунків, які виникають з мішаного етнічного пограниччя. Ці стосунки істотні для невеликої (релятивно) кількости українців. Так, зрештою, як стосунки з Угорщиною й Чехо-Словаччиною, навіть беручи до уваги трагедію Карпатської України. Отже, стосунки з цими трьома народами — сусідами українців: словаками, угорцями й румунами не можуть неґативно впливати на цілість міжнаціональних стосунків, бо загальнонаціональні суперечності існували лиш між Україною і Польщею, а існують досі між Україною і Росією.

Про останнього сусіда України — Молдавію — небагато можна сказати. Будь-які погані чи хороші традиції відносяться до історичних часів, коли панували молдавські господарі. А тепер — Україна й Молдавія одну долю мають, долю поневолених більшовизмом народів. І не чути про будь-які істотні українсько-молдавські непорозуміння. Добре й це.

Як не дивно, нам трудно визначити нашого сусіда зі сходу України. Там бо і Донеччина, і Кубань, до яких мають претенсії росіяни, утворюючи там свої адміністративні одиниці в рамках Російської Федерації. Донці, хоч і розмовляють російською мовою, протягом сторіч намагались відокремитись від Росії. Бо й справді психічний склад жителів Донщини набагато відрізняється від психічного складу росіян. А Кубань? Вона ще зараз після революції була заселена в 75 % українцями. Тепер там українці становлять меншість. Який він тепер етнічно край — Краснодарський край — трудно визначити. А адмініструють там росіяни, хоч це не їх етнічна територія.

Ось стільки й таких сусідів має Україна. Сусідів не вибирають. Вони є такі, які є. Вони є факт, а з фактом треба рахуватися, навіть з таким несприятливим фактом, як північний наш сусід. Цього факту нам не змінити, а треба шукати способу на мирне співжиття. Де нема миру, там війна. Вести нам безперспективну війну з росіянами — ніяк не розумно. І з цих позицій навіть виходити не треба. Навпаки — треба шукати *модус вівенді* у співжитті з росіянами, з поляками. До цього треба використовувати всі, навіть малозначні, нагоди.

Треба своє майбутнє з сусідами *будувати.* Сусідів не вибирають.

В. Ґоцький

ПОСЯННЯ СЬОГОДНІ

Інститут соціології в Познані провів досліди національних меншин. Мені попала в руки частина п. н. „Українці в Польщі". У підзаголовку цих матеріялів зазначено „Із соціологічних дослідів у Перемишлі". Працю переводили в 1986 р.

Дослідна праця велася в різних аспектах, що видно з змісту збірника:

— Збіґнєв Бакалярський: *„Обговорення дослідів в Перемишлі"*,

— Марек Русакевіч: *„Причини і наслідки реемiґрації українців на терени південно-східньої Польщі"*,

— Анджей Радке: *„Світ етечних вартостей українців з погляду релігійного впливу"*,

— Ґражина Сікора і Беата Журавік: *„Суспільні справи в оцінці української меншини на терені міста Перемишля"*,

— Ярослав Урбанський: *„Як розуміємо Бога?"*,

— Пйотр Матчак: *„Праця та інші вартості в свідомості українців Перемишля в світлі теорії аномії Р. Лертона"*.

Наразі маю в руках два перші розділи праці, з яких видно, що молоді адепти науки солідно взялися за намічену працю, стараючися в силу можливостей докопатись до вірних джерел, але й видно, що їм бракує основного знання про проблеми українців у змагу до своєї незалежности. Все ж таки деякі інформації та їхні спостереження дуже цікаві. Напр., вони одверто стверджують, що стимулом до повороту переселених українців до Перемишля була в першу чергу національна свідомість, а щойно на другомц місці — матеріяльні користі. Один з опитуваних на запитання: „Чому вернувся до Перемишля?" — відповів коротко: „А коли б Вас вивезли на Сибір, то Ви не вернули б?" Це не лише зв'язок тереновий, але теж глибоко ідеологічний; твердить проф. Оссовєцький.

Далі, розглядаючи причини еміґрації та реемiґрації українців в сучасній Польщі, автор стверджує, що переселення мало характер:

1. воєнно політичний
2. чисто внутрішний
3. демографічний (цілі села, цілі національні групи)
4. організований, примусовий
5. нагальний, проведений протягом кількох тижнів
6. примусовий без права вибору місця осідку.

Знову реемiґрація має характер:

1. в більшості ідеологічний
2. внутрішний
3. довготерміновий (почалась у 1957 році і триває донині)
4. добровільний, часто утруднений владою.

Вже з самого переліку причин та умовин еміграції та реемігації бачимо, що досліди велися доволі об'єктивно. Ще краще на це вказують цитовані відповіді опитуваних людей.

„Що було найбільшим лихом після війни?"

Більшість відповідала:

„Акція 'Вісла', примусове переселення і дискримінація українців".

„Що для Вас тепер найважливіше?"

Більшість твердила, що справи народу, його культури, справи своєї батьківщини. Дослівні відповіді були: 66 літня жінка: — „Щоб наступні покоління зберегти для своєї національности". — „Щоби дозволено на українські школи та щоб на нас не дивилися як на ворогів-дикунів" (29 літній гайовий). — „Щоби українці мали свою державу" (26 річний мужчина).

Цікава статистична таблиця з даними про вік опитуваних, національність, релігію, розговірну мову вдома. На 50 опитуваних — 18 нижче 30 років, 32 вище 30 років життя. За національністю: 46 подали українську, а 4 польську. За віроісповідуванням: 1 римокатолик, 3 православні, а 46 греко-католики. 27 уродженці Перемишля або околиць, 23 переселенці із Заходу.

Автор доповіді твердить, що національна свідомість поворотців є багато вища, ніж тих, що залишилися на переселеннях.

Русакевич, досліджуючи причини рееміґрації українців на свої прадідні землі, вводить нас у історично-культурне підложжя українців з одної сторони, а відношення влади до українців — з другої.

Розвиток свідомости та національних аспірацій українців на протязі останніх століть представлені доволі вірно. Підкреслено, що як 1918 рік, так і 1941 були межовими й основними, яких при оцінці української проблеми не можна оминути чи легковажити.

Коли мова про ставлення сучасної влади до українців, то дослідник ділить її на три етапи: перший від 1944 до 1957, другий етап від 1957 до 1980, і третій — останні роки.

Перший етап позначений акцією „Вісла" — тотальним, насильним переселенням українців спочатку до УССР, а в 1947 до Західньої Польщі. На той час припадає збройна акція проти УПА, ліквідація Греко-Католицької Церкви. Українців трактується як небезпечних ворогів Польщі.

Обговорюючи справу ліквідації Греко-Католицької Церкви на „псевдо Синоді" у Львові, дослідник подає, що 30 відсотків духовенства приняло православя, 50 відсотків ув'язнено, 10 відсотків, за згодою своїх єпископів виїхало на Захід, а 10 відсотків залишилось працювати нелеґально, творячи „катакомбну церкву".

Дуже цікаві уваги автора при обговорюванні УПА: „УПА об'єднувало тоді коло 2500 людей... Основною її ціллю була боротьба за Самостійну Україну... Боєвиків з УПА в Польщі звичайно назива-

ють 'бандитами', що не відповідає правді. Правда, були випадки жорстокої поведінки, але це не оправдує назви 'бандит'"... Далі автор перечисляє численні жертви польського війська, міліції чи цивільного людства... „Але завжди належить пам'ятати, що боротьба велася на теренах замешкалих українцями, які боялися поновного уярмлення поляками, навчені недавним минулим та історичним досвідом... Студіюючи історію обох народів, з прикрістю мусимо ствердити, що від часів козаччини аж до сучасних днів польська влада не зробила майже нічого, щоб зблизити ці два народи, зате зроблено чимало зла поневоленому українському народові, що спричинило вибух під час Другої світової війни..."

На сучасних українцях найболючіше п'ятно витиснула акція „Вісла". Примусове виселення українців з прадідних земель на землі відзискані, при допомозі брутальної сили. Частину переселенців, головно свідоміших людей та майже всю інтеліґенцію, приміщено в таборі Явожно, звідки одних передавано судовим властям для покарання, других замучено в таборі, а незначна частина по трьох роках вийшла на волю. Решту переселенців приміщено невеликими групами, часто по одній-двох родинах по різних селах відзисканих земель без забезпечення їх найконечнішим — мешкальними домами, насінням для посівів, матеріялами для будови чи закупу реманенту. Людей, які з переселення старалися вернути в свої родинні сторони, або суджено на місці за співпрацю з УПА, або приміщувано в Явожні. Автор наводить уривок з переселенчої директиви: „...родини підозрілі в самостійницьких поглядах приміщувати поодиноко. Родини, супроти яких не було такого підозріння, могли поселюватися гуртом, але в пропорції, щоб не становили ніде більше ніж 10 відсотків в оселі."

Ситуація переселених українців була під кожним оглядом погана. Найбільш занедбані господарства, ніякої помочі від місцевих властей. А що понімецькі оселі були вжде заселені переселеними зі сходу поляками, то тепер вони старалися допекти українцям, як лише могли, посуджуючи їх, що вони самі винні за свою власну недолю.

В роках 1955-57 переселені українці повели акцію масових петицій у справі повороту на свої землі. Від 1957 засадничо можна було вертати, але поворот залежав від місцевої влади. Одні приймали поворотців, інші відмовляли права замешкання, мотивуючи, що немає праці для них, немає місця, бо їх бувші оселі або заняли переселені поляки, або взагалі перестали існувати.

Дослідник підкреслює, що внаслідок акції „Вісла" поважно знищено господарство південно-східньої Польщі, завдано болючих ураз українцям, розбито врешті УПА — але теж спричинено невіджалувану шкоду українській культурі.

Автор дослідів подає далі, що в таборі в Явожні до 1956 року (значить по 6 роках) було ще понад 2000 українців. В тому понад 500

жінок з дітьми та 25 священиків... Руїна соток сіл. Много гниючих церков. Ото наслідки акції „Вісла". Найболючіше відчули акцію „Вісла" лемки. З одного боку вони чисельно воювали в рядах протинімецького резистансу, а з другого, виселюваню села, в яких ніколи УПА не діяла. Отже, як національна група вони відчували себе безпідставно дискримінованими.

Другий етап відношення влади до українців позначився офіційним визнанням української меншини в Польщі. Дозволено організувати культурно-освітню працю, творити свої школи та офіційно вертатися на свої прадідні землі.

Але наслідки з першого етапу були такі сильні, що українці прямо боялися признаватися, що вони українці, щоб оминути шикан, щоб вможливити своїм дітям краще майбутнє. Організаційні справи української меншини підпорядковано урядові безпеки, який кожний активніший прояв вияву старався ліквідувати або унеможливлював розвиток. УСКТ (Українське Суспілно-Культурне Товариство в Польщі) постійно бореться з щораз новими труднощами. Сувора контроля, брак фондів, страх признаватись до свого, обмеження адміністраційного характеру тощо — це головні проблеми.

Поворотці натрапляли на спротив місцевої влади поселюватися у своїх давніх селах. Кожний повіт мав свої відмінні внутрішні приписи в тій ділянці. Звичайно люди вертали до своїх сіл та пробували відбудувати з руїни що було можна. Часто їх садиби були зайняті польськими переселенцями. Тоді старалися відкупити від них свої прадідні садиби. Коли ж не отримали від повітової влади права на поселення, то переїздили до міст, де легше було знайти працю і мешкання. Найбільше таких поворотців осіло в Перемишлі. Одні нараховують їх 3.000, інші — 5.000. В околиці начислюється від 12.000 до 15.000 українців. Багато донині подають себе за поляків, хоч з походження є українцями. Таких нараховують до 20% українського поселення. Називають їх „перекінчиками".

Аналізуючи справи навчання рідної мови, автор наводить загрозливу таблицю:

Шкіл з українською мовою навчання в 1961 р. було 9 (555 дітей), а в 1985 р. тільки 2 школи. Шкіл з паралельними клясами навчання української мови в 1961 р. було 147 (2556 дітей), а в 1985 р. вже тільки 30 шкіл.

В чому причина такого стану?

1. Далі ще панує страх признаватися до українства.

2. Вписана в документах оцінка з української мови має далі вплив на кар'єру.

3. Брак кваліфікованих учителів та підручників.

4. Адміністраційні труднощі. Щоби існувала паралельна українська кляса, треба домагання на письмі від батьків. Таке домагання

муситься поновлювати щороку. В урядах воно немило бачене. Це найважливіші з причин, а їх багато більше.

Автор наводить цікавий момент який характеризує ситуацію: „В 1963 в Перемишлі розв'язано український загальноосвітній ліцей. Загально говориться, що причиною розв'язання був такий випадок. На процес курінного УПА Шпонтака — „Залізняка" прибуло багато українців, в тому деяка кількість учнів укр. ліцею. Під час процесу приявні виявляли симпатії до людини, яка із стоїчним спокоєм прийняла вирок смерти."

Сьогодні для понад 300.000 українців в Польщі існує 2 школи — ліцей в Лігниці і народна школа в Білому Борі та 30 пунктів навчання української мови в польських школах. Один в ліцею в Ґурові Ілавецькому і 29 в народних школах.

Національна дискримінація триває далі, як в урядових колах, так і серед населення — наверху різні розпорядження, щоб унеможливити розвиток української духовности, а на низах переслідування за мову, за національну окремішність, за віру.

Дальше автор обговорює релігійні справи. Наводить чимало фактів загально відомих про ліквідацію перемиської капітули, про нищення і конфіскати церков. Із 365 кол. греко-католицьких церков 6 знищила війна, 18 замінено на склади, 27 передано Православній Церковній Церкві для вжитку, а коло 250 перебрала Римо-Католицька Церква. Деякі вживають, змінивши всередині та ззовні, а більшість нищить час, бо стоять вони без догляду.

„Деякі церкви нищино й палено вже тоді, коли українці частинно повертались на свої оселі. В Райськім висаджено в повітря у 1984 пам'яткову муровану церкву, а в Ліпівці біля Устрик — спалено."

Автор наводить випадок, що численна громада українців в Перемишлі, де було 5 церков, мусіла проситись до римо-кат. костела, щоби вислухати Богослуження. А дві опущені церкви стояли без вжитку в той час!

Протягом того часу (1956 до 1980) уряд намагався уважати Польщу як однонаціональну державу, тому вів приспішену асиміляційну акцію нечисленних меншин. Від 1980 та практика поволі завмирає, уряд погодився з фактом існування меншин та їх природних потреб у всіх ділянках життя.

Автор приходить до висновку, що дискримінація триває далі, помимо того, що учасники воєнних подій вмирають, що росте нове поеоління, виховане вже в новій Польщі, але пересуди з минулих років залишилися. Причини знаходить у двох основних точках.

Домашнє шовіністичне виховання та розповіді з минулого і урядові засоби масової інформації, донині масово продукують твори в роді „Заграви в Бескидах" чи фільми про „боротьбу з бандитами УПА".

У Польщі донині поняття „українець" утотожнюється з поняттям неґативним у протиставленні до позитивного „радянський".

З того одного опрацювання можемо ствердити, що праця рідкісна й відважна, і як таку варто її відмітити.

Минуле

Василь Федорович

ХМЕЛЬНИЧЧИНА В ЗАХІДНЬОЕВРОПЕЙСЬКИХ ДОКУМЕНТАХ 17 СТ.

Визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького належить до найзамітніших подій 17 ст. Її значення міжнародне, своїми розмірами і наслідками вона змінила уклад політичних сил на Сході Европи, а заразом вплинула на загальноевропейську ситуацію. Вона в першу чергу ослабила Польщу, а внаслідок Переяславського договору зміцнила Московщину.

Тим питанням займалися ґрунтовно видатні українські історики, як: Костомаров, Грушевський, Кордуба, Круп'якевич. З польських істориків Кубаля присвятив Хмельниччині окрему увагу, але дав їй тенденційне насвітлення.

На початку 17 ст. Польща вважалася одною з найсильніших

держав Европи, тоді як український народ під її пануванням жив у крайній нужді й терпів непосильні утиски. В зв'язку з тим Франко писав, що українське козацтво було в тому часі так прикорочене і взяте в шори, що не було виглядів, щоб воно колись двигнулось. Але повстання Хмельницького, що з малої іскри розгорілося в велику пожежу, завдало Польщі страшного удару й зіпхнуло її з висоти могутности.

Для західньоевропейських політиків повстання Хмельницького не було несподіванкою. Вже в 1620-1630 роках було в Европі загально відомо, що Україна — це найслабше місце Польщі, це її Ахіллева п'ята, бо тут уже від часів Люблінської унії не припинялися заворушення, що час від часу виявлялися в спалахах повстань. В 40-их роках 17 ст. в творах західньоевропейських істориків появилися описи козацьких війн, починаючи від Наливайка і Острянина. І так, нпр., італійський історик А. Зіліольо в своїй праці „Про достопам'ятні події наших часів" з 1642 р. писав, що козаки спершу добилися того, що могли вибирати власного гетьмана, а згодом відділилися в окремий народ і разом з селянами стали поважною загрозою для польської держави. Поляки не раз висилали своє військо проти козаків і криваво розправлялися з ними. Нпр., король С. Баторій, побивши козаків, наказав відрубати голову їхньому „генералові" Підкові, а за Жигмонта III в такий самий спосіб страчено Наливайка і Бородавку. В 1648 р. появився в Парижі „Трактат про польське королівство" авторства Ж. Лябурера. В ньому є окремий розділ „Про запорозьких козаків, військо Русі" (так тоді називали Україну, а для Росії вживали назву „Московія"); тут описані козацькі повстання з 1594-1596 років та польські репресії після їх здушення. Автор підкреслює, що козацьке питання було найгострішою суспільно-політичною проблемою Польщі.

Можна сказати, що Західня Европа була „підготована" до повстання Хмельницького, але все таки його розмах був для неї несподіванкою. Правда, початкові успіхи козаків не привертали особливої уваги, бо такі вістки були для Заходу звичайним явищем. Тому, нпр., папський нунцій Л. Торрес дуже скупо і майже легковажно звітував про битву на Жовтих Водах, мовляв — козаки повстали проти Польщі й вирубали два полки польського війська, а шість інших полків перейшли на бік козаків. Але вже в другому повідомленні той же нунцій підкреслює, що повстання прийняло масовий характер і що Польщі грозить катастрофа. Подібно звітували інші західньоевропейські спостерігачі, при чому дивувалися, що віками гноблений народ, без власної реґулярної армії розпочав війну проти сильного ворога і завдає йому поразку за поразкою. Бо й справді козацькі перемоги під Корсунем, Пилявцями і Зборовом були для Заходу сенсацією і піднесли сильно престиж козаків як національних збройних сил України.

В зв'язку з повстанням Хмельницького на Заході Европи появилося багато брошур, памфлетів і летючок, переважно німецьких і латиномовних польських. Тогочасні періодичні видання різних країн подавали систематично відомості про події в Україні. Найголовніші з них: "Gazette de France" (Франція), "Frankfurter Post-Zeitung" і "Theatrum Europeum" (Німеччина), "Mercure Anglais" і "The Moderate Intelligencer" (Англія). "Gazette de France", якої перше число появилося 1 лютого 1631 р., була, за твердженням І. Борщака, головним джерелом інформацій про події в Україні в половині 17 ст. "Mercure Anglais" з грудня 1652 р. подав докладний опис битв на Жовтих Водах і під Корсунем, де „Польща в пилі крови впала під ноги козаків". Франкфуртський "Theatrum Europeum" з того самого року обширно звітував про боротьбу козаків проти військ литовського князя Радивилла, а зокрема докладно описав битву під Лоєвом та помістив портрет полк. Кричевського, який поляг в тій битві. "The Moderate Intelligencer" майже в кожному числі писав про бої Хмельницького та інформував про дипломатичну активність „козацького генерала".

Звичайно на характер інформацій про події в Україні мали вплив польські чинники, які для дискредитації українського визвольного руху старалися приховати перед Европою справжню суть повстання і представляли його як „бунт черні" чи „ребелію" варварів-козаків, які противилися ширенню польської культури. Не зважаючи на все, західньоевропейська громадськість сприйняла повстання Хмельницького як національно-визвольну війну українського народу проти Польщі.

Офіційна реакція на повстання Хмельницького в різних країнах Европи була різна. Католицька Австрія підтримувала Польщу й займала неприхильне становище супроти козаків. Протестантські країни, як Швеція і Північна Німеччина, змагали до послаблення Польщі й тому, якщо навіть не підтримували явно козаків, то виявляли живий інтерес до розвитку подій в Україні.

Цікаво, що українська визвольна війна знайшла живий відгомін в далекій Італії, де в тому часі домінантну ролю грала Венецька Республіка. Вже від кінця 16 ст. Венеція вбачала в українському козацтві потенціяльну силу, яку вона могла використати в своїх інтересах. Повстання Хмельницького відібрало Венеції надію на польську поміч в війні проти турків. З другого боку, воно виявило велику силу козаків і в зв'язку з тим ожили венецькі пляни, при помочі козаків викликати диверсію на Чорному морі. Тепер в інтересі Венеції було примирити козаків з Польщею, щоб створити один сильний протитурецький фронт. Тому вже в 1648 р. венецький посол у Відні підтримував кандидатуру Яна Казимира на польського короля тільки тому, що за ним стояв Хмельницький. Після Зборова здавалося створилися передумови для протитурецького союзу з козаками і влітку 1650 р. Венеція вислала до козаків посольство під проводом

А. Віміни. Це була радше дипломатична розвідка і Віміна повідомляв Венецький уряд, що вістка про козацький виступ проти турків може викликати протитурецьке повстання серед балканських народів, а також спонукати придунайські князівства до збройного виступу.

Зростаючі інтереси до української визвольної війни сприяли тому, що до Венеції надходили обширні вістки на хід подій в Україні. Той інтерес знайшов віддзеркалення в італійській історіографії, яка в тому відношенні зайняла провідне місце. Відомий італійський славіст А. Кронія в своїй праці про культурні італійсько-слов'янські зв'язки подає, що в половині 17 ст. Україна стала основним чинником зацікавлення Сходом Европи. Найповніше насвітлення української визвольної війни дали: М. Бізаччіоні в „Історії громадських війн останнього часу" (1654) і А. Зіліольо в „Історії пропам'ятних подій нашого часу" (1642). Бізаччіоні належить до найвидатніших італійських істориків 17 ст. В його творі є окремий розділ про громадянську війну в Польщі, де центром уваги є козаки і війна українського народу за визволення. Тут з'ясовано причини війни (національні, соціяльні, релігійні), подано характеристику козаків, їх походження та правний їх статус у Польщі. На думку автора, козаки — це переважно хлібороби, з природи сильні, рухливі, активні, здібні до війни, довгі роки вони обороняли південні кордони польської держави від татар і мали деякі привілеї. Але коли Польща почала їх утискати, вони відповіли повстаннями. Повстання Наливайка і Павлюка автор вважає прилюдією до виступу Хмельницького, що є боротьбою українського народу за визволення. Автор наводить заяву Хмельницького вислану польському королеві про те, що козаки взяли за зброю не для нападу, а для захисту свого життя і свободи. Про перші бої Хмельницького автор говорить побіжно, а це пояснюється браком докладніших інформацій, бо перші козацькі успіхи не привернули на Заході особливої уваги. Після перших перемог Хмельницького, — зазначує автор, — слідом за козаками пішли селяни, щоб вибороти собі волю; Хмельницького вважали вони визволителем народу. Автор говорить також про участь західньоукраїнського населення в повстанні Хмельницького. Гетьман посилав в Галичину своїх післанців, щоб підняти народ до боротьби, а восени 1648 р. українські мешканці Львова зверталися до Хмельницького, щоб заволодів містом.

Тут і там завважується в творі неправдиві вістки як наслідок односторонніх польських інформацій, в яких обвинувачувалося козаків у віроломстві і підступності. Є також деякі фантазії, нпр., що в 1651 р. Хмельницький обіцяв перейти на музулманство, щоб забезпечити собі турецьку поміч. В окремому розділі „Продовження громадянської війни в Польщі" представлені переговори Хмельницького з Москвою; автор вважає Переяславський договір актом відчаю гетьмана, який після зради хана лишився сам віч-на-віч з Польщею.

В війні з Україною, яка фактично виділилася в окрему державу, Польща розраховувала найбільше на поміч сусідньої Австрії. але Австрія, , з уваги на можливі міжнародні ускладнення, стримувалася від мілітарної інтервенції, а обмежилася тільки до дипломатичної допомоги. В 1650 р. Відень приєднався до Венецького пляну втягнути козаків в антитурецьку коаліцію з думкою, що треба обов'язково порізнити Хмельницького з Туреччиною і Кримом, а тим самим ослабити Україну до тої міри, що вона не зможе успішно воювати проти Польщі. Одночасно австрійські дипломати підбурювали проти України Волощину і Трансільванію, щоб приневолити Хмельницького воювати на два фронти. Це їм до певної міри вдалося. Спільний виступ Волощини і Трансильванії проти молдавського господаря Лупула, союзника Хмельницького, допровадив до бою під Сучавою і передчасної смерти гетьманового сина Тимоша. Австрійська дипломатія далі невтомно працювала в користь Польщі; через свого посла Лісолю повела акцію замирення Польщі з Москвою. Лісоля знав, що Хмельницький є рішучим противником угоди з Польщею і може відповідно вплинути на московського царя, а при тому ще й заключити союз з Туреччиною і Швецією. восени 1656 р. Австрії вдалося довести до польсько-московських переговорів і до заключення в Вільні сепаратної угоди між Польщею і Московщиною. До польсько-московських переговорів не допущено представників України, і це викликало в Чигирині зрозуміле огірчення. Але Австрія на тім не спочила. Тому що в тому часі Україна враз із Швецією і Трансильванією воювала проти Польщі, австрійські дипломати старалися роз'єднати Швецію й Україну та довести до угоди між Польщею й Україною. В 1657 р. прибуло до Хмельницького австрійське посольство під проводом П. Парчевича. Гетьман прийняв послів і погодився на пропозицію цісарського посередництва в переговорах з Польщею, хоч насправді не вірив у тривалий мир з поляками.

Українська визвольна війна знайшла широкий відгомін теж у Франції, яка була в союзі з Польщею. Тому французькі урядові кола ставилися неґативно до козацького повстання й обіцяли Польщі допомогу, але на обіцянці й закінчилося, бо тодішня европейська ситуація не дозволяла Франції вмішуватися активно в війну по боці Польщі. Франція мусіла рахуватися зі Швецією, яка не бажала собі сильної Польщі.

Не зважаючи на офіційне становище уряду, більшість французьких авторів того часу ставилися прихильно до боротьби „козацької нації". Найголовніші з них це: П. Шевальє, Л. де Восієн і Отевіль. Шевальє в своїй праці „Історія війни козаків проти Польщі" (1663) описує події 1648-1651 років. Шевальє відвідував Україну, вербував козаків до французького війська і воював разом з ними під Дюнкерком. Він усвідомив західньоевропейську громадськість про Україну і про змагання українського народу до свободи. При характеристиці

козаків він наголошував, що Січ це не є якесь збіговище людей з усієї Східньої Европи, але що козаки — це виходці з Придніпрянщини, Галичини, Волині й Поділля, отже, є чисто українського походження і з населенням тих земель творять один народ. Проте під впливом польських інформацій про козацькі варварства автор мимоволі співчуває з поляками. Другий автор — Лінаж де Восієн — в своїй книжці „Дійсна причина повстання козаків проти Польщі" (1674) ставиться прихильно до козаків, з захопленням розказує про їх відвагу й витривалість та підкреслює, що до 1648 р. вони були основною силою польського війська. Автор Отовіль, якого правдиве прізвище є Тандр де Ґаспор, в 5-ому розділі свого „Історичного огляду Польщі" (1697) наводить чотири причини козацького повстання: гноблення селян, намагання польського уряду відібрати привілеї, релігійні антагонізми між українцями й поляками та здирства і шахрайства жидівських лихварів. Автор позитивно характеризує Хмельницького, широко описує битву під Пилявцями і панічну втечу польського війська. Праця Отевілля є ґрунтовна й серйозна, а пояснюється це тим, що він як секретар французького посла в Польщі бував на Україні і з власного досвіду знав місцеві обставини і прагнення народу. Вкінці варто згадати, що в мемуарах французького офіцера Терльона є багато матеріялів про зовнішню політику і дипломатичну діяльність Хмельницького.

В сусідній з Польщею Німеччині відгомін повстання Хмельницького був особливо сильний. Вістки про „козацьку війну" прямо заливали країну, а приносили їх вояки, що служили наємниками в польській армії, купці й аґенти різних держав. На основі тих вісток появлялися повідомлення в німецьких часописах та публікувалися брошури про повстання Хмельницького. Сюди належить анонімна брошура з 1649 р. п. н. „Реляція про повстання козаків". Автор, сам безпосередній учасник описуваних подій, оповідає про набір німецьких наємників до польського війська, представляє події тенденційно, ставиться ворожо до козаків, які „варварським способом розправляються з благородними шляхтичами й дамами"; особливе обурення викликує в нього факт, що слідом за козаками пішла „чернь". Крім того, в Німеччині кружляли брошури опубліковані в Польщі, нпр., А. Кояловича і Я. Лобжинського, обі в латинській мові, про події з 1648 і 1649 років.

Якщо мова про офіційні німецькі кола, то бранденбурзький герцоґ Фридрих Вільгельм, який бажав послаблення Польщі, щоб визволитися з васальної залежности, пильно слідкував за подіями в Україні і радів козацькими успіхами, бо вони підривали силу Польщі, а це сприяло його плянам. Проте він як князь в принципі неприхильно ставився до козацького повстання, бо бачив в ньому передусім селянський бунт проти законного монарха. З тієї причини він стримувався від встановлення контактів з Хмельницьким, хоч на ділі

користав з перемог „вождя ребеліянтів". Щойно в 1655-1656 р., боячись вторгнення в Пруссію українських і московських військ, почав він шукати шляхів до наладнання дипломатичних зв'язків з Хмельницьким.

З усіх країн Західньої Европи найприхильніше ставилася до повстання Хмельницького Англія, зокрема приклонники Кромвеля. Газета "The Moderate Intelligencer" докладно насвітлювала події в Україні. В 1649 р. наспіло до Хмельницького послання, де про нього сказано: „Богдан Хмельницький, Божою милістю генераліссімус війська і стародавньої грецької віри й церкви, володар всіх запорозьких козаків, пострах польської шляхти, завойовник фортець..." Усі ті титули вказують на пошану до козацького гетьмана і прихильне ставлення до нього як можливого союзника. Кажуть, що автором того послання був Кромвель. Взагалі англійці були обізнані з Україною, а свідчить про те хочби „Книга і карта всієї Европи", де позначені головні міста України та подані зміни спричинені війною 1648-1654.

В тогочасній Европі часто порівнювали Хмельницького з Кромвелем. Шеваліє в передмові до своєї „Історії війни козаків проти Польщі" представляє Хмельницького як мужа, який піднісся так високо, що ані Польща, ані Туреччина не могли його похитнути. На його думку — це другий Кромвель. Кубаля писав: Чужинці порівнювали Хмельницького з Кромвелем. Таке порівняння напрошується само собою, особливо в ті роки, коли вони оба звертали на себе увагу цілої Европи. При тому Кубаля звертає увагу, що Хмельницький діяв у складніших умовах ніж Кромвель, перед ним були трудніші завдання, він не мав в своєму розпорядженні вишколеної інтеліґенції, а військо, фінанси, господарство, ціла адміністрація і взаємини з сусідніми державами — те все лежало на його плечах.

Реальний вплив на українську визвольну війну мала також Швеція, яка в тому часі була на вершку своєї могутньости. Хмельницький передбачав, що Швеція може почати війну з Польщею й тому бажав використати шведську допомогу для української визвольної боротьби. Вже в 1649-1652 роках він хотів встановити контакт із шведським королем, але той ухилявся, хоч зі свого боку пильно стежив за розвитком подій в Україні. Щойно в 1655 р., після того, як Карло Ґустав напав на Польщу, шведський союз з Хмельницьким набрав особливого значення. Шведський король вислав до Хмельницького посольство під проводом Г. Торквата з проханням, щоб гетьман прискорив похід на Львів. Цей похід сприяв успішному наступові шведів на Польщу. Але блискучі перемоги Карла Ґустава розбудили в ньому самовпевненість і він почав легковажити союз з козаками. Через якийсь час постали явні непорозуміння між Хмельницьким і Карлом Ґуставом, який проголосив себе польським королем і не хотів навіть чути про приєднання західньоукраїнських зе-

мель до козацької держави. В жовтні 1655 р. шведський король відкрито зажадав від Хмельницького опустити Галичину. Ця вимога викликала в Хмельницького велике обурення, він вважав це порушенням прав України, здобутих у боротьбі з поляками.

Ситуація змінилась в 1656 р., коли Москва почала війну зі Швецією. Поляки тоді посилили свій наступ на українські землі, діючи спільно з татарами, що наступали з півдня. В тих умовах так для Хмельницького, як і Карла Ґустава був необхідний українсько-шведський союз. Король змінив уже своє ставлення до України і на засіданні шведської державної ради заявив, що козаки повинні стати головною опорою шведів на терені Польщі; а тому що москалі при заключенні угоди з поляками в Вільні не включили до неї козаків, він постарається роз'єднати Україну з Москвою. Вступаючи в нові переговори зі Швецією, Хмельницький лишився непохитним у питанні західньоукраїнських земель. Тому перше шведське посольство, що прибуло до Чигирину в 1657 р. під проводом Веллінґа, не мало успіху тільки тому, що в інструкції посла не було королівської заяви про признання прав гетьмана „на всю Русь, де існувала грецька віра і де існує українська мова". Король мусів піти на уступки і, висилаючи нове посольство під головуванням Лілієнкрони, передав клятву-декларацію про визнання прав козацької держави на західньоукраїнські землі, прислав проєкт воєнного союзу з Україною та просив гетьмана бути посередником при укладенні миру між Швецією і Москвою. Добившись від короля ґарантії щодо задоволення своїх вимог, гетьман прийняв пропозицію воєнного союзу, бо знав, що це єдиний рятунок для України. Однак передчасна смерть не дозволила гетьманові здійснити ті пляни.

Невдале посольство Веллінґа знайшло відображення в записках одного з його членів К. Гільдебрандта (1668).

Інтерес до української визвольної війни не послаб в Західній Европі до кінця 17 ст. Передове місце зайняли знову італійські історики, як: Ґ. Пріорато, В. Сірі, А. Віміна. Пріорато в своїй „Історії цісаря Леопольда" об'єктивно змальовує події в Україні з часів Хмельницького. Сірі в 12-ому томі „Меркурія або історії нашого часу" (1672) присвятив окремий розділ повстанню Хмельницького. В його описах слідні впливи польських джерел. Також відомий Бізаччіоні в своїй „Космографії" ще раз звертається до доби Хмельниччини. Віміна, який в 1650 р. був на Україні в характері посла Венецької Республіки до Хмельницького, описав у своїй „Історії громадянських війн Польщі" (1671) козацькі війни, при чому використав власні спостереження. З праці Віміни користав англійський історик Б. Коннор, автор „Історії Польщі" (Лондон, 1898); він у третьому розділі своєї праці описав козацькі війни 1648-1654 років. Подіям Хмельниччини присвятив чимало уваги також інший англійський історик П. Рікат, автор „Історії Туреччини" (Лондон,

1687). Тут можна ще згадати німецький періодик „Театрум космоґрафікум“ (Авґсбурґ, 1688), в якому поміщено нарис „Козаки“, де представлено повстання Хмельницького як всенародну війну, яка заподіяла Польщі багато шкоди. Головною причиною тієї війни автор вважає утиски, що їх зазнавали козаки від польської шляхти.

Ця багата документація української визвольної війни з 17 ст. свідчить про загальноевропейське значення виступу Хмельницького.

Література:

1. Д. Наливайко. Західньоевропейські істор.-літер. джерела... *Український Історичний Журнал,* 1969/70.
2. І. Крип'якевич. Богдан Хмельницький. Київ, 1954.
3. П. Шеваліє. Історія війни козаків з Польщею. (Переклад з французької мови). Київ, 1964.
4. Д. Олянчин. Українсько-бранденбурзькі політичні зносини 17 ст. *Записки НТШ,* том 151, ст. 151-179.
5. М. Кордуба. Венецьке посольство до Хмельницького. *Записки НТШ,* том 78, ст. 51-89.
6. Хмельницький в очах Кромвеля (Комент. О. Лазаревський). *Київська Старина,* 1882, том 1, ст. 212.
7. М. Молчанівський. Реляція А. Віміни про походження і звичаї козаків. *Київська Старина,* 199, том 18, ст. 62-75.
8. E. Borshak. Early relations between England and Ukraine. *The Slavonic and East European Reviev,* 1931, v. 10, pp. 138-160.
9. L. Kubala. Wojna moskiewska. Warszawa, 1910.
10. “ Wojna szwedzka. Warszawa, 1913.

Аркадій Жуковський

БУКОВИНСЬКИЙ КУРІНЬ

*Доповідь, виголошена 25 травня 1986 року
на святочних зборах в Парижі*

Сьогодні свято Буковини, однієї вітки великої України, яка своїм засягом не дорівнює іншим українським землям, однак своєю жертвенністю і загальній українській ідеї вписала золоті сторінки в історію України. Однією з них і є сторінка Буковинського Куреня.

Буковина на протязі віків була забороло́м проти наступу агресора з півдня — румунів. Вона постійно стреміла до спільного життя з рештою українських земель.

Моїм завданням — подати історичне тло, на якому зродився Буковинський Курінь, головні характеристики цієї формації, місце, яке Курінь займав серед проявів і подій другої світової війни.

Генези Буковинського Куреня треба шукати в політичному стані українців на Буковині напередодні Другої світової війни. В цьому часі Румунія стала авторитетною державою з диктатурою короля і його кліки. Українці були позбавлені будь-яких національних прав: леґальна організація — Українська Національна Партія, — як і всі румунські партії, була 1938 року зліквідована. Єдиною політичною силою на Буковині остався Український Націоналістичний Рух — Організація Українських Націоналістів, яка

в 1937 році зазнала два великі політичні процеси з ув'язненням кадрів Руху. У червні 1940 року совєти займають Буковину й прилучують її до Совєтського УССР. ОУН зазнає великих втрат, але підпілля діє далі. На чолі його стає людина практичних дій — Петро Войновський. Маючи інструкції від Проводу Українських Націоналістів, він підготовляє кадри, старається охороняти населення перед большевицьким терором, але й готуючись до зудару тодішніх велетнів — Гітлера і Сталіна. Коли вибухає німецько-совєтська війна, українське підпілля на Буковині, маневруючи між відступаючими частинами Червоної Армії і наступаючими німецько-румунськими військами, перебирає, без гучних проклямацій, владу на Буковині. Буковина мала становити інтеґральну частину самостійної України. Одначе, коли скоро показалося, що Гітлер рішив віддати Буковину Румунії, Провід ОУН на Буковині рішився перекинути свої кадри, головно ті, що були розконспіровані, на інші українські землі, щоб допомогти у здвигненні української держави.

В липні 1941 року на Буковині формуються два відділи поміж 500-1000 молодих людей кожний, які після домовлення з німецькими військовими чинниками переходять на галицький бік: відділ з Підгір'я переходить Черемошом біля Кут, звідки почерез Косів прямує до Коломиї, а відділ з центральної Буковини — Чернівець і округи — почерез Снятин іде до Городенки. Тут об'єднуються обидва відділи, вибирають свій провід на чолі з П. Войновським, який у міжчасі нав'язав контакт з Керівництвом ПУН у Львові, яке доручило буковинцям перейти на Центральні Українські Землі й пробитися до Києва з національно-усвідомлюючими й політичними завданнями.

У Городенці приймається назва формації Буковинський Курінь і вона набирає напіввійськовий характер. До Буковинського Куреня прибувають нові втікачі з Буковини і перед вимаршем через Збруч на Наддніпрянщину кількість учасників доходить до трьох тисяч.

З Городенки, перейшовши Галицьке Поділля через міста Товсте, Борщів, Скалу Подільську — 21 серпня Курінь вступив на Центральні Українські Землі, почерез містечко Оришин дійшов до Кам'янця Подільського. На Наддніпрянщині буковинці почали властиву свою діяльність: організувати місцеву владу за згори встановленим пляном; малими гуртами вони оставалися для роботи в поодиноких осередках.

З Кам'янця Курінь вирушив на схід, проходячи містами Дунаївці — Нова Ушиця — Ялтушків — Копайгород — Браїлов (де остається для роботи 30 буковинців) — Бар — Жмеринка — Вінниця, де залишилося 200 учасників. Буковинський Курінь обсадив своїми людьми більші осередки Поділля, де вони працювали до 1942 року, коли СД і німецькі адміністративні відділи почали винищувати українських націоналістів. Тоді багато буковинців, рятуючися від знищення, голосилися до 109-го Куреня, що його організував ген. Омелянович-Павленко молодший, відділи якого поборювали совєтську партизанку.

Основна частина Буковинського Куреня почерез Бердичів — Козятин — Хвастів — Васильків прямувала до Києва, куди прибула в кількості приблизно 800 учасників в перших днях після відступу совєтів — в кінці жовтня 1941 року. Почавши з Вінниці, Буковинський Курінь почав частинно носити уніформи — мазепинки і совєтські шинелі. В Києві буковинці отаборилися в казармах при вулиці Короленка, сповняючи різні парамілітарні функції, на-

приклад, охорона важливих промислових об'єктів, інші включилися в громадську діяльність і тільки мала частина виконувала функції української поліції.

Важливим моментом в житті Буковинського Куреня було зложення присяги Українській Національній Раді на чолі з проф. Миколою Величківським, як єдиноправному репрезентантові українського народу. Заанґажування Куреня в українську політичну дію привернуло увагу нового окупанта — німців, вони виарештували провід, який, за малими виїмками, був зліквідований. Решти Буковинського Куреня було приділено до Київського, Білоцерківського і Віннецького куренів, які в половині 1942 року вислано на Білорусію для поборювання більшовицьких партизанів. Тут буковинці служили при 116-му і 118-му українських куренях аж до наступу большовиків у 1944 році, коли їх перекинуто до Франції. В нових обставинах, велика частина буковинців спротивилася боротися проти французів і перейшли до французького резистансу.

З Буковинського Куреня за націоналістичну діяльність німці розстріляли в 1941-1942 роках у Києві кілька десятків учасників, між ними Теофіля Панчука, проф. Ю. Дідіва, Корнеля Турлика, сестер Суховерських і багато інших. Оцілілі провідні діячі цього добровольчого відділу включилися в українське підпілля. Один з учасників Буковинського Куреня — Ярослав Жуковський — був представником від Буковини до Української Національної Ради в Києві.

З кого складався Буковинський Курінь?

В цьому часі на Буковині не було ніякої іншої політичної сили, і незалежно від своїх поглядів всі схвалювали ініціятиву й політику ОУН і всі так само, як і націоналісти, боролися за національні ідеали. Наведу такий випадок: довголітній студентський діяч Академічного Товариства „Чорноморе" д-р Ярослав Жуковський націоналістом не був за доби „Самостійности" — „Залізняка", але в 1941 році він став ним ефективно. Він і був делеґований до Української Національної ради від Буковини.

За професійно-становим походженням були інтелектуали: професори, вчителі, адвокати, лікарі, студенти, але найбільше це були селяни й робітники, патріотичний елемент Буковини. Всі вони були спаяні великою волею змагатися за українську державність.

Які були відносини між Буковинським Куренем і німцями?

Це залежало від періоду. На Буковині відразу після прогнання большевиків німецьке військове командування і німецький консулят у Чернівцях були посередниками між українцями і румунами, бо ті останні хотіли ліквідувати все, що було українське. Особливо приязно до української справи ставився генерал фон Єкель, антигітлерівського наставлення, який виставив відповідні документи, якими часто користувалися учасники, щоб оминути арештів.

Все ж таки була свідомість, що німці не є нашими союзниками, що від них треба охоронятися. Тому весь час похід до Києва відбувався бічними дорогами, щоб оминути німецьку поліцію, органи безпеки, адміністрацію. В самому Києві дійшло до явної боротьби: воїни Буковинського Куреня, ставши на платформу української держави, були переслідувані, безпощадно

нищені. Багато членів Буковинського Куреня розстріляно в Бабиному Ярі, інші пішли в підпілля, а найбільше зголосилося до військової частини, що оперувала на Білорусії. Доля Куреня була аналогічна до долі відділу „Нахтіґаль“, серед якого знаходився і майбутній командир УПА Роман Шухевич-Чупринка.

Історія Буковинського Куреня ще не написана, вона чекає на свого дослідника, який на основі провірених джерел увіковічнить славну сторінку вкладу Зеленої Буковини на вівтар Батьківщини. Нехай сьогоднішня скромна імпреза стане поштовхом до зібрання слідної документації. Бож своїм відважним і жертвенним чином під час Другої світової війни Буковина черговий раз доказала свою відданість загально-українським ідеалам, свою вірність леґальному українському проводові.

Буковинський Курінь на Наддніпрянщині, особливо в столиці України посіяв зерно національної свідомости, плоди якої прийшли у пізніших періодах, запліднюючи духом любови до України нові ґенерації, які згодом виступили у формі Руху Опору.

Вклад Буковини у загально-визвольні змагання є солідним завдатком того, що в майбутньому Буковина творитиме складову частину Соборної Української Держави.

Валентин Мороз

ШЕСТИДЕСЯТІ РОКИ НА УКРАЇНІ

Продовження

Тяжко сказати, чи це бажання відділити „чистий“ комунізм від „грішного“ російського шовінізму є типово українською ілюзією, а чи це притаманне також діячам інших совєтських поневолених націй. В усякому разі, уже дві хвилі українського відродження пережило цю ілюзію. Скажемо просто: Дзюбі бракувало розуміння істини, висловленої Даттом, дослідником британського колоніялізму:

„Колонізація країни не обов'язково здійснюється шляхом простого процесу прямого і жорстокого завоювання й анексії. Якщо йдеться про велику розвинену країну, що має глибоко закорінені і традиційні політичні інститути, процес проникнення і підкорення, в кінцевому рахунку, часто буває складнішим і ступневим“[105].

Блискуче проаналізувавши механізм русифікації, Дзюба так і не дійшов до розуміння цього факту, що сам по собі комунізм не мав жодного значення для Кремля. Це був і є лише інструмент 1) самозбереження імперії; 2) наступу з метою досягнення світової домінації (тут цей інструмент є більш ефективним і продуктивним, ніж старе православ'я). Так само комуністична доктрина стала чимось „живим“ на Україні в 20-і роки саме тому, що була перетворена на інструмент національного відродження (українізації).

Здається, наступні автори Самвидаву, в 70-і роки, вже тверезіше дивилися на взаємовідносини понять російський імперіялізм — комунізм. Наприклад, Максим Сагайдак у статті, датованій 1974-м роком. Процитувавши уривок з промови Сталіна на 10-у з'їзді комуністичної партії, де сказано, що „міста України, які мають російський характер, [...] будуть українізовані, тому що міста зростають на рахунок села. Село — це представник української мови, і ця мова увійде в усі українські міста як панівна мова“, автор робить висновок:

„Цього боялися, як вогню, і бояться сьогодні окупанти. Більшовицька Москва, на чолі з „батьком усіх народів“ (Сталіном) докладала всіх зусиль, щоб українське місто не стало українським. Це було причиною смертоносного голоду в Україні 1932-33 років“.

Тут уже немає наївного здивування і такого ж наївного запитання на кожній сторінці, чому російські марксисти здійснюють на практиці не тези Маркса, а... тези Івана Грізного. Для Максима Сагайдака це самозрозуміле; коли окупант змінює доктрини, то це не означає, що він змінив імперську мету.

Все ж Дзюба дав чудовий „анатомічний розріз" російського колоніялізму (можливо, найбільш сучасний з усіх, які маємо). Характерно, що зробив це марксист, вихований на російських постулятах; як і діячі типу Хвильового, він знав російську систему *зсередини;* у цьому його сила. Дзюба підкреслив, що російський колоніялізм є найбільш витонченим і небезпечним, бо ніколи не ставить расового бар'єру між росіянином і поневоленими народами. Це не раз казали діячі націоналістичного спрямування. Добре відома теза з часів УПА: московський колоніялізм — це така паща, яку неможливо розтулити; її можливо лише розтрощити.

Тепер це повторив український інтелектуал з позицій марксизму:

> Маркс, Енґельс, Ленін вважали колоніялізм і гніт російського царизму найстрашнішим у світі, не в використанні найблагороднішої фразеології для найплідніших справ, що він умів надійно сховати суть за видимістю.
>
> Повертаючись тепер до нашої розмови про „возз'єднання", „приєднання" і т.п., скажемо, що з усього вищинаведеного логічно випливає елементарне міркування: якщо й варто відзначити відповідні дати (а, мабуть, варто, бо все таки це дуже визначні, поворотні моменти в історії відповідних націй), то використовуючи їхнє відзначення для широкого висвітлення особливостей і форм російського імперіялізму, для роз'яснення ганебної і реакційної суті войовничого російського націоналізму і великодержавництва. (Саме такою виховною роботою партія в двадцяті роки виробляла відчуття корінної різниці між теперішнім Союзом Республік і колишньою Російською імперією, а не поняттям спадкоємности)[107].

Дзюба звертає увагу на той факт, що під виглядом „історії СССР", яка починається у 1917 році (чи й у 1922-у) в школах вивчають по суті історію російської імперії:

> Врешті, настирливе „кореґування" дореволюційної історії Росії, історії Російської імперії в інтересах сьогоднішньої політики, бажання теперішню державність вивести з традицій минулої державности (не дарма ж у школах „Історія СРСР" починається не з наших часів, а є по суті історією російської імперії, яка *переходить* в історію СРСР, тоді як логічно треба, щоб історія СРСР таки була історією СРСР, а попередній період був історією ряду народностей, що тепер складають СРСР) — і в зв'язку з тим своєрідна „реабілітація" та прикрашування тієї поміщицько- бюрократичної державности з її „победами", „воссоединениями", „воинской славой" та „освободительством" — все це породжує підозру: чи не заритий тут якийсь хитромудрий собака?
>
> Виникає питання: кому і навіщо це все потрібне? Чи не достойніше було б виховувати молодь в дусі ленінського розуміння національної гідности та інтернаціоналізму? в дусі розуміння протилежности між російським великодержавництвом і російським па-

тріотизмом, між російським великодержавництвом і інтернаціоналізмом? у дусі чесного поводження з історією і розуміння трагізму тих явищ і процесів, які надто своєкорисливо осмислювалися сильнішою стороною, яка і „затвердила" свою версію? у дусі не тільки словесної та задля „кодексу", а суттєвої, дійової, в глибині душі, як органічна потреба, виплеканої поваги, пошани, любови до всіх народів, вболівання за них. У дусі глибокого і благородного розуміння й почування взаємної відповідальности нас, представників різних націй, за долю, за майбутнє, за культуру, за мову — за справжній розквіт — всіх націй, історично об'єднаних у Союзі Радянських Соціялістичних Республік[108].

Нарешті, Дзюба дає глибоке визначення *органічного* шовінізму росіянина, що виявляється спонтанно на кожному кроці:

Психологічно не важко зрозуміти його походження: з часів монгольської навали росіяни не знали національного поневолення, їхня нація впродовж століть була державною, пануючою. Питання національного буття чи небуття перед ними трагічно не стояло; вони, як колись казали, „національно ситі", і не завжди могли розуміти „національно голодних", розуміти всю дошкульність і всю приховану механіку національного гніту. Не дивно, що серед них (хоч, звичайно, не тільки серед них) траплялося чимало людей, схильних недобачати національної кривди, недооцінювати національне питання, вважати його або вигадкою, або чимсь таким, що негідне благородної людини, чимсь таким, що заважає віддавати всі сили важливішим справам і служінню вселюдству. Були то люди, покарані нерозумінням того глибокого двостороннього зв'язку, який існує між проблемами загальнолюдськими і національними, як між цілим і складником; невідчуванням тої невідшкодованої втрати, якої зазнає „вселюдське" від послаблення чи знекровлення своїх джерел — націй. (А втім, будь-яке ущемлення *своєї* нації вони швидко відчули б).

Коли „інтернаціоналіст" нарікає на те, що якийсь „націонал" не поспішає в його обійми, „відгороджується", „чіпляється" за свою окремішність, „консервує" свою культуру й мову, — знаймо: його „інтернаціоналізм" — „інтернаціоналізм" російського великодержавного шовініста. Його любов — це жадоба привласнити й проковтнути.

„Якщо великоруський комуніст наполягає на злитті України з Росією, його легко запідозрять українці комуністи в тому, що він захищає таку політику не з міркувань єдности пролетарів у боротьбі з капіталом, а через пересуди старого великоруського націоналізму, імперіялізму"[109].

Дзюба досягає таких глибин в аналізі російського шовінізму, яких ще не було до того в Самвидаві 60-х років:

Можна любити Україну як поняття етнографічне і одночасно ненавидіти як поняття національно-політичне. Так любили Україну всі принципові вороги українського сепаратизму, від Катерини II (її знамениті філіпки проти „черкасишек“ за „развратное мнение, по коему почитают себя народом от российского отличным“, за „фальшивые и им несвойственные республиканские мысли“) до відомого „проґресиста“ Петра Струве, який так оформлював цю ідею — за Україну проти „українства“ і „націоналізму“!:

„Я... полагаю, что, будучи по традиции украинофильским, русское прогрессивное общественное мнение должно энѐргично, без всяких двусмысленностей и поблажек вступить в *идейную* борьбу с украинством, как с тенденцией ослабить и отчасти даже упразднить великое приобретение нашей истории — общерусскую культуру“[110].

Уже в перші місяці після поширення книги Дзюби читач зрозумів, що має перед собою *енциклопедію націознавства* (і українознавства) у найновішому варіянті, пристосованому до умов і психології сучасного (совєтського) українця.

Іван Дзюба (чи не перший зачепив також питання антисемітизму в сучасній Російській імперії.

Він пише:

Ще до недавна так само заперечувалася і наявність в СРСР антисимітизму. Боже мій, який то був смертельний гріх і нетакт, політична безграмотність — сказати про антисимітизм! Хрущов, аж запінювався, доводячи, що такі питання ставляться за американські доляри. Він невтомно і з повним знанням справи перераховував імена євреїв — учених, артистів і т.д. (особливо любив натискати на те, що навіть в уряді є еврей — міністер Димшин — і що євреї є навіть серед конструкторів супутника). Так, ніби справа в цьому, ніби досить вигнати антисемітизм (чи українофобство) з свідомої політики, як воно зникне всюди, в тому числі і з вирішальної сфери — практичного життя, щоденного побуту[111].

Взагалі дослідники (також неукраїнці) помітили, що з самого початку український Самвидав був уважним до проблем національних меншин на Україні. Наприклад, Ізраїль Клейнер пише:

Українському Самвидаві властива пильна увага до проблем, пов'язаних з існуванням на Україні досить численних національних меншостей, включно з росіянами, які становлять за переписом 1970 року майже 20% населення України. Для розуміння ставлення українських дисидентів до інших народів можна розплянувати їхнє ставлення до євреїв.

Цій темі, зокрема, присвячено виступ І. Дзюби в Бабнному Ярі в 25-і роковини розстрілу там гітлерівцями київських євреїв — 29 вересня 1966 року[112].

Ця тенденція була розвинута пізніше, після появи „Українського Вісника". Зокрема, у цьому журналі писалося:

„Характерний такий факт: організовані каґебістами два єврейські погроми в березні і травні 1972 р. біля київської синагоги противники Шелеста в керівництві КПУ і каґебісти намагаються використати в своїх ганебних цілях. Серед євреїв ширять чутки, що ініціятором цих погромів був Шелест, а серед українців намагаються викликати хвилю антисимітизму, поширюючи міти, ніби євреї домагалися утворення єврейської автономної республіки на Україні, в той час, коли насправді євреї домагалися еміґрації до Ізраїлю і задоволення своїх національних культурних потреб. Правда, на цей раз пляни шовіністів не збулися, їм не вдалося вбити клин між українцями і євреями і таким чином викликати хвилю антагонізму між ними"[152].

„Окупанти спритно використовують національні меншості на Україні в своїх ганебних цілях: русифікуючи національні меншості, одночасно використовують їх для русифікації українців, тим самим намагаються протиставити їх свідомій частині українців, викликати взаємну ненависть. Зокрема, така політика постійно проводиться стосовно євреїв і українців, хоч останнім часом вона терпить своє фіяско"[113].

Торкаючись економічного боку питання, Дзюба висуває тезу про те, що у Совєтському Союзі існує приховане безробіття [114] (звичайно, наявність його старанно маскують). Він також детально аналізує питання про фактичну нерівність народів Совєтського Союзу при декларованій „конституційній рівності"[115]. І все це робиться за добре розробленою методою: Дзюба паралізує можливі контрарґументи посилання на слова Леніна або цитати з партійних ухвал 20-х років:

Слово „русифікація" тепер дуже не подобається начальству; публічно воно не вживається як політично неблагозвучне; говорити ж сьогодні про русифікацію українського населення може, звичайно, запеклий „націоналіст".

В ленінські часи цей сумний привілей випадав на долю видатних комуністів; партія клясифікувала як русифікацію і засуджувала такі явища, які сьогодні кваліфікуються як успіхи політики дружби народів (наприклад, коли українці зрікаються своєї національности й мови, коли батьки віддають своїх дітей до російських, а не українських шкіл та подібне).[116].

Дзюба доводить, що теза про нібито „добровільну" русифікацію є добре спрепарованим обманом.

Якби якийсь народ відмовився від своєї мови, це означало б, що він відмовляється від самого себе. Ясно, що такого бути не може. Історія досі не знає прикладів *добровільної* відмови народів від

самих себе, тобто добровільного самогубства народів. Не було і не може бути такого ніколи, як не може людство хотіти самознищитися.

Немає і тепер *добровільного* зречення українського народу чи його частини від самого себе, своєї мови. Те, що поверховому погляді здається *добровільним*, насправді таким не є. Маємо *вимушену, під тиском обставин і дією серйозних причин* відмову частини українців від своєї мови і всі зв'язані з цим ненормальні наслідки для суспільства.

„Хто вам не дає говорити по-українському?" — люблять „унечтожающе" питати погано замасковані під інтернаціоналістів українофоби й недозрілі до справжньої людської культури русифікаторські „общечеловеки".

„Хто вам заважає говорити по-українському?" — дивуються люди доброзичливі, але політично наївні, байдужі до „надуманої" національної проблеми.

„Хто вам забороняє говорити по-українському?" — гримає високе начальство, всім своїм гнівним виглядом доводячи цілковиту неможливість будь-якого примусу.

Хто забороняє?.. Чи може бути більш фальшиве і пусте питиння? А хто забороняв у царській Росії говорити по-українському, по-польському, по-грузинському і т.д. Навіть писати і друкувати не в усі часи забороняли. І чому все таки попри відсутність юридичної заборони „землячки", кажучи словами Шевченка, „різали по-московськи"; хто забороняв африканцям говорити посвоєму і чому все таки по значній частині Африки запанувала французька мова або англійська, і тепер молоді африканські держави стоять перед важливим завданням емансипації питомих мов. Чому в певних сферах індійського суспільства так запанувала англійська мова, що тепер заходи уряду для „деанглізації" зустрічають, як відомо, одчайдушний опір з боку цих кіл населення? А хто взагалі забороняє всім людям на землі бути культурними, освіченими, добрими, прнязними, розумними, щасливими? Хто забороняє вам, тим, хто примус бачить тільки кнуті й шомполах, — хто забороняє вам, шановні „інтернаціоналісти"-русифікатори й „інтернаціоналісти"-українофоби, позбутися вашого русифікаторства й українофобства, зрозуміти національні потреби українського народу, а заодно побачити його *фактичне* національне становище й побачити вами ж створений механізм русифікації?[117].

Використовуючи вислови російських авторів, Дзюба доводить, що русифікація поневолених націй шкодить самому російському народові[118].

Варто підкреслити, що на Заході стосовно Хрущова склалась майже така сама леґенда, як і стосовно Шелеста. Але було б дуже наївним припустити, що автором „хрущовської відлиги" був... Хрущов. То лише семантика. Автором була *епоха:* історичний маятник хитнувся у бік лібералізації. Досить навести уривок з промови Хру-

щова, аби зрозуміти, що він був звичайним функціонером русифікаційної машини:

„В ходе развернутого строительства коммунизма будет достигнуто полное единство наций... Встречаются, конечно, и такие люди, которые сетуют по поводу того, что стираются национальные различия. Мы им отвечаем: коммунисты не будут консервировать и увековечивать национальные различия. Мы будем поддерживать объективный процесс все бодее тесного сближения наций и народностей, происходящий в условиях коммунистического строительства на базе добровольности и демократизма“[119].

Як бачимо, Хрущов відверто проповідував (як і Сталін до нього, як і Брежнєв після нього) тезу поглинення російською нацією всіх інших націй. Правда, він не наважується вживати фразу „ліквідація націй“ чи „зникнення націй“, застосовуючи обережне поняття „зближення націй“. То типово для сучасної совєтської фразеології. Без сумніву, метою сталінщини в національному питанні було повернути ситуацію до 1914 року, коли офіційним пляном було неприкрите злиття всіх націй з російською. Проте це уже не вдалося. Національні мови й сама концепція багатонаціональної держави витримали сталінщину і збереглися; Кремль змушений це терпіти. Зрештою, „злиття націй“ Дзюба розуміє зовсім інакше; для цього він, як завжди знаходить цитату одного з марксистських авторів (Селзама):

„Кажучи словами Леніна, метою соціялізму є не лише ‘зближення націй, але і злиття їх’. Але це злиття приймається не механічно, не як усунення різниць, а діялектично, тобто як взаємодопомога між ними, вплив і взаємозбогачення“[120].

Отже, тут „злиття“ трактується просто як *контакт;* хоч Ленін, цей талановитий фарисей і демагог, мріяв, безперечно, про звичайне поглинення всіх націй російською, коли вживав слово „злиття“. Чудовий приклад, як можна використувати Леніна для найрізноманітніших потреб, часто діяметрально протилежних. Книга Дзюби стала ще одним блискучим доказом, що, т.зв. марксизм-ленінізм — то просто рамка, в яку кожен вставляє потрібну йому картину. Дзюба майстерно наповнив ці рамки пляном українського сучасного саморозвитку.

Людині, для якої зв'язок понять „ленінізм“ і „КҐБ“ є очевидним, незвично читати слова Дзюби про „каґебістський розгул“[121] і разом з тим про „чистоту ленінізму“. Але саме цей тип мислення був типовим для значної групи людей в Україні.

Підвівши підсумок зібраного матеріялу, Дзюба викликає на бій систему КҐБ:

Коли я наводив приклади „непомітного“ русифікаторського насильства, то робив це зовсім не для того, щоб запропонувати за-

мінити його насильством українізаторським. Зовсім ні, я говорив це для того, щоб показати тим, хто цього не бачить, що у нас є русифікаторське насильство і що „добровільність" русифікації — тільки видима, „кажущаяся". Цьому русифікаторському насильству я пропоную протиставити одне: *свободу* — свободу публічного і чесного обговорення національних справ, свободу національного вибору, свободу національного самопізнання, самоусвідомлення й самовироблення. Але перше й останнє — свобода обговорення, дискусії, суперечки. Чому так панічно боїться цього теперішня національна політика? Звідки такий переляк перед людським словом і така інквізиторська лють на нього? Чому так ганебно тікають офіційні представники з тих вечорів і дискусій, де зненацька зринає національне питання, чому забороняють, зривають, закривають рота — замість того, щоб прийти роз'яснити справу, перемогти в чесній дискусії, переконати в одвертій роботі? Чому з студентами університету не дискутують, а викликають поодинці, товчуть у кабінетах, виключають, тероризують і т.д.?

Давайте чесно і відкрито обговоримо всі аспекти національної справи. Від цього буде тільки користь. Хай будуть висловлені всі точки зору. Немає жодного сумніву, що силою логіки й аргументації, силою правди й совісти, силою людської порядности й турботою про загальне благо переможе та точка зору, яка виражає справді комуністичне розуміння інтернаціоналізму: недопустимість будь-якої несправедливости до будь-якої нації світу в ім'я будь-яких розрахунків, переваг і „необхідностей"; загальна відповідальність людської сім'ї за повносущність кожного свого члена — кожної нації в світі; безмежний, чи не обмежуваний в часі й зусиллях, найсвітліший розвиток кожної нації в ім'я вселюдства, в ім'я комунізму; взаємодіяння і братерство в ім'я зростання і самоутвердження кожного, а не в ім'я старшинства, поглинання й однозначности[122].

Найважливіший висновок автора — це тверда віра у невмирущість українства:

Ф. Енґельс нераз говорив про „неминучість боротьби кожної нації за своє національне існування", про те, що коли виникає загроза національному існуванню, то „боротьба за відновлення національного буття поглинає всі сили".

Це постійне самовідновлення, самозбереження, самозахист — могутній колективний інстинкт народу, непозбуття позасвідоме, природна сила, як інстинкт самозбереження всякого організму.

Ось ці сили національного існування і пробиваються стихійно і непередбачено всюди, ставлячи незбагненні загадки тупооким стратегам єдинообразія і перекидаючи всі історіософські предначертанія щедрінських градоначальників.

Сили ці незглибимі й невичерпні, допильнувати й й сконтролювати їх неможливо ні при якій техніці політичного стеження.[123]

Необхідно відзначити, що всі матеріяли Дзюби (і оцінки ситуацій) стосуються виключно Наддніпрянщини. Він фактично не торкається ситуації Західньої України, про яку аж ніяк не можна сказати, що тут у школі, університеті чи громадському житті панує „майже виключно російська мова". Західня Україна в цьому аспекті (як і Прибалтика, Грузія, вірменія) — це окремий світ. Дзюба мусів врахувати і проаналізувати у своїй праці окрему ситуацію Західньої України; це ж не якийсь клаптик, а територія з 11-мільйонним населенням, більшим, ніж Угорщина, Австрія, Болгарія чи Португалія. На нашу думку, неврахування цього аспекту є суттєвим недоліком книги „Інтернаціоналізм чи русифікація".

Ми зупинилися на питанні гуманізму Івана Дзюби, що могутньо просочується крізь рамки марксизму, ніби буйна зелень крізь трухлявий паркан; гуманізм типово український, сковородського типу.

Євген Сверстюк виступає ще яскравішим представником цієї лінії. У нього вже практично немає цитат з Леніна і Маркса; він виступає, так би мовити, з позицій чистого гуманізму, без марксистських декорацій. „Євген Сверстюк у троїстому гроні (з Іваном Дзюбою й Іваном Світличним) уже увійшов „живою постаттю" в історію українського літературознавства і критики початку другої половини нашого століття"[124], — пише Іван Кошелівець. Ми б не поспішали вводити Івана Світличного до цієї трійці; в усякому разі В'ячеслав Чорновіл чи Михайло Осадчий за рівнем обдарування мають більше право бути „третім не зайвим" у цій триєдності.

Саме Сверстюкові належить влучна характеристика діячів 60-х років як унікально шляхетної групи, що можлива лише в період „елітарної революції", поки вона ще не злилась у мільйонному спротиві на зразок польської „Солідарности":

„Мені випало гірке щастя спілкуватися і працювати з людьми рідкісно талановитими і шляхетними — про подібних я раніше читав лише в книжках"[125].

Як і Дзюба, Євген Сверстюк поза офіційною „клясовою" лінією спромігся побачити лінію національну і збудувати у своїх творах концепцію згідно з інтересами своєї нації — природного організму, що є джерелом та імпульсом усякого духовного життя:

„І саме тоді, коли Франція була звільнена і розкріпачена, — Україну остаточно поневолено і закріпачено. Коли в Німеччині один за одним виникали нові університети й академії — на Україні гасилися останні вогники освіти й культури"[126].

Сверстюкові не довелося бути заарештованим у хвилі репресій 1965 року; лиха доля обійшла його тим разом. Звичайно, він був репресований іншими способами як один з чільних учасників руху ше-

стидесятників. Сверстюк опинився в тюрмі пізніше, в час великих арештів (січень 1972 року)[127].

Євген Сверстюк — типовий автор українського Самвидаву 60-х років: коло його зацікавлень — ніби чисто літературне, але насправді охоплює дуже широкий культурно-історичний спектр. Так завжди було в епохи, коли література залишалась чи не єдиним способом вияву національно-духовного буття. Шляхом, іншим від Дзюби, оминувши марксистську аргументацію, Сверстюк прийшов до того самого висновку: необхідности відродження українства для нормалізації будь-якого аспекту життя в Україні, часом навіть далекого від питання нації:

„Відколи на Україні 'байструки Єкатерини сараною сіли' — минуле було оголошене недійсним. Але минуле не зникає. Воно трансформується в нову форму духовної енергії, породжує людину, яка має його виспівати. Минуле воскресає і розцвітає в ґенієві"[128].

(далі буде)

[119] „XXII съезд КПСС; стенографический отчет". Москва, 1962, т. I, стор. 217.
[120] Цит. за Іван Дзюба. Інтернаціоналізм чи русифіуація, стор. 228.
[121] Там же, стор. 248.
[122] Там же, стор. 260-261.
[123] Там же, стор. 250.
[124] Євген Сверстюк. Вибране. Вид. „Сучасність", 1979, стор. 10.
[125] Там же, стор. 5.
[126] Там же, стор. 119.
[127] „Погром в Україні 1972-1979". Вид. „Сучасність", 1980, стор. 15.
[128] Євген Сверстюк. Вибране, стор. 186.

Р. Колісник

УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ І ВІЙСЬКОВА УПРАВА „ГАЛИЧИНА"

Німецька політика відносно українського національного війська 1943-1945

(Продовження)

СКЛАД І ПОБУДОВА ВІЙСЬКОВОЇ УПРАВИ

Як вже згадано, на голову Військової Управи „номіновано згори" полк. Альфреда Бізанца, галицького німця, що до війни займався своїм невеликим господарством на Львівщині. Українцям він був відомий з Української Галицької Армії, до якої перейшов з австрійської армії, був комендантом Львівської бриґади й одним з ініціяторів та реалізаторів відомої Чортківської офензиви в червні 1919 року. Його знали українці теж з Кракова, де в 1940-41 роках Бізанц був референтом українських справ в уряді Генеральної губернії (Bevölkerungswesen und Fürsorge), і зі Львова, де з осени 1941 року був головою такого ж підвідділу в дискритному уряді. Він помагав українцям і був дорадником Вехтера в українських справах і йому слід приписати певну заслугу в тому, що Вехтер змінив свій погляд на німецьку політику й писав до свого зверхника, Гіммлера, що вислід війни на Сході залежатиме саме від того, яку німці вестимуть політику.

Полк. Альфред Бізанц

Бізанц був ще відомий з іншого боку — своєї вдачі, як темпераментна, емоційна людина з великою дозою неоправданого оптимізму. Кубійович писав про нього, що „Бізанц — людина добросердечна, може навіть півукраїнець, проте довгоязика, що бігала по Львові і плела дурниці". А. Палій ще більше підкреслив його слабості: „Бізанц — це людина духово менша, як пересічна,

чуттєва, наскрізь слов'янська, що тричі в день міняла свої погляди. Його, наприклад, реакція на мою інтерпеляцію в справі повішень у Дрогобичі: 'Шляґ би їх трафив, я їм покажу!' і т.д., а на другий день, перероблений ґестапом, говорив: 'Та вони самі завинили. Чого йшли до УПА?' У ВУ склалася про нього поговірка: 'Полковник Бізанц приходить на наради німцем, а відходить українцем'."

Інші члени — німці — Северин Байґерт і Рудольф Мюллер — теж служили в УГА, Байґерт в 7-ій бриґаді Бізанца. Як Бізанц, — Байґерт, Мюллер і Буржуа були галицькими німцями і працювали в дистріктному правлінні у Львові.

На начальника канцелярії Військової Управи назначено сотника Осипа „Юна" Навроцького. Чи можна було знайти кращу людину на цей пост? Можливо. Одначе „Юно" мав великий досвід в адміністрації та був відомий за свою „формальну льояльність" до установи, в якій він працював, не зважаючи на свої власні погляди. Так було, коли сот. Навроцький соціяліст-радикал, адміністрував журнал *Вісник* націоналіста Дмитра Донцова, який в ньому викладав свої націоналістичні ідеї. А у Військовій Управі треба було великої льояльности, бо в ній можна було сподіватися більших „протиріч", ніж у *Віснику*. Та атмосфера, мабуть, і відбивалася на його праці, бо, як пише про нього редактор дивізійного тижневика *До перемоги,* Михайло Островерха: „Сотник Навроцький була людина добра, працьовита; інколи він був ущипливий до своїх підчинених, нервовий, що інколи було перепоною у нормальній праці редакції".

Сот. Осип Навроцький

Сот. Навроцький вирізнявся між людьми своєю високою стрункою постаттю; був добрим промовцем та брав жваву участь у різних ділянках українського життя: військовій, політичній, громадській, комбатантській. В серпні 1914 року зголосився до Леґіону Українських Січових Стрільців, в травні наступного року він хорунжий, а скоро потім четер; командуючи чотою попав під час оборони Болехова в російський полон, звідки весною 1918 року він, як півінвалід, повернувся через Норвегію додому. Від 1 листопада 1918 року він знову в Українській Галицькій Армії— комендант етапу Бібрка-

Глібовичі, комендант 2-ої Коломийської бриґади, заступник інтенданта III-го корпусу та інтендент 5-ої Херсонської дивізії Дієвої Армії УНР; 1 березня 1919 року підвищений до ранґи сотника.

Після війни, вже в листопаді 1920 року, став основником і головним директором військово-історичного видавництва *Червона Калина;* був членом проводів Головного виділу Матірного т-ва *Просвіта,* педагогічного т-ва *Рідна Школа,* комбатантської організації *Молода громада.* У вересні 1921 року став членом-основником Української Військової Організації і був членом її начальної команди; польська поліція арештувала його два рази.[1].

Першим заступником сот. Навроцького став інж. Євген Пиндус, людина ділова, інтеліґентна, жартівлива, з виявом доброзичливого гумору. Йому принадною була військова кар'єра, якої він не мав можливостей розвинути через польське втручання. Уже 17-літнім юнаком він зголосився на весні 1918 року до Коша УСС в Пісочній б. Стрия, де пройшов 6-тижневий вишкіл, одначе, на інтервенцію поляків в команді австрійської армії, коша не збільшено, і той набір відпущено додому. В листопаді того ж року Є. Пиндус зголосився до УГА. Після війни він перервав студії на Українському тайному університеті, щоб вступити до польської старшинської школи в Острові-Комарово, в якій здобув перше місце. Генерал зброї Тшалко-Дурський, приятель польського маршала Юзефа Пілсудського, висунув Є. Пиндуса в кандидати до військової школи в Парижі у Франції. Одначе Пиндус хотів найперше закінчити свої інженерні студії і поїхав на політехніку до Данцінґу. Там викладав на курсах для українських студентів військову тактику й проводив зайняття в терені, а перед німецькою військовою комісією склав іспити й дістав підвищення до старшинської ранґи. Повернувшися на вправи до польської армії, застав зовсім інші обставини — йому не піднесли старшинського ступеня, як це звичайно водилося, і на тому закінчилася його військова кар'єра.

Інж. Евген Пиндус

Після закінчення своїх студій, працював в технічному бюрі фабрики Левицького у Львові, згодом перейшов на працю до кооперації, ста-

ючи директором Окружного Союзу Українських Кооператив у Станиславові. Деякий час був керівником фабрики *Луна* у Львові; коли прийшли більшовики, він залишився „техноруком“ у тій же фабриці[2].

Щодо військового досвіду, політичного вироблення і виконування громадського обов'язку, важко було знайти іншу особу, яка дорівнювала б прикметам характеру д-ра Івана Рудницького, формального керівника правного відділу Військової Управи.

Д-р Іван Теодор Рудницький належав до шляхетних, але скромних, надто скромних людей; спокійний, речевий, діловий і терпеливий, він знав, коли сказати „так“, а коли „ні“, але ніколи в нього не було „якщо“. Під час своєї служби в австрійській і українській арміях, він став людиною „військового характеру“ і навіть до цивілів в розмовах говорив „по-військовому“ — короткими реченням.

Найбільшим його досягненням була його безпосередня участь у листопадовому захопленні влади у Львові. Перед розвалом Австрії він був на відпустці у Львові й став одним з найдіяльніших членів Українського Генерального Військового Секретаріяту — вузького кола т. зв. „творців Листопадового чину“. У тому колі І. Рудницький піддав думку, на той час здавалося нездійснену, очайдушну — захопити владу. Він став дійсним провідником у напружених, розбурханих місяцях перед 1 листопада 1918 року. Під час перебирання влади від нього залежав успіх чи крах — він командував вирішальною скорострільною сотнею та початково особисто перебрав командування корпусом.

Д-р Іван Теодор Рудницький

Перейшовши всю бойову кампанію УГА, сот. І. Рудницький перейшов Карпати до Чехо-Словаччини з бриґадою ген. Кравса. У Празі зайняв становище військового атташе при посольстві ЗУНР і провадив його аж до ліквідації в 1925 році. До 1928 року працював у скарбовому уряді в Ужгороді на Закарпатті, а коли повернувся до Львова одержав працю в банку „Дністер“.

І. Рудницький був тісно пов'язаний з діяльністю УВО та ОУН: в своєму банковому сейфі переховував організаційні гроші, мав знайомства серед польської поліції та, отримавши від неї деякі ін-

формації, передавав далі до полк. Романа Сушка, з яким жив у дуже товариських стосунках. В 1931 році відкрив адвокатську канцелярію, спочатку у В. Старосольського; займався справами політичних процесів, анґажуючи оборонців для підсудних і збираючи фонди на їхню оборону. Не оминули його репресії польського уряду — був в'язнем горезвісної тюрми „Свенти кжиж" („Святий хрест").

За німців І. Рудницький мав свою адвокатську канцелярію у Львові. Боронив українців леґальними й іншими способами. Не раз приходилося йому просиджувати з німецькими чиновниками по ночах при випивці, після якої вони вранці їхали до тюрми й без суду випускали наших селян на волю. Через такі „знайомства" йому вдавалося рятувати цілі села перед насиллям німецьких посіпак. Робив це все коштом свого слабкого здоров'я, бо він терпів від хронічної астми.

Заступався він за євреями — від митрополита А. Шептицького він отримував прохання зайнятися поодинокими „справами" (в його архіві збереглися дві записки від митрополита); деякий час у своїй квартирі переховував єврейську дівчинку.

Не дивно, отже, що такі справи вимагали багато часу й терпеливости; а ще через свою хворобу, він рідко коли учащав на засідання Військової Управи, в якій і так „правні" справи вирішували німці[3].

Про інших членів докладніше подамо в наступних розділах.

Всі члени ВУ були військовиками і, крім наймолодшого, Юрія Крохмалюка, брали участь у воєнних діях нашої визвольної боротьби. Навроцький, Білозор, Хронов'ят, Пиндус і Волинець зголосилися до Леґіону Українських Січових Стрільців, інші вступили до Української Галицької Армії. Пиндус, Зелений і Крохмалюк відбули службу в польській армії, в якій закінчили старшинські школи, а Волинець був на школі червоних старшин у Києві.

Керівником Відділу духовної опіки став о. д-р Василь Лаба. У 1-ій світовій війні він був капеляном гірських стрільців „Коломия" в австрійській армії, деякий час перебував в італійському полоні, а в грудні 1919 року став начальним духівником УГА.

Кращого добору на обсади постів у Військовій Управі не можна було сподіватися в тих непевних часах, коли важко було знайти людей, які хотіли б взяти на себе більшу відповідальність. Всі члени ВУ, як і уповноважені на округи та повіти — в більшості кол. старшини УГА — вірили, що треба збудувати українську реґулярну збройну силу, беручи приклад з Леґіону Українських Січових Стрільців з 1-ої світової війни. Вони надіялися, що повториться ситуація і тоді дивізія стане зав'язком української армії.

Проте, вже від самого початку діяльности ВУ ясно було, що ситуація не та сама — німецький райх це не була багатонаціональна австрійська імперія, німецький уряд, німецька націонал-соціялістична партія Гітлера, включно з системою СС-ів і поліції райхсфюрера Гіммлера, мали на меті не тільки виграти війну, але і знищити цілі раси й народи, а решту собі підкорити. Тому якості громадського діяча й вартості політика мирних передвоєнних часів губилися у темних закамарках жорстоких і безоглядних німецьких фюрерів, які не вагалися переступити поріг кримінальної злочинности для своєї користи. У таких жорстоких обставинах чесні члени Військової Управи не мали шансів задовільно виконати на них наложені і сподівані завдання.

Як уже згадано, більшість членів була „відряджена“ до ВУ, і тільки трьох з них постійно працювали в канцелярії ВУ: Навроцький, Пиндус і Волинець, але тільки Навроцький отримував платню з бюджету ВійськовоІ Управи. Інші члени мали свої посади чи зайняття і не могли були присвячувати справам ВУ весь свій час.

Усі вони були громадськими й політичними діячами, керівними членами комбатантської організації *Молода громада,* яка мала великий вплив на виховання української молоді в Галичині, особливо журналом *Червона калина,* якого директором був О. Навроцький.

За фахом найбільше серед членів управи було інженерів — Є. Пиндус закінчив політехніку в Данціґу (Ґданськ), а Ю. Крохмалюк у Відні; інженери аґрономи — А. Палій і М. Хронов'ят закінчили студії у Празі в Чехо-Словаччині; лікар — д-р В. Білозор; педагог-гімназійний вчитель — З. Зелений; доктор економічних наук — Л. Макарушка; адвокат — д-р Ів. Рудницький; редактор-політик — Ст. Волинець; мистець-письменник — М. Кушнір; директор — О. Навроцький; професор Богословської академії у Львові — о. д-р В. Лаба.

Військова Управа мала своє приміщення у трьох просторих кімнатах на вул. Парковій, де також урядував „Львівський відділ УЦК“ чи „УЦК — Діловий осередок у Львові“. (Центральна канцелярія УЦК була далі в „столиці“ Генеральної губернії Кракові.) Пізніше ВУ придбала для себе окрему домівку на вул. Смольській ч. 5, яку 15 лютого посвятив о. Лаба.

На етаті ВУ працювало коло 50 осіб, які отримували місячні платні, починаючи від 150 золотих; начальник канцелярії мав 1200 золотих, — непогана на той час платня.

В краю діяло коло 50 окружних і повітових уповноважених, пізніше при ВУ створено Головну жіночу секцію, якої головою спочатку стала Анна Гачкевич, мати добровільця, а при уповноважених в краю створено жіночі секції.

Військова Управа діяла на основі окремого *Статуту,* затвердженого Вехтером. Вся її діяльність була дуже обмежена, й вона не мала ніяких самостійних компетенцій. Вже у першому речені *Ста-*

туту пишеться, що Військова Управа „є помічним органом Ґубернатора Галицької Області [...] для набору та духово-культурної й соціяльної опіки приналежних до дивізії та зокрема їх родин [...] Для виконання її високої задачі в европейській оборонній боротьбі проти большевизмові“.

Після такого вступу слідують дальші обмеження, як от: всі члени, включно з окружними і повітовими уповноваженими, могли бути „покликувані й відкликувані“ тільки „через Ґубернатора Галичини“; Військова Управа могла тільки „предкладати Ґубернаторові відповідні пропозиції“... „управнена представляти Ґубернаторові проєкти, які покажуться суттєвиими для виповнення поставлених задач.“ Це означало, що губернатор мусів усе знати й усе затверджувати.

Таку саму контролю прийнято у для окружних і повітових уповноважених Військової Управи в краю, де „політичні диспозиційні управлення Крайсгавптманів не зістануть нарушені“, а „повновласники є зобов'язані стало інформувати Крайсгавптманів про перебіг праці.“ Повітові „повновласники“ мали так само поводитися „у відношенні до Ляндкомісарів“. „З другої сторони, — читаємо далі в *Статуті*, — праця Військової Управи дістає повну й неограничену піддержку Крайсгавптманів і Ляндкомісарів“.

Важко читати таку незугарну українську мову *Статуту* Військової Управи, але і з неї виразно видно, що „повні й неограничені“ права мали навіть крайсгауптмани й ляндкомісари, а ціла Військова Управа могла тільки давати пропозиції та мусіла докладно звітувати про свою діяльність.

Вехтер рівночасно (28 квітня) видав таємні інструкції для своїх крайсгауптманів, лянкомісарів, штадтгауптмана у Львові та штадткомісарів у краю[4], в яких просив їх про повну й беззастережну підтримку для Військової Управи. Але для якої мети, і як та підтримка мала виглядати? Також у персональних стосунках проситься особливо уважно трактувати органи Військової Управи, які треба явно вирізнювати, — писав він. — Перед населенням не вільно викликати враження, якби Військова Управа була тільки органом німецьких властей чи пов'язана тільки з українськими допомоговими комітетами чи делеґатурами. Я очікую, що діяльність Військової Управи найсильніше буде виявлятися із свого питомого характеру, як своєрідного, відносно незалежного органу, авторитет якого забезпечиться добором відповідного персоналу.“

Вехтер побоювався, що небагато добровольців зголоситься, — він був би задоволений, якби зголосилося 20.000, — тому він так підкреслював важливість позірної підтримки ВУ від німців, щоб перед населенням затаїти обмежену ролю Військової Управи, яка мала проводити вербувальну кампанію до дивізії. Серед населення треба було створити враження, що Військова Управа важливий, незалежний орган.

Побоювання Вехтера не здійснилися, бо українська молодь голосилася до дивізії з зовсім інших мотивів, не зважаючи на імпотентність Військової Управи, яка, при найкращій волі її членів, не могла задовільно виконувати своїх завдань, що від неї очікували вояки дивізії, їхні родини та ціле українське суспільство.

(далі буде)

1 *Щоденник Америка,* 12 серпня 1972, Філядельфія.
2 Подав Степан Пиндус, Торонто, брат Євгена.
3 Б. Кордюк: „Призабута постать", *Український самостійник,* лютий 1966, ч. 102; *Українська Галицька Армія,* видання Д. Микитюка, Вінніпеґ, 1958; Мирон Дольницький: „Військова підготова листопадового зриву та її здійснення", ст. 49-59; коротка біографія І. Рудницького, ст. 66, там же. Згадка сина Леоніда Рудницького, інтерв'ю з Ом. Тарнавським.
4 Generalgouvernement, Der Gouverneur des Distrikts Galizien (Tgb. Nr. 104/43 g.), An die Kreishauptleute o.V.i.A.; An den Stadthauptmann in Lemberg o.V.i.A.; An die Stadt-und Landkommissare — direkt — gez. Wächter, Gouverneur; Lemberg, den 28. April 1943; Geheim. (Архів Братства)

СТАТУТ
ВІЙСЬКОВОЇ УПРАВИ
ГАЛИЧИНА

Для виповиення її високої задачі в европейській обороиній боротьбі проти большевизмові надаю Військовій Управі Галичина такий

статут:

I. Загальні основи

Військова Управа є помічним органом Ґубернатора Галицької Області й відиосиих Комаидиих станиць вишколу ϟϟ Стрілецької Дивізії Галичиил для набору та духово-культурної й соціяльної опіки приналежиих до дивізії та зокрема членів їх родии.

Вона є безпосередио підчииеною Ґуберниторові.

Керівник та члени управи є іменовані та відкликувані через Ґубернатора Галичини. Український Центральний Комітет предкладає Ґуберниторові відповідиі особи.

Річеві кошти діяльиости Військової Управи поиосить з застереженням іншого уреґулювання Укр. Центр. Комітет; кошти окружиих та повітових повиовласників будуть переняті через союз громад.

Діяльність органів Військової Управи є почесною. Вони могуть одначе за свої видатки одержати відшкодування.

Військова Управа буде в кожній окрузі заступленою через окружного, в кожнім повіті через повітового повновласника. Повновласники є рівнож покликувані й відкликувані через Ґубернатора Галичини. Військова Управа предкладає Ґубернаторові відповідні пропозиції в цім напрямі.

Повітові повновласники підлягають Окружним. Окружні підлягають безпосередньо Військовій Управі. Політичні диспозиційні управнення Крайсгавптманів не зістають нарушені. Повновласники є зобов'язані стало інформувати Крайсгавптманів про перебіг праць. Повітові повновласники мають цей сам обов'язок у відношенні до Ляндкомісарів. З другої сторони праця Військової Управи дістає повну й необмежену піддержку Крайсгавптманів і Ляндкомісарів. На просторі міста Львова виконує управнення окружних і повітових повновласників сама Військова Управа.

Військова Управа є управненою предкладати Ґубернаторові проєкти, які покажуться суттєвими для виповнення поставлених задач. Таке саме право прислуговує окружним і повітовим Повновласникам у відношенні до Крайсгавптманів згл. Ляндкомісарів.

Військова Управа працює в тісному порозумінні з Укр. Центр. Комітетом. Таке саме відношення обов'язує окружних і повітових повновласників відносно Укр. Допомогових Комітетів згл. Делеґатур.

Загально беручи має Військова Управа та її органи у своїй роботі все спільно працювати з відносними державними урядами. Зокрема відноситься це до командних станиць ⚡⚡ Стрілецької Дивізії Галичина.

II. Праця Військової Управи ділиться зокрема на:

1) Набір

Військова Управа має обов'язок вести набірну акцію для вступлення до ⚡⚡ Стрілецької Дивізії Галичина серед галиць-

ко-українського населення. В цім напрямі належить усвідомляти населення про значіння цих нових відділів у дусі спільної европейської боротьби проти большевизмові.

У зв'язку з цим допильнує Військова Управа рівнож організаційну підготовку набору.

Військова Управа докладе старань для старанної реєстрації всіх б. офіцирів та підофіцирів української національности. Вона є помічничою при підготовці їх до служби. Вона є зобовязаною предкладати властивим урядам відносні проєкти.

Військова Управа поносптиме старання для духової підготовки до майбутньої військової служби охотників в часі між прийняттям охотника і його покликанням.

В таких рямцях можуть окружні й повітові повновласники переводити зібрання охотників. Охотників належить зокрема повчити про їх власні права й обов'язки як жовнірів у рямцях німецької Армії як рівнож про справи забезпечення їх родин.

2) Культурно-освітна опіка

Військова Управа приготовляє побіч набірного матеріялу також освітній та научний матеріял для відділу в українській мові. Вона виконує всі функції, зв'язані з опікою війська. Рівнож організація релігійно-душевної опіки, як також допоміжні мірила в санітарній службі зачисляються до цього.

3) Матеріяльна опіка

Військова Управа наглядає та організує матеріяльне забезпечення для членів родин жовнірів ϟϟ Стрілецької Дивізії Галичина як рівнож опіку та забезпечення в рямцях державної організації суспільної опіки для членів Дивізії потерпівших в службі або війні.

4) Дальші задачі

Військовій Управі можуть бути признані й інші, як вичислені в цім статуті, задачі, якщо це покажеться конечним для успіху її праці.

Вехтер
Губернатор

Література

Виїмки з нової книжки письменника Віталія Бендера, яка має небаром появитися.

Ред.

ВІД АВТОРА

До деякої міри цей твір є продовженням моєї книги нарисів „Станція Пугаловська". Проте, я намагався компонувати його так, щоб читачі, які „Станції Пугаловської" не читали, не мали труднощів із сприйманням змісту. Лиши три чи чотири рази розповідь перегукується з моментами, насвітленими в „Станції Пугаловській". Тому читачам, які з попереднім твором не ознайомлені, раджу прочитати його, а тоді вже присідати до цієї книги.

В „Фронтових дорогах", як і в „Станції Пугаловській" нема нічого вигаданого, всі нариси оперті на фактах, лише прізвища деяких персонажів змінені із зрозумілих причин. Оскільки в книзі йдеться про події понадсорокорічної давности і оскільки все в ній відтворене з пам'яті, не виключено, що подавані мною дати в деяких епізодах не співпадатимуть з історичною хронологією, але не більше як на два-три чотири тижні в один чи інший бік.

Намір написати цю книгу я виношував давно, бо хоч остання війна прокотилася вогненим смерчем по нашій землі із заходу на схід, а потім назад, на еміграції майже не появилося детальніших описів перебування українців в Червоній армії. В цій книзі читач знайде досить фактажу від літа 1941 до весни 1944 року — все очима молодого українця.

Можливо, це занадто амбітно з мого боку, але цю книгу я писав як для сучасників, так і грядучих поколінь, бо стоси творів на цю тему, що появилися в УРСР, дуже однобокі, а часто — наскрізь фальшиві.

Віталій Бендер

ПРОЛОГ

Ех, дороги,
Курява й туман...

Позалишалися вони, безкінечні степові дороги далеко, далеко позаді, закурилися пилом-димом і припали часом. Іноді зміряєш на мапі покручені лінії туди й назад, складеш докупи і ахнеш — півсвіту перейшов пішки!

І якби ж лише перейти! А ще ж ту довжелезну відстань треба було перетремтіти в страху, вимучитись в голоді й холоді, часто в спеку, коли сорочку на спині піт переїдав протягом одного маршу, а нерідко в дощ, коли, здавалося, і в кістках хлюпотіла вода.

Ех, дороги,
Курява й туман,
Та в серцях тривога,
Й степовий бур'ян...

Ця солдатська пісня з'явилася уже після того, коли більшість доріг щезла позаді, коли сувеніром від них залишався вічний зуд в ногах. А спочатку, в 41-му й 42-му, дорогам не було кінця, вкритим шарами пилюги в жару, а в дощ подібними до безкінечних стрічок чорного, липкого тіста. Ідеш, було, забрьоханий до пояса, звиклий уже до захололих бійців обабіч, побитих коней, поторощенних гармат, возів і залишків різного військового майна.

А проступить над головою небесна синява і поцілує щоку сонячний промінь, так відразу ж нагряне ревище сирен оскаженілих „штукасів" з їхніми червоними дзьобами і опущеними колесами, що так були схожі до кігтів шуліки. І від самісінького ранку й до пізнього вечора витріпують з тебе душу сирени й завивання бомб. І ось так аж до Волги, а опісля знову назад.

Ех, дороги...

І досі вони мені сняться, і досі скрикую, проснувшись. На тих дорогах ми передчасно посивіли й постаріли. На тих дорогах канула наша юність і пурхнула в безвість молодість. Було, майже думка — адже у віці, коли б лише горяч з дівочих уст знімати, і гірко, до сліз, скрившися.

І кохання найпершого
Не зазнали відлунь.
Чужинецькими стежками
Пронеслась наша юнь...

Давно те було. Але така вже людська вдача — чим далі відходиш від чогось, тим більше розчулюєшся і шкодуєш за тим, що залишилося в далечіні. Сьогодні, які ненависні вони не були, але мені й доріг тих жаль. Іноді так хочеться потоптатися по них ще раз, тільки вже без „штукасів" над головою. Але все уляглося так, що й це нездійсниме.

Ну, що ж, тоді воскресимо їх такими, як вони в дійсності були. І пошли, Боже, щоб нашим нащадкам ніколи не довелося випити на них скільки горя й жаху, як довелося нам...

НОВИЙ, 42-ий РІК

Ну ж і зима вдалася!

В грудні навіяло завої по три метри заввишки. Села й дороги зникли під снігом. На шляхах і збоку них стояли осиротілі авта. Провалювалися в снігах коні і розпачливо вимахували батогами їздові. А потім вдарили полярні морози...

Тріскали навпів дерева, ревла скотина в хлівах від холоду. Вкривалися кригою гармати й дрібна зброя і застигали на них замки від замерзлих мастил. Зупинялися на перегонах поїзди перед стінами снігу. Не встигали вивозити з фронтів обморожених бійців. Неначе з волі Вищих Сил грізна зима заповзялася зупинити весь рух на землі і взаємне вигублювання мас людей на фронті довжиною 3000 кілометрів. Але й зимова лють не могла нічого вдіяти — бої тривали далі, запеклі, кровопролитні бої.

Під Новий рік радянські війська відбили назад Керч і Феодосію в Криму. Не здавався оточений Севастополь. Врятовано Москву, де німців відтиснуто аж до Вязьми, майже на сто кілометрів. Наладнано реґулярний зв'язок з Ленінградом по льоду Ладовського озера. Лилася й лилася людська кров і змерзалася в ґрандіозні червоні льодовики.

А я, в теплі й добрі, читав журнали та газети й годинами сидів біля радіо в евакошпиталі в Лихій, Ростовської области. Вперше за все своє життя я опинився за межами України, і в моєму сприйманні цей момент осідав такою дивною сенсацією, яка і хвилювала, бентежила мене, і разом з тим журила. Вперше в житті я опинився в Росії. В шпитальній читальні щодня зупиняючись біля стіни, на якій висіла велика адміністративна мапа СРСР, я сковзав зором на захід, де інакшим кольором була зафарбована Україна. Мені так хотілося повести пальцем по Приозівському степу і зупинити його в точці, де, приблизно, знаходилося Вишнівське, яке було замале, щоб удостоятися появи на мапі. Моє дороге, незабутнє, рідне містечко! — і в грудях щось оживало приливом тепла й жури. Від Вишнівського я тепер був відрізаний між-республіканською межою, відстанню й ворожою окупацією.

Минало чотири місяці, як я зодягнув військовий однострій. І з тих пір ані одного листа нізвідки. Щодня миловидна сестра розносила пацієнтам пошту і я чув і бачив, як деякі з них радісно скрикували і змахували з очей щасливу сльозу. Як я їм заздрив!

Судячи по звідомленнях Совінформбюро та радіовістках, фронт ніби устабілізувався. А внедовзі почався зимовий наступ на Харків. Радіо щодня повідомляло про невеликі містечка, відбиті від ворога, назв яких я ніколи раніше не чув — Барвінкове, Лозова, Балаклія. І обов'язково після новин армійський хор Александрова виконував врочисто-баталістичний хорал:

Вставай, страна огромная,
Вставай на смертный бой
С фашистской силой черною,
С проклятою ордой...

З пісні лунали героїка, патос, готовість до самопожертви. Але в дійсності величезна більшість людей „страны огромной“ була й надалі байдужою до долі країни і всякими хитрощами намагалася уникнути участи в безжалісній різанині людського роду на полях битв. Навіть без пильного приглядання вичувалося, що всі виконували свої доручення чи навантаження з примусу, а не з обов'язку. Виняток до далекої міри становила хіба шкільна молодь, в чому я сам переконався.

Під Новий рік шпитальний комсорг заповзявся організувати святковий ялинковий вечір, і шпитальний комісар схвалив цю ідею з горінням. Але серед поранених чомусь було дуже мало комсомольців, хоч в більшості це були молоді люди.

— А як це сталося, що ти не в комсомолі? — не без здивування запитав мене комсорг. — Адже скінчив десятирічку, був студентом. Оскільки мені відомо, у ВУЗах була майже стовідсоткова приналежність до комсомолу...

— Мене не прийняли через діла, був непманом, — віднікувався я з усміхом і обіцяв, що подам заяву, якщо дідів суспільний стан не буде тепер перешкодою, хоч довідавшись з вікопомної листівки, що німці й комсомольців підтягають до ранґи „комісарів і комуністів“, був заповзятий ніколи більше комсомольського квитка не брати в руки.

— Розумієш, на вечір прийдуть місцеві старшеклясники, принесуть подарунки раненим бійцям, славним захисникам батьківщини, — навіть і тут він не міг стриматися, щоб не впасти в заяложену банальність, як кажуть, звичка — друга натура. — Треба б сказати у відповідь хоч пару вдячних слів, а виходить, що нема кому. Може ти щось зліпиш?

— Я? Господи, та я ніколи перед публікою не виступав. Та й про що я буду говорити? Як ми голодні й холодні сиділи в окопах?

— Ну, слухай... Тут не до жартів, — і він насупився.

— Хіба от що, — м'якшим тоном сказав я. — Розкажу, як німців обстрілювала „катюша“, наша нова зброя. От було видовище! У школярів це напевно зродить піднесення...

— Чудова думка! — повеселів комсорг. — Але спершу мушу переговорити з комісаром.

Того ж вечора мене покликав шпитальний комісар, чоловік років під п'ятдесят. Чи мав він якісь медичні знання, не знаю. Скорше що ні, бо в білому халаті я його ніколи не бачив. Був він досить привітний і балакучий і на політичних бесідах в читальні його виклади короткі і не такі нудні, як передовиці в газетах.

— Сідай, Мартюк, — по батьківському запросив він. — Як рука? Гоїться? Ускладнень нема? От і чудово, ми ще з тебе героя викуємо. але, до справ. Комсорг розказав мені про „катюшу". Ти бачив її? Слава про неї вже рознеслася повсюди, фантастичні історії про неї розказують на вулицях. Ану розкажи, як вона виглядає.

Я розказав йому про батерію „катюш" біля Дебальцевого. Бачив з відстані, уточнив я. Це дивна гармата. Виглядає вона як чотири паралельні рейки, скріплені у видії борони. По тих рейках сковзають і злітають ракети, чотири нараз, одна за одною. Рейки можна піднімати до вищого кута, і опускати до нищого, залежно від відстані до цілі. А як вона виє, навіть ми тремтіли від страху, а що вже німці, то напевно воліли провалитися крізь землю...

— Добре, розкажи на вечорі про „катюшу", але не входь в подробиці щодо її конструкції, бо звучить все аж занадто просто, а люди у всьому простому дуже швидко розчаровуються. Коли хтось спитає про її вигляд, скажи, що це наразі військова таємниця. Ну, от ми й домовилися.

Вечір пройшов багато краще, ніж я сподівався. Посеред читальні стояла висока, вдекорована ялинка. Довкола неї походжав дід Мороз, в якого перевтілився сам комісар. На лавах і стільцях сиділи ранені бійці в шпитальній одежі, зрозуміло ті, що могли ходити. З патефону злітали веселі мелодії. Дід Мороз витягав з мішка по плитці шоколяди і дарував кожному пацієнту. Потім до читальні зайшла делегація старшеклясників — з п'ятеро дівчат і троє хлопчаків років по 16. Всі вони по черзі вітали нас вдома зазубреним текстом, але написаним ними самими, в який вони зуміли вкласти молодечу щирість і задушевність. Особливо гарно вийшло в одного хлопчака, який хвилюючись висловив глибоку шану за те, що ми вже пролили кров за батьківщину.

Одна дівчина, досить мила з обличчя, простою розмовною мовою, без ораторських вигуків, розказала, що роблять учні Лихої для перемоги: старшиклясники допомагають розчищати залізницю від завоїв, визбирують по вуглинці розсипане між шпалями вугілля з вагонів, їдуть на підприємства, щоб замінити тих, які відійшли на фронт. З їхніх уст все звучало так переконливо, що не повірити їм і їхньому вболіванню за велику справу було неможливо. Ми нагородили їх рясними оплесками.

Потім з коридору вони внесли дві картонні пачки, повні яблук — це вониназбирали між місцевим населенням для шпиталю. Внесли також кілька зв'язаних стіп книг для нашої біблілтеки, які теж були дарунком від населення. На закінчення, розчервонілий юнак побажав нам всім швидкого одужання і просив не жаліти фашистів в майбутніх боях.

Від нашого імени їм подякував дід Мороз, а за ним промовляв комсорг, заяложені фрази якого дуже дисгармонізували з задушев-

ною щирістю юнаків. Виступив один боєць і перев'язаним лобом, трохи збиваючись і шукаючи слів, а я коротко розказав про „катюшу", після чого дід Мороз закликав нас проспівати разом відому пісню „Катюша", щоб символічно поєднати грізну зброю з великою душею дівчини.

Расцветали яблони и груши,
Поплыли туманы над рекой...

Ми співали, а годинник на стіні карбував 12-ту годину. Новий 42-ий рік почався.

— З Новим роком, з новим щастям, з перемогою! — прозвучало з радіоголосника.

Хтось там в далекій Москві поміж вітаннями переконував нас, що перемога буде за нами, що наша справа справедлива, тощо.

І на завершення, в перші години Нового року ми дивилися фільм-комедію „Волга-Волга", де в одній з пісень були слова:

Пусть враги, как голодные волки,
У границ оставляют следы.
Не видать им красавицы Волги,
И не пить им из Волги воды.

Ми насолоджувалися гарним виконанням пісні і сумнівно, щоб тієї ночі хтось з нас помишляв, що рівно через вісім місяців німець таки ступить на волзький берег...

КОМЕНДАНТСЬКА РОТА

Рана гоялася швидше, ніж мені хотілося. Таки не вдасться перетривати зиму на легких хлібах — примирився я не без жалю. Рана дошкульно свербіла і в половині січня руку розбиндували. Все зрослося добре, тільки шкіра набула незвиклого рожевуватого кольору.

Через кілька днів я і пара десятків інших прощалися з шпиталем. Нам видали нову одежу, в каптенармуса я виклянчив кирзові чоботи замість черевиків і обмоток. Зрадів так, як радіє дитина, коли їй дають цукерку. З обмотками я мав клопотів досить, вони вічно сповзали з моїх литок і доводилося їх раз за разом перев'язувати. А чоботи і загальний вигляд поліпшують, і мороки з ними менше.

Того ж самого дня опинилися ми в оздоровчому батальйоні, властиво в розподільнику, де видужалих службовиків пропонували, сказати б, „на продаж". Годували гірше, ніж в шпиталі. Компенсацією за це було те, що хоч не мордували всякими строєвими вправами та навчаннями. Найтяжчими годинами розкладу були дві години політзанять, коли політруки читали нам довжелезні статті з газет. На щастя, заняття відбувалися в касарні, в теплі, то ж ми або куняли з відкритими очима, або безнадійно мріяли. Щодня взірцевим строєм

ми маршували по вулицях Лихої та горланили пісні, щоб у населення не западав дух.

До розподільника приїжджали відпоручники від різних частин і служб в пошуках механіків, шоферів, саперів, танкістів, всяких умільців. Вони описували свої формації якнайкраще, заохочуючи фахівців записуватися до них. На піхоту чомусь попиту не було і більшість з нас, будучи піхотинцями, продовжували набиратися сил.

Якось після сніданку весь батальйон вилаштували на площі і комісар об'явив, що постановою уряду всі шахтарі негайно звільняються з армії. Вибійники, кріпильники, коногони і всі, що мають фах, пов'язаний з копальнями, негайно будуть відправлені або до своїх місць проживання, якщо вони не захоплені ворогом, або до інших місць на Донбасі „ставити гірничу промисловість на ноги".

Ну от. Самі ж пустили в повітря всю промисловість, а тепер її треба відбудовувати, бо ворога вдалося зупинити, а країні до зарізу потрібне вугілля.

Шахтарів серед нас знайшлося небагато, але знайшлися, і їхнім радощам не було кінця. А наступного дня на такій самій ранішній збірці було зачитано довгий список прізвищ, серед яких прозвучало й моє. Всім зачитаним наказано зібратися в касарні, а там об'явлено, що як фронтовики ми поїдемо в Морозовське і там станемо комендантською ротою для несення гарнізонної і патрульної служби.

Їхали ми в товарових вагонах. Морози стояли такі, що на підлозі вагону до червоного розпечена піч, а на стінах крига в три пальці, яка все танула, утворюючи внизу сосулі-отеки. Лід танув і одночасно намерзав новий.

Морозовське — невелике містечко на півдорозі між Лихою і Сталінградом. Притулене в Донсько-Калмицькому степу, воно відкрите всім вітрам. А вітри там, особливо ті, що дмуть із Сальської рівнини, ще гірші, ніж подихи з півночі та Сибіру. Прибувши туди, довідалися, що в Морозовське та інші приволзькі й волзькі міста має незабаром прибути маса людей для формування нових дивізій. Наразі ж до обов'язків комендантської роти належало втримування порядку в публічних місцях — біля станції, на самій станції, на базарі-товкучці, в клюбах і кінотеатрі.

Служба не з гірших. Ба, що й дохідна, особливо як випадало вартувати на станції, де з товарових поїздів деколи можна було щось „потягти" — якийся крам, тютюн, цукор. Все це можна було легко збути цивільним людям, або виміняти за потрібнішу річ. За короткий час я спромігся купити на товкучці нове суконне ґаліфе, бо моє було з бавовни і не гріло ані трохи.

Забита поїздами і запруджена масою втікачів з прифронтових теренів, станція Морозовська ледве-ледве встигала поратись із своїми транзитними обов'язками. Верещали голодні діти, замерзали у вагонах ранені солдати, сварилися на пероні і в станційних кабіне-

тах високі евакуйовані начальники, домагаючись транспорту й позачергових привілеїв. На стінах станції, ззовні і всередині, страхали пасажирів видруковані плякати з написом „Расхитителям государственного имущества — высшую меру наказания". Малюнок показував спійманого перестрашеного злодія, а перед його грудьми — гострий багнет правосуддя.

Ці плякати ще й як прилякували, але люди таки ризикували, бо нестача поживи й вжиткових речей була постійною й всюдисущою. Одного вечора я вартував на станції. Блукав поміж составами з ґвинтівкою на плечі, перевіряв дверяні пльомби. І замріявся: пригадалася мені зима 33-го року й червоноармієць в будьонівці на станції Пугаловській. Ввижався мені десятилітній хлопчак, що злодійкувато сновигав попід вагонами, шукаючи чогось їстивного. Лише нас в минулому столітті.

Аж тут з-під вагону вишугнув хлопчак років одинадцять, не старший. В поспіху він зачипився плечем за мою ногу, я посковзнувся і разом ми впали на сніг. Падаючи, я гаратнувся лобом об цівку рушниці і ледве не знепритомнів. Долонею я помацав болюче місце і відчув тепло крови. Затискаючи лоба, стояв я на колінах, а передімною лежав випростований хлопчак, завмерши від переляку. Поли його довгого пальта розгорнулися і огрядна торба, набита сухим тютюновим листям, випала на сніг і тепер чорніла пару кроків від нього. З торби випали кілька пахучих листків.

Я знав, що в одному составі були втиснені з п'ять вагонів із сирим тютюном і помишляв прихопити й собі дещо. Сумніву не було, звідки тютюн з'явився у хлопчака.

Затискаючи звезину на лобі, я тихо чортихався на хлопця, вдаючи, що не помічаю ні торби, ні того, що в ній.

— Тебе чого тут нечиста носить? Хочеш попасти під колеса? Мати десь бідкається за тобою, а ти тут людей збиваєш з ніг, ось лоба мені розбив...

Підібравши ґвинтівку, я підвівся і відвернувся. Прикладаючи сніг до лоба і стоючи до нього спиною, я сердито громив:

— Марш звідси миттю, щоб і духу твого тут не зосталось! Ну, раз-два!

І в моїй уяві знову зарисувався вагон з кукурудзою і червоноармієць в будьонівці. Справді, як мало потрібно, щоб побувати справжньою людиною і мати від того безмежне вдоволення!

Обернувшись, хлопчака я вже не побачив. Щез. Спритне бісеня! Навіть і випалі листки тютюну підібрав, лише притоптаний сніг між коліями свідчив про нашу зустріч. Йдучи поміж составами, я пробував відгадати, як той хлопчак мене схарактеризує. Буде розказувати друзям, а може й матері, що йому дуже повезло, бо здибався з вартовим, упустив торбу, а солдат виявився тюхтієм і нічого не помітив.

І хто зна, може червоноармієць в будьонівці теж віддалявся від мене з подібними роздумуваннями?

Більшість в комендантській роті складали росіяни й українці, інші національності були заступлені скупіше. Між людьми давно установилося неписане правило: далеко від дому вони спілкуються насамперед за національністю, а далі за місцем народження чи проживання. Українці, наприклад, спочатку зблизившись шляхом мови й спільних звичок, далі гуртуються за походженням з тієї самої області, району, міста чи села. І чим вужчий спільний терен, тим тісніші відносини. Двоє людей з того самого міста далеко від дому поводяться як рідні брати.

Я зблизився з одним бійцем на прізвище Леонід Карський. Мені імпонувала його кольоритна, майже літературна мова. Він без труду дуже цікаво висловлювався про різні речі й явища, отже був освічений чи добре начитаний. Перекидалися ми словами часто й вимінювалися жартами, але справжньої відвертої розмови, з якої можна б було довідатися більше один про другого, не мали.

Така нагода трапилася, коли нам випало разом патрулювати по нічних вулицях. Ліниво крокуючи по снігу вздовж будинків із затемними вікнами, я почав розпитувати його з якої він області.

— Я з Кам'янець-Подільського... Але мушу тебе розчарувати — я не є українець.

— А хто? — зупинився я, заскочений.

— Не догадуєшся? — посміхнувся він. — Я — жидюга. Зрозумів? Жи-дю-га, — з притиском вимовив він по складу.

Від несподіванки я здригнувся ще помітніше, ніж тоді, в німецькому полоні, коли перекладач гаркнув в мегафон „А жиди є?“. На віть сказане м'яко, слово „жид“ з уст незнайомої чи „не своєї“ людини насторожувало, якщо не прилякувало. А тут ще гірше: жи-дю-га!

— Злякався? — перепитав він. — А от і надаремно. Бачиш, якщо б ти назвав мене „жидюгою“, то це, погодься, було б проявом антисемітизму. Але я сам на таку розкіш можу дозволити. А знаєш чому? Це — тактика самозахисту. Рано чи пізно, але про мою національність довідається весь склад роти, і в декого негайно ж заворушиться антисемітський живчик. Та довідавшись, що я сам відрекомендовуюсь як „жидюга“, вони з місця опиняться розброєними — адже образлива кличка мене не жалить...

Так воно й вийшло. Про цю розмову я розповів іншим бійцям, а ті ще іншим. І ось зараз напинаю пам'ять, але не можу пригадати, щоб Карського хтось образив за його єврейське походження протягом нашої спільної служби.

Це стало мені наукою, бо я сам теж бісився, коли хтось злобно цілив мені в очі „хахол“. Пізніше, опинившись в новій частині, або серед нового товариства, я теж рекомендувався приблизно так:

— Мартюк Михайло, справжнісінький хахлюга, привіт!

Всі витріщувалися на мене, але опісля ніхто „хахлом“ мене не взивав, знаючи, що це слово чомусь мені не допікало.

Найцікавіше було патрулювати на базарі. Там, за вказівками, ми мусіли стежити чи не продає хто „підозрілих цінностей“, цебто золото, срібло чи інший благородний метал в помітнішій кількості, або речі, вкрадені на державних чи військових складах. Таких ми мали затримати й доставити до комендантури для ретельніших вияснень. Нашим обов'язком було активно втручатися на випадок якогось заколоту чи звичайної бійки, прислухатися чи хто не провадить „усну ворожу пропаганду“ і винних теж затримувати.

Базар великий, а патрулів всього два-три, та може два міліціонери. Нас всіх видно як кількох чорних курей серед білого виводку. Навіть, якщо хтось продає „цінності“, то має досить часу перевтілитися в невинного зіваку. А щодо крадених речей, то ми й не придивлялися. Скажемо, продає людина відріз сукна. Може воно й крадене, але як установити? Хібаби хтось продавав в'язку шинелей, не тоді ясно. Але військові речі, переважно, продавалися в перероблeному виді. Шинелі обертали в чудові піджаки, солдатське ґаліфе обов'язковао пофарбовані на чорно, військові шапки теж перероблені й пофарбовані.

Щодо розваг, то зобов'язували суворіші вимоги. Не дозволялося співакам-аматорам, музикам, всяким витребенщикам на ложках співати чи грати за подачку, особливо співати, бо існувала небезпека, що якийся сміливець міг пустити в хід „політично не витримані“ куплети.

Але... От стоїть на одній нозі демобілізований боєць, вже відвоювався, бо від другої ноги лише висить загорнута вверх халоша. Зодягнутий у військовій куфайці, під пахами милиці, а на грудях — орден. Стоїть він спритно і ухитряється грати на гітарі. І як грає! Ткий мороз, а в нього з пальців парує. Щільно оточений натовпом, він ледь посміхається і співає приємним, рівним тенором. Співає популярний в той час „Огонек“ на слова Євгенія Ісаковського:

На позицию девушка
Провожала бойца.
Темной ночкой простилися
На ступеньках крыльца.

И пока за туманами
Видет мог паренек.
На окошке у девушки
Все горел огонек...

А далі вже йшли слова перелицьовані, народійні. Велика любов, так лірично задана в перших куплетах, обертається в дешевий фарс. Бо ось:

Не прошло и полгодика,
Пишет он письмецо:
Оторвало мне рученьку,
Поцарапало ліцо...

Але, пише він далі, в його душі ще жевріє той „огонек на окошке“, і ось тільки вилікується, приїде до неї назавжди. А дівчина відписує, що каліка їй непотрібний, мовляв, „проживеш как-нибудь“ деінде і з кимось іншим. Але він таки повертається, красивий, зовсім неушкоджений, „ордена на груди“, та ще й в офіцерському чині. Тим своїм листом про „відірвану руку“ він лише перевіряв силу її почувань. Дівчина просить прощення, а він і не дивиться на неї, знаходить іншу...

Знайомий, заялозений сюжет, позичений з переказів та літературних творів. Але мова в пісні солдатська, отже, це творчість якогось невідомого фронтовика. До речі, мелодію тієї пісні теж склав якийсь невідомий солдат. І дивно, пісня хапає за душу, розчулює, таки є в ній життєва правда.

Співак скінчив, зриваються гучні оплески, люди товпляться, кидають у шапку біля його ніг трояки й п'ятірки, просять його заспівати ще щось фронтове. І він починає нову пісню:

Молодые девушки немцам улыбаются,
Позабыли девушки о своих парнях...

Теж жалісливе й дохідливе. Ну, і як його зупинити? Як осмілитися дивитися йому в очі, коли він без ноги і орден на куфайці? Відвернешся, та й підеш собі далі.

Прижилися ми в Морозовську, але не надовго. Під кінець січня всю комендантську роту було відправлено залізницею в Сталінград і влито в нову дивізію, що формувалася.

До 40-річчя виселення українського населення з рідних земель

Гнат Бердо

ЗОЛОТИЙ ЛІС

(новеля)

Тато захиляв колибу в темному лісі за гранню. Ми тулилися до матері. В ногах горіло вогнище. Полум'я огрівало наші стопи і освітлювало гілки дерев, які привітно і таємниче тремтіли, давали знаки, дивувалися, мабуть, що зроду віку не бачили тут людей. Гей, гей, що ви за люди єсьте, що вас за біда вигнала в темний бір за грань і ви тут днюєте й ночуєте. Приємно було в ночі поміж матір'ю, полум'ям і позолоченим листям та захиллям батька над колибою. Такого я ще ніколи не переживав. Ми тікали, як Мати Божа, від ворогів. Вороги в селі, я бачив їх з гори з-поміж дерев, вони ввійшли в село, не заставши нікого, підпалили багато хат, як за татар. Не можна нам до хати, тільки смерком я з татом збігли в село, я садив великі кроки згори майже, як тато, все дома порозкидано, понакидано, поперекидувано, вікна горцями повибивано, кисле молоко порозливане по хаті. Сусід збирається їхати.

— Вони нам тут не дадуть спокою.

Ми не поїдемо, тато затявся, я в духу хотів їхати в світ широкий, але не можемо їхати, Василь в поході. Як нас не стане, куди повернеться з лісу, мусимо залишитися в рідному селі. Повернули ми з батьком в ліс. Я йшов легкий під гору високу, далеку й стрімку, — в ліс все вищи і вище, батько не побоявся взяти мене в село, я вже великий і дужий... важний. А згори крізь ліс видно село спалене, обпльоване кислим молоком, замучене. Ми сховалися за грань під колибу, при вогнищі. Корови гріють хребти, жують, як дід Михайло баґу і думають: треба якось перечекати негоду... Сусідки в другому кутку колиби сплять під плахтами. Спить під плахтою і сусідська Анця, дівчатко пухкеньке, білоруке, чорноволосе та кароокe, а як усміхнеться — світ сонцем золотиться, в серці лагідність засідає і підійти до неї несила, бо не знає людина, що робити з очима, з руками... Спить і тепло їй під плахтою. Ліс нашіптує нашу долю, вишіптує свого духа, шелестить свою музику шугливу, яка падає на моє чуття, заповнює мою уяву, накладається на мою пам'ять. А птах вискав — по-ви... одні казали, що він кричить: повий. Хтось буде серед нас родити. Жінки більш втаємничені в тих справах, загевкували, — гет-гет, та він кричить повизь. Повезуть нас, людоньkове, тільки звискає... Вороги завзялися наш рід знищити... Добре їх повстанці б'ють, але заслабо.

Я і до нині добре пам'ятаю золоте листя, золотий ліс над полум'ям в нічну заволоку, шепіт лісу і затишшя під колибою під рукою матері та мудрим блиском батьківської цигарки, що роздумувала і знала як себе зберегти.

29 IX 1981

На службі народу

ОЛЕКСА ЯВОРСЬКИЙ НЕ ЖИВЕ

***25.3.1896 †11.4.1987**

В суботу, 11-го квітня ц.р. помер в Торонто Олекса Яворський, закінчивши саме 91-ий рік свого повноцінного життя, бо народився 25-го березня 1896 року в селі Котузів, повіт Підгайці. Ще в 1981 році комбатантське братство разом з громадою відзначували його 85-ліття від дня народження (див. *Вісті комбатанта*, ч. 2) 1981, де подано його життєпис: „На службі народу"). Ціле своє життя Олекса Яворський дуже активно, нераз з великою особистою посвятою, працював для народу, і дослівно до останньої хвилини свого життя, коли здоров'я уже не дозволяло навіть вийти з хати, а очі притемнилися так, що не міг читати, він цікавився українським громадським і політичним життям.

Коли його дочка чи зять приходили до нього, він навіть під час ночі пробуджувався, кажучи: „Я її відганяю, ще не пора!" — і просив розповісти йому найновіші вісті та давав свої коментарі.

Життя Олекси Яворського не було легке, одначе він проходив крізь кризи мужньо, чи то смерть своєї дружини, чи молодшого зятя, чи дві важкі атаки серця, чи малярію у Львові в 1918 році, чи тиф в наступному році, чи поранення у фронтових боях — він поборював і починав життя з новим оптимізмом.

Політика була його „другою істотою" і він посвятився цій діяльності від молодих літ. Негайно після війни бере участь у відбудові нашого політичного життя в Підгаєччині. Він стає членом Українського націонал-демократичного об'єднання (УНДО), Української Військової Організації, і студіює право в Українському тайному університеті. Ті студії йому ще раз довелося повторити в Краківському університеті, коли УТУ перестав існувати. Його вибирали двократно на посла до Варшавського сейму, і не обійшлося без кількакратного арешту й польської тюрми, а в вересні 1939 року — концентраційного польського табору в Березі Картузькій. Він очолював на протязі довгих років УНДО в діяспорі та постійно пропаґував об'єднання українських політичних сил довкола УНР.

Чи ненайбільше помітною в його характері була цінна риса — відвага, яка ніколи його не покидала. Як чотар австрійської армії, він брав участь на російському, румунському та італійському фронтах — нагороджений за відвагу бронзовою „малою“ і срібною „великою“ медалями. В 1919 році втік з польського шпиталю в Кракові й через Чехо-Словаччину дістався до Галичини, долучуючися до УГАрмії. Аж до осени 1920 року воював в українських арміях, включно з рейдами й боями Зимового походу. Він став сотником УНР, а за його бойові дії відзначено його Залізним хрестом.

В цивільному житті не боявся помагати потребуючим і за них заступатися. Після закінчення німецько-польської війни Олекса Яворський опинився в Кракові, де відчинив адвокатську канцелярію, а опісля нотаріяльне бюро в Самборі, і тоді помагав багатьом полякам і євреям. Навесні 1944 року його покликано до Української дивізії, в якій був в установі німецької військової суспільної служби. на тій позиції він, використовуючи кожну нагоду, допомагав не тільки родинам вояків дивізії, але й іншим українцям, які були опинилися в скрутних обставинах.

Уже в Канаді Олекса Яворський часто писав на українські теми до польських і англійських газет, виступаючи сміливо в наших справах. Його статті відзначалися чіткістю думки й ясністю його поглядів — часто були контроверсійні. Тому що організації не можуть скаржити до суду за очорнення, Олекса Яворський і Роман Самотулка заскаржили журнал „Сатердей найт“ і Соль Літтмана за наклепницьку рецензію-статтю на книжку С. Літтмана, в якій поміщено неправду про українську дивізію. Хоч після цього з книжки пропущено ті фальшиві місця, справа залишилася в суді.

16 квітня прощали в останню дорогу Олексу Яворського діти, онуки, рідня; свого старшину й побратима товариші по зброї; свого чільного громадянина українська громадськість — він ціле своє життя був у постійній службі для свого народу.

Р. Колісник

Спомини

Петро Содоль-Зілинський (†)

ДМИТРО ПАЛІЇВ

(Закінчення)

Здобуття Києва, піднесло на дусі, але потім стрімголов полетіло все в пропасть. Денікін, більшовики, чотирокутник смерти, Любар, Волох, втеча Петлюри до Польщі в 1920 р., перехід до Наддніпрянської Армії, інтернування в Тухолі, перехід галичан до Чехо-Словаччини й ФІНАЛ боротьби в 1920 р., в листопаді, потім життя за дротами в неймовірних умовинах. Я подаю тільки натяки. Паліїв провів зі мною майже цілу ніч і, невиспаний, їхав до Бучача, до потягу. Не в силі я передати всю розмову чи, скоріше, оповідання Палієва. На прощання, Паліїв обіцяв усе списати, напише про нове, що довідався від мене, запрошував до Львова, а, коли його не застану, подав прізвище, але я вже не пам'ятаю, хто це був. Проводив я Палієва аж до Соколова. Тут ми заїхали до Івана Федорончука, вельми діяльного, активного українця-націоналіста. Якась справа обговорювалася й я лишив Федорончука й Палієва на самоті. По сніданню я верхом відпровадив Палієва за школу, на велику Бучацьку дорогу, й тут ми сердечно попрощалися. Мушу признатися, що обидва ми були зворушені. Наче б прочували, що в недовзі спалахне світовий пожар, з'являться химерні новотвори та несподіванки неймовірного упадку моралі і, в результаті, видача Сталінові мільйонів совєтських громадян на розправу. Бо культурні держави докотились до самого краю пропасти — й гуманність прийняла протилежне значення, а ВАРВАР, на глум, зробився добрячим дядьком „Джо".

Між іншим, сьогодні частенько доводиться читати про д-ра Федорончука, міністра Уряду УНР в екзилю. Ось, і пригадую молоденького гімназиста, котрому виставляв посвідки (з одною був, навіть, клопіт-скарга поляків на мене), пригадую його родинне село Соколів, де ми прощалися з Палієвим. А Іван Федорончук — це ж рідний брат батька міністра. Гарний і патріотичний був цей хліборобський рід.

Пройшли літа, чимало втікло води Дністрової до Чорного моря, мій йонатоновий сад розрісся і почав давати овочі, дістав я й відзначення від міністерства рільництва завдяки прихильному ставленню до моїх помологічних праць наддніпрянського поляка інж.-агронома Вєчфінського. Слово, я почав вростати в ґрунт теплого Поділля й за цей час кровно зжився з населенням, став нерозірвальною частинкою місцевої громади, а, особливо, зблизився з о. Іваном Галібеєм — гарячим патріотом і ТВЕРЕЗИМ і практичним політиком, — він високо підніс свідомість околиці в політичнім, а, особливо, в ГОСПОДАРСЬКІМ значенні, та створив кадри досвідчених, чесних працівників. Моя особа в широкім колі діяльности ПАЛІЄВА загубилася, тільки регулярно діставав я що два тижні посилки із Сниводива. Упокоївся в БОЗІ й мій приятель о. Шлемкевич.

Щойно в Кракові я знова зустрів Паліїва. В канцелярії Бізанца якби виріс передо мною. — „Кого ж я я бачу? Боже! Що за несподіванка! Пане по-

сле!“ — вимовив здивовано я. — „Так, гора з горою не сходиться, а чоловік з чоловіком зійдеться“, — відповів Паліїв. А, довідавшись, що я стараюсь за спровадження дружини з дітьми, зараз повів мене до Бізанца й там полагодив усі формальності з порученням за мою особу. Потім домовились ми зустрінутись на другий день в українському ресторані. І, дійсно, прийшов Паліїв з інж. Гойдишом, котрий мене добре знав, бо робив пляни лісового господарства мого хутора на припоручення воєвідського уряду.

Та й збирались ми в приязній ґутірці, згадуючи роки. — „Ви думаєте, я забув про нашу першу зустріч у Сновидові?“, — були перші слова Паліїва. — І продовжував далі: „Добре запам'ятав наш словесний двобій. Слова о. Шлемкевича: бунт дітей проти батьків, руїна патріярхальности, сім'ї, звичаїв, побуту, традиції, можливо, він говорив про занедбання цих вартостей, а не руїну в ім'я чужих ідей, — точно не пригадую вже, але це не так важне, бо його й ваша боязкість нового, ламання старого, випробуваного, втіленого в народ, не принесе нам нічого доброго. Та й усе покликувалися на приклад деструктивних дій наших діячів доби УНР. А вже знаменитим був „зв'язаний віник і розв'язаний зі слабими поодинокими прутиками, котрі ворог легенько може ломити“. Це все я передумав, багато прийняв до уваги в своїй діяльності. Не забув я й ваших поглядів, переконань і досвіду активного борця за ДЕРЖАВУ, а в першу чергу ВОЇНА, — а не політика. І це було цінним для мене, бо вас я першого з НАЛЛНІПРЯНЦІВ зустрів із вродженим елементом ціпкости і непорушности СТАРОВИНИ, ворога марксистських впливів на наш народ. До цього часу в Варшаві еміґраційні діячі старались мене переконувати в актуальності їх соціялістичних ідей, в слушності їх РАДИКАЛЬНИХ впроваджень у життя, в доцільності гасел „земля і воля“, щоб вивласнювати права на володіння землею без викупу, та й частенько називали це все РЕФОРМАМИ, ніби затулювали голу правду. Найбільше мені докучав Микола Ковалевський, б. міністер УНР. Хочу вас порадувати. Врізався мені в пам'ять наш основний погляд „НАШІ ГЕРКУЛЕСОВІ СТОВПИ НЕПОРУШНІ, НЕ МОЖНА ДОПУСТИТИ, ЩОБ ВОНИ НАВІТЬ ЗАДРИЖАЛИ, сьогочасний ПРОҐРЕС ВСЕ ОПИРАЄТЬСЯ НА РУЇНІ існуючої САМОБУТНОСТИ і, взагалі, НАЙЛЕГШЕ ЗРУЙНУВАТИ, АЛЕ якже ТЯЖКО ЗБУДУВАТИ. ПРИХИЛЯЮСЬ до вашої ОБЕРЕЖНОСТИ в РЕФОРМАХ. Тільки я ПЕРЕКОНАНИЙ, що НАМ ТРЕБА ПЕРЕЙМАТИ ПОЗИТИВНЕ, ЩО ВПРОВАДИЛИ ЧУЖИНЦІ й ЩО ДАЛО КОРИСТЬ ДЛЯ НАРОДУ й ДЕРЖАВИ, іначе приймаємо ПЕВНЕ, а не ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ“. Присутний інж. Гойдиш вмішувався в розмову й подавав теж цікаві свої погляди на біжучі справи.

Мені було потрібно довідатись про ситуацію нашого положення, але Паліїв розвів руками й відповів: „Нічого не відомо, певної відповіді ніхто не дасть, бо не знати, що день грядущий нам принесе! Я тієї думки, що треба вичікувати, а коли змушені щось робити, то тільки з ТАКТИЧНИХ мотивів.“ — Ще пам'ятаю, що до нашого столика підійшов священик з Холмщини (забув прізвище), але це був СЛАВНИЙ ОБОРОНЕЦЬ СВОЄЇ ПРАВОСЛАВНОЇ церкви в своїм селі (теж забув, яке село). Він складав подяку Палієву, щось говорив, але наставлений ґрамофон так голосно грав, що все заглушував. Пам'ятаю, що того дня на залі священик привертав ЗАГАЛЬНУ УВАГУ. Через кілька днів я ще раз побачив Палієва, але ТІЛЬКИ ПОБАЧИВ, — не розмовляв, бо, як мені здавалося, вийшов чималий конфуз, здається, це був образець наглядного *конфлікту молодих із*

старшими, а, може, не конфлікт, тільки звичайна нетактовність. Здається, в 1940 році прикладом цього був РОЗЛАМ в націоналістичнім таборі. По якім боці був Паліїв, не знаю, про його позицію в цім русі теж не знаю, бо мене це мало інтересувало, — його особа більш мене інтересувала, як визначна індивідуальність на терені Придністрянщини. Зрештою, він більше слухав, а мало говорив (тактика політиків), розуміється робив висновки.

В початках 1940 року я дістав, завдяки дир. Миколі Хархалісові, працю в Повітовім Союзі Кооператив у ЯРОСЛАВІ. А навесні пішли чутки, що німці мають видати більшовикам усіх українців. Це було можливе, бо нами просто гандлювали, — небезпека грозила кожному й багато людей старалися від'їхати подальше від кордону. Ось, не доведи, Боже, нікому переживати безбатьківщинську долю — в політиці нема сентименту, людяности, — це тільки на словах.

Влітку 1940 р. стало трохи спокійніше. До мене приїхав Буїв, свідомий українець із Сновидова. Він передав листа від д-ра Шлемкевича, з котрого я довідався, що й Паліїв часто відвідує КРИНИЦЮ, де постійно мешкав Шлемкевич. Як видно було з листа й оповідання Буїва, Фронт Національної Єдности щось плянував, щось пробував робити, хитався в поглядах, сондував ґрунт. Але політичний виднокруг був затьмарений, — соняшний промінь ніяк не хотів засвітити українцям. Вони щойно побачили, що все залежить від кон'юнктури, а вона не приходила, бо союз німців з більшовиками міцно тримав вагони з вугіллям, лісовим матеріялом і пшеницею, — безперервно пливли вони зі Сходу на Захід.

Тим часом у Палієва зникли вагання, з болем у серці переляв рейки своїх спрямувань. Він думав, що німці підуть на Схід, і тоді українське питання само собою вирине й УКРАЇНА стане фундаментом АКЦІЇ й РОЗВАЛУ Московсько-більшовицької імперії. А, покищо, треба терпіти й чекати. Це все передавав мені Шлемкевич через Буїва. Тоді ж я дістав вістку від Палієва, що справа спровадження моєї родини дуже тяжка, бо порозуміння репатріяційної комісії з прохачами на місці ДУЖЕ обмежене, а, крім того, доступ до комісії дуже утруднений. Виходить, щасливий той, котрий на місці доб'ється до представника Німеччини.

Внедовзі і сам ПАЛІЇВ приїхав до ЯРОСЛАВА, його супроводив д-р Шлемкевич. Застали мене в бухалтерії Союзу й просили піти з ними до пані ГАЛИНИ ЖУРБИ-НІВИНСЬКОЇ. Вигляд Палієва був невеселий і зажурнеий. Пані Галина відразу запитала Палієва про мою справу і прослезилася, коли він не міг нічим порадувати її та й мене. І не відомо мені, з якою справою приїхали до пані Галини, про що нараджувалися, бо я хутко залишив їх самих. Думаю, що це були ділові відвідини й, напевно, видавничі проєкти. А, може, просто Паліїв вступив по дорозі, щоб привітати заслужену письменницю, — відносини між ними були майже родинними і зналися вони давно-давно. А вказувало на це привітання родинного характеру. Хоч пані Журба була надзвичайно добрячою людиною, з золотим, чуттєвим серцем, усім переймалась, чуже горе переживала ніби своє власне. Вона походила з ВОЛИНІ, проживала в РІВНІМ, де служив при військ (російськім) великий приятель нашого дому полковник Леонід Вікеневич ГРЕЙЦ (поляг у перших боях в Галичині в 1914 р.). Він же був приятелем дому НІВИНСЬКИХ.

ОЦЕ БУЛА МОЯ ОСТАННЯ ЗУСТРІЧ З ПОКІЙНИМ ПОРУЧНИКОМ ДМИТРОМ ПАЛІЇВИМ...

Десь у початках 1941 року приїжджав д-р Шлемкевич до Ярослава, і від імени Палієва повідомив, що формується (чи проєктується) ЛЕҐІОН, і чи я бажаю вступити в ряди цієї формації. Шлемкевич не мав докладних інформацій і цією справою мало інтересувався та й у мене створилося враження, що поручник Паліїв не стоїть близько до цієї справи, але має деякі впливи. Потім, уже на початку вибуху війни, мене викликав до Радимна ШУХЕВИЧ (через Івася в Українському Допомоговому Комітеті в Ярославі), котрий займав становище не то адьютанат, не то організатора. Але Шухевича я вже застав у Радимні, він спішно переправився через СЯН. І так доля захотіла, що я став осторонь військової справи під опікою німців.

В 1941 році я повернувся, можна сказати, на руїни мого козацького хутора, і родинні обставини прикували мене на деякий час додому. Потім рік управляв маєтком у Бреньові на Сокальщині, де пережив повстанський зрив на Горохівщині біля Дружкополя. Був свідком страшної різанини (вже по всьому) німецьких варварів у селі КНЯЖЕ, де вирізали навіть дітей і старців, постраждало при цім і сусіднє село ШПИКОЛОСИ. І, як на глум, у цих селах залишились цілими недавно висипані кургани з хрестами, тризубами, з таблицями: „УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА, Горохівський повіт, село Княже“.

Та знов родинні справи повернули мене додому, де пережив облогу мого хутора Колпаківськими партизанами, 1-го березня 1944 р., — наполяглись невірні знищити мене. Але Бог Милосердний був ласкавий, не так для мене, а скоріше, для моїх діточок, і зберіг моє життя. Зате покарав партизанів: аж трьох забитих чи поранених винесли на ношах узброєні до зубів напасники. Це було правдиве ЧУДО, бо я став до оборони сам один тільки з наганом, 13-ма набоями та двома сокирами. Правда, помагав малий синок Петро, але він тільки молився „ОТЧЕ НАШ“; кулі свистали, а він безперервно читав голосно молитву. Нехай же всі вірять, яка ВЕЛИКА СИЛА БОЖА!

Тевтонська пиха впадала, Німеччина вже тільки боронилась. До мене дійшли чутки, що й Паліїв, по довгих хитаннях, врешті прийняв участі в організації Української дивізії. А в 1944 р. вирушив на фронт і в липні т.р. поляг смертю хоробрих під БРОДАМИ.

Дмитро ПАЛІЇВ преславно закінчив життя. Нехай же ВІЧНОЮ буде й пам'ять про нього на УКРАЇНІ й по цілому світі між українцями, як народного ТРИБУНА, а, в першу чергу, як ВОЇНА.

Нехай ці щирі спогади, писані моєю скромною особою, — КОЗАКОМ-ЗАПОРОЖЦЕМ, нащадком Чорноморського, а потім Кубанського Козацького Війська, учасником Визвольної Боротьби від початку до кінця, вірного ІДЕЯМ КОЗАЦЬКОЇ УКРАЇНИ, — будуть полегшою для його ДУШІ, котра журливо вітає над ДНІСТРОМ і ДНІПРОМ.

Нехай сьогодні в мріях, а колись в ДІЙСНОСТІ, на синьо-жовтому ОБРІЮ ВИСОЧІЄ тесаний руками українського мистця МАРМУР, а на нім палаючий напис:

„ТУТ СПЛЯТЬ ВІЧНИМ СНОМ НОВІТНІ ВИТЯЗІ УКРАЇНСЬКОГО ЗРИВУ, СОБОРНО СПОЛУЧЕНІ СТАРШИНИ: ПАЛІЇВ, РЕМБОЛОВИЧ, ПАЛІЄНКО й багато інших ЇМ ПОДІБНИХ, безіменних СТАРШИН і КОЗАКІВ. Слава Україні!“

Петро С.-Зілинський — військовий старшина

Дня 15-го місяця квітня, Року Божого 1978-го.

ОЛБАНІ, Штат Нью-Йорк, в Америці.

Репортаж

ОСТАННЯ ДОРОГА
сл. п. ген. ПЕТРА Г. ГРИГОРЕНКА

Немов би віддзеркаленням життя сл. п. ген. Петра Григоренка були останні місяці його життя. Так як здоровим, так і смертельно хворим він не піддавався без бою і прийшлося смерті довго поборювати його вітальність. Хоч всі, хто його блище знав і рідня були приготовані на його відхід, але все таки проти надій надіялися побачити його здоровим. він же з'єднував всіх своєю прямолінійністю й отвертістю й нічого не було більш йому осоружне як фалшивість. То ж вістка про його відхід у вічність, дня 21 лютого 1987 р. була прикрою не тільки для родини, але і для приятелів.

Важко було його вшанувати так як він на це собі заслуговував. Похоронне заведення Петра Яреми в Нью-Йорку було за мале, щоби помістити громадянство на двох відправах дня 26-го та 27-го лютого 1987 р. Панахиди ці відслужили: отці митрофорні протоєреї — Володимир Базилевський, Іван Ткачук та Сергій Кендзеравий-Пастухів в асисті о. Константина Калиновського. 27 лютого в відправах, на яких громадянство й комбатанти організовано працали голову Закордонного Представництва Гельсінської Групи, взяв участь побратим о. крилошанин Петро Огірко, член Станиці Братства в Нью-Иорку. по відправах від Української Православної Церкви в ЗСА попращав сл. п. генерала о. Митрат Сергій Кендзеравий-Пастухів. Другим промовцем був голова Крайової Управи Братства 1-ої УД УНА в ЗСА побр. О. Голинський. Він працав генерала від Братства та комбатантів. Промовець коротко начеркнув очікування української громади від відомого дисидента, члена української Гельсінської групи та кол. генерала совєтської армії. Генерал поніс дуже важкі особисті жертви. У виступах тут, в ЗСА він при кожній нагоді підкреслював страждання українського народу та його бажання бути вільним. Словами: „Ми висловлюємо йому щиру подяку за його жертву посвяти, щоби другі могли краще й гідно жити, між ними ввесь український народ. Дякуємо йому за щиру співпрацю в цьому напрямі та за вказівки до дальшої боротьби для майбутніх поколінь, головно на рідних землях" — закінчив працання побр. О. Голинський.

Від Видавництва „Пролог" працав Роман Купчинський, який часто був перекладчиком генерала в його виступах перед американською публикою та товаришував йому в поїздках.

Традиційно вже загально-вояцькою жалібною піснею „Чуєш брате мій" та останнім салютом кол. вояки 1-ої УД УНА, УПА, члени ОБВУА, Американські комбатанти попращали генерала.

В суботу, дня 28 лютого ц.р. по Заупокійній Службі Божій в Соборі св. Володимира закрито домовину та на бажання родини накрито її українським національним прапором. Довга валка авт та автобусів подалася на цвинтар св. Андрея в Бавд Бруку, де комбатанти внесли домовину до Церкви-Пам'ятника. Тут гарну привітальну проповідь виголосив Його Блаженство Митрополит Мстислав. Він очеркнув працу сл.п. генерала як абсолютного гуманіста, патріота-українця та намагався розрадити опечалену родину та друзів.

По відправах, домовину, біля якої комбатанти держали почесну стійку, накрито національним прапором і на плечах комбатантів занесено її до свіжо викопаної могили. Блаженніший Митрополит Мстислав в достойній асисті духовенства відслужив останні похоронні обряди.

Як годиться, люди, які доцінювали працю сл.п. генерала пращали його в останнє. Першим промовляв від російської Гельсінської групи П. Літвінов. По ньому Надя Світлична, яка найблище й найдовше співпрацювала з покійним, попращала його зворушливо від Закордонного Представництва Української Гельсінської Групи. Вона підчеркнула заслуги генерала для боротьби за права українського народу та запевнила, що „світло його душі допоможе борцям за свободу“. Вона посипала домовину землею з України. Землею з Криму посипав домовину представник численно зібраних татар п. Мубей Алтан. Він назвав покійного провідником татарського народу, якого всі майбутні покоління будуть пам'ятати.

Представники комбатантів, побр. О. Голинський та М. Турецький передали приписово зложений український прапор синові сл,п. ген. П. Григоренка Андрієві Григоренко.

Останньою сурмою та трикратною сальвою дано знати світові про відхід генерала, під час опускання його домовини в могилу.

Тризною занялося Братство кол. Вояків 1-ої УД УНА, яке репрезентував побр. О. Голинський. Він попросив присутніх на „тризну“ в приміщенні Сестрицтва Церкви. По відкриттю тризни побр. О. Голинським дальше керував нею п. Даниленко. Промовляли всі присутні представники організацій.

Дружина покійного, п-і Зінаїда, найблищий його співпрацівник в дисидентському русі, згадала про його карієру, перші кроки організування руху, успіхи та невдачі. Також пригадала, що сл.п. генерал болісно переживав внутрішне розбиття на поселенні. Подякою всім присутнім, та всім тим, які допомогли влаштувати похорон п-і Зінаїда закінчила своє коротке слово.

О. Митрофорний Протоєрей Володимир Базилевський, настоятель церкви, якої парохіянином від початку свого перебування в Америці був покійний П. Г. Григоренко, закінчив тризну молитвою.

Р. Г.

***

Під час свого побуту у СРСР прем'єр-міністер М. Тачер заявила на бенкеті в її честь в Москві, що М. Горбачов і всі совєтські лідери здобули б скоріше довір'я в світі, якщо б постаралися закінчити війну в Афганістані й вивели звідтіля свої війська. Горбачов дуже чемно, але рішуче відповів, що уряд СРСР намагається найти якнайкращу розв'язку афганської проблеми і є готовий приняти в цій справі всякі можливі і корисні пропозиції.

***

Газета „Ізвєстія“ подала, що жертвами надмірно холодної зими в ц.р. зокрема в Грузії, є понад 100 осіб, які замерзли, а між пораненими є біля 400 осіб, здебільшого військовиків, яких переслано до Грузії на допомогу. Загальні втрати зими в самій тільки Грузії оцінюють на 600 міл. дол.

Замість фейлетону

До ювілею проф. В. Р.

Ро-Ко

„ЧИ НА ВОЗІ ЧИ ПІД ВОЗОМ“...

„Чи на возі чи під возом — аби їхати“ — казали колись у старому краю. Тільки ця історія, про яку хочу хоч побіжно написати — не відбувалася у старому краю, ані не відносилася до нашого славного чумацького воза. Історія, одначе, славна, бо відігравала в ній неабияку ролю славна особа.

Ось недавно відзначували друзі, приятелі, рідні і побратими 75-літній ювілей цієї непересічної людини, з широкими козацькими чорними бровами. Ювіляр наприкінці останньої війни якось опинився у вічному місті Римі. В той час у тому місті вічно шияли більшовицькі комісії і вічно чигала небезпека з різних боків, так що сьогодні щасливому ювілярові його чорні й густі брови тоді ще дужче наїжувалися, немов хотіли відстрашити кожну загрозу.

Де знайти пристановище? На щастя, в той час недалеко Риму стаціонувало й жило своїм життям побратимство дивізійників, і так одного прекрасного дня, коли то італійське сонце розпікало блакить неба до білого, воно, побратимство, дало перший „азиль“ „політичному цивілістові“, якого прийняло з великим захопленням, а ще більше його вітали, коли довідалися, що він „театрознавець“. Думали, що він буде грати головні ролі в п'єсах та розважатиме всю братію.

Так чи інакше, „політичний еміґрант“ дуже швидко став „натуралізованим іміґрантом“ серед дивізійних побратимів і селепків, і з ними, мов колись Еней, почвалав до Англії.

Тут він повинувався новій „владі“ сотника Богдана Панчука, правдивого демократа з справжньої демократії Канади. Поприятелював наш ювіляр найбільше з маленькою донечкою сотника, яка його на ціле життя запам'ятала як „пана з густими чорними бровами“.

Опинившися у своїй одіссеї у Канаді, наш ювіляр став у канадському університеті Британської Колумбії професором театрознавства й, очевидно, з тим пов'язаними похідними — професором мов.

Ювіляр, професор Валеріян Ревуцький, син видатного музиколога і етнографа Дмитра, племінник славного композитора Левка Ревуцького, пройшов ще до „дивізійного азилю“ крутий життєвий

шлях. Він виростав в Києві, служив у Червоній армії на Далекому Сході, переслідуваний НКВД, тому переїхав до Москви, де закінчив Московський театральний інститут, а повернувшися до Києва, викладав в консерваторії історію українського театру.

Ювілей професора відбувався, можна б сказати, в символічний час, бо тоді ще урядувала Комісія Дешена, і Соль Літтман збирав „історичні матеріяли" про побратимів-дивізійників.

Помимо всього на ювілеї професора гучно вітали-прославляли; від побратимів описував події „минулих днів" д-р Остап Сокольський, — як пана професора привезли до табору в Ріміні у причіпці мотоцикля, якого вів з усякими „гоноровими шиканами" сам комендант таборової поліції, як гарно далі проходили дні давньої юности...

Професор Ревуцький скромно, зовсім не так, як люблять виступати артисти, подякував за таке гарне відзначення і вшанування, але для історичної правди мусив спростувати один історичний деталь — до „азилю" в Ріміні він не приїхав в причіпці мотоцикля, але його привезли... в баґажнику автомобіля.

Сяк чи так — хай історики досліджують — чи у причіпці, чи в баґажнику (чи на возі чи під возом, — сказали б у старому краю), професор Ревуцький щасливо доїхав до свого сімдесятип'ятирічного ювілею.

***

В США стануло перед судом 14 членів т. зв. „американського неонацистського руху", яких суд обвинувачує у змові з метою скинення законного уряду США. Перед лавою присяглих міста Форт Смит, Арканзас, подано обвинувачення в змові з метою замахів і підкладуванням бомб, переведення диверсій, створювання партизанських баз та інших злочинів. Метою змови було створення „республіки" білого населення, територія якої мала б займати п'ять штатів північного заходу США. Учасники руху плянували фінансувати свою діяльність з нападів на банки і пожертв „правдивих американських патріотів". З департаменту справедливости Едвин Міз заявив, „що ми непримирено ставимося до злочинних дій будь-якої групи, що намагається скинути наш державний устрій."

***

Ізраїльський уряд передав через свою амбасаду у Вашінґтоні фінансовий звіт про все те, що відноситься до достави американської зброї Іранові. Ізраїльські політичні речники поставили вимогу перед Вашинґтоном, щоб цей звіт не попав до преси. У звіті у хронологічному порядку є всі дані про фінансові операції, що їх проводили ізраїльські власті і приватні торгівці зброєю у зв'язку з доставою американської зброї Теґранові.

Пишуть інші

ГЛАСНІСТЬ І ДІЙСНІСТЬ В УКРАЇНІ

Слово «гласність» „збагатило“ українську мову й його вживає радянська преса як якебудь інше слово, тільки з більшою повагою — якби не було, його висказав сам генеральний секретар СРСР Горбачов. Це тільки мала примітка про сьогоднішні події, які розгортаються в цілому СРСР, а нас вони цікавлять особливо в Україні.

Про „завдання партійних організацій республіки по поглибленню перебудови, поліпшенню кадрової роботи відповідно до рішень січневого Пленуму ЦК КПРС“ говорив перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький 25 травня в Києві на пленумі, в якому взяли участь всі обласні секретарі й голови відділень.

Гласність може пропаґуватися в різних ділянках, але якщо йдеться про українські „закордонні центри саботажу“, які ширять „ідеологічний саботаж звернений на питання націоналізму й релігії“, тоді «гласність» має особливі пояснення. З огляду на це партійні кадри мусять звертати особливу увагу на інтерпретацію історичних подій і постатей в Україні, бо дехто намагається їх тенденційно інтерпретувати, — не з точки бачення клясової боротьби, а для вивищення свого власного народу.

Щербицький виступив проти вузького думання про національність, а за скріплення інтернаціональної дружби поміж усіма народами, що живуть в Україні, шануючи їхні національні почування, з метою дальшого процесу інтернаціоналізації та взаємного збагачення всіх культур. „Інтернаціональне виховання повинно завжди бути центром уваги партійних комітетів“.

Не можна допускати недоглядів і в питаннях атеїзму. Партійні чиновники не завжди свідомі, як виглядає дійсний стан, не застосовують особистого підходу до віруючих, їхня праця з віруючими родинами проходить слабо — а в той самий час треба негайно нищити їхні намагання підірвати соціялістичну діяльність.

У своєму виступі Щербицький не використав привілею «гласності», а тільки обмежився до повторення того, що Горбачов сказав ще в січні. Чому Щербицький вважав за відповідне наголошувати національні й релігійні питання, важко пояснити без пояснення ним самим, однак, ті справи інакше трактують росіяни, бо для них, самозрозуміло, завжди існували дві мірки — одна для росіян, а друга для інших націй.

Використовуючи гласність, росіяни відразу почали скріплювати свої національні (читай, націоналістичні) позиції, передусім в історичній ділянці та питаннях мови.

Ось член-кореспондент академії наук СРСР П. Волубєв пише в „Правді“, що Жовтнева революція почала виправляти фатальні процеси упадку нашої країни. Вона спасла Росію перед національною катастрофою. Невдачі на фронтах підкопали оборонну спроможність Росії і тим вона стала перед загрозою втрати своєї незалежности та територіяльної інтеґрації.

Хоч автор згадує „блага“, які принесла революція для інших народів, включно з теоретичним правом виступу з СРСР, але не затаює своєї радости з того, що російська імперія залишилася в цілості, не звертаючи уваги на заклики Горбачова чи Щербицького про дуже уважний підхід до національних питань. Він і не збирається питатися, які погляди на це мають українці чи білоруси.

О. Трубачов, інший член-кореспондент всесоюзної академії наук, нарікає, що російський народ, мимо понесених великих жертв, не здобув собі належного визнання. Протиросійські настрої ростуть на Заході й у СРСР, а вроджений нахил росіян до скромности часто граничить на самозапереченння. (Чи він ніколи не бачив цієї „скромности“ росіян супроти українців?)

Ще дивніший його погляд на мовне питання. Він вважає, що в працях науковці неправильно називають ранні „східньо-слов'янські“ мови. Найбільш відповідна назва в цьому періоді повинна бути „російська“ мова. Українці й білоруси, на його думку, не повинні турбуватися минулим їхніх мов, бо вони і так завжди були спільні з російською мовою і літературою.

Далі він твердить, що російську мову прийнято як загальну в цілому СРСР не з практичного вжитку для спілкування, але тому що російська мова має більший культурний вплив. Хоч ніхто не оспорює рівности мов в СРСР, пише він, але не треба всіх їх зрівнювати.

Використовуючи політику гласности, росіяни знову взялися за вивищування своєї історії і культури на принципі „вищої рівности“. Вони не бояться відкрито писати про заслуги білоґвардійського адмірала Колчака, а тим часом оскаржують білоруського вчителя „за націоналізм“ тільки тому, що він говорить по-білоруському, чи висміхують в „Правді“ казбеків за відкриття дитячого садка з казбецькою мовою навчання.

Чи ж дивно, що на останньому конґресі Комсомолу України тільки сім промов було прочитано українською мовою?

(Подано за: *Scherbytsky on Nationalism, Religion*, by Roman Solchanyk. Ukrainian Weekly, No. 17, 1987)

ДИПЛОМАТИ

Дипломати СРСР мають мало спільного з дипломатами Заходу, і про це пише професор Institute des Hautes Etudes в Парижі Алайн Бесакон, який є одним з найкращих знавців Радянського Союзу. Він відразу підкреслює, що в дипломатичному корпусі СРСР є приблизно одна третина з КҐБ або військової розвідки ҐРУ. Координацією праці решти дипломатів керують спеціялісти з інтернаціонального відділу та відділу пропаґанди КҐБ.

Дипломати західніх держав мають за завдання переговорювати одні з одними, щоб знайти компроміс для міждержавних договорів, а далі репрезентувати свою державу та давати пояснення про її устрій, звичаї тощо. Зате комуністичні уряди вважають, що вони є в постійному воєнному стані, тому їхні дипломати, крім звичайної дипломатичної рутини, мають ще інші завдання — і в цьому велика різниця між західніми й комуністичними дипломатами. Що більше, комуністичні дипломати на Заході мають багато кращі можливості впливати на публічну опінію, ніж їхні західні колеґи в комуністичних краях.

Майже всі урядовці радянських амбасад — це члени партії, і то найздібніші. Вони мають студії з політичних наук, історії й культури тої держави, до якої йдуть на службу в амбасаді, а довгі роки побуту на одному місці поглиблюють ці знання. Вони інтоктриновані в науці ленінізму й вірять, що у світі проходить постійна боротьба, яку безперечно виграє комунізм, а вони є її учасниками, відіграючи свою історичну ролю.

В західніх державах вони можуть всюди їздити, мають відкритий доступ до урядових й всіх інших впливових кіл, медій та цілого народу. Медії, які завжди хочуть щось нового відкрити про СРСР, дуже радо з ними зустрічаються.

Західній дипломат у Москві ізольований, взагалі не знає або слабо володіє російською мовою, не пройшов відповідного вишколу, а якщо навіть дістав інформації, то звичайно від тих професорів, які вважають, що радянське суспільство майже таке саме плюралістичне, як західнє. Звичайно його перебування в СРСР недовге й, беручи до уваги недоступність до народу й установ, він лидве чи багато нового вивчить.

Його дипломатична праця ще тим комплікується, що його рухи завжди під наглядом, а ціла амбасада обсервована й підслуховувана електронними апаратами. Він не має багато можливостей спілкуватися з населенням, а його контакти звичайно обмежуються до спеціяльних для таких справ призначених партійних урядовців. Через якийсь час він хоче дізнатися, що справді діється і що народ думає, і тоді КҐБ підсуває йому когось... Дуже часто це професор, артист, клерик, який є ніби дисидентом, його переслідують, і часто це правда. Західній дипломат радо погоджується відвідати його в його помешканні, а за якийсь час й він відважується прийти на запрошення дипломата до амбасади.

Таке знайомство не тільки відкриває нові перспективи для дипломата, але стає джерелом інформацій; не тільки дипломат чує жарти проти уряду, але прислуховується до „справжньої" Росії... а це все відбувається за загальним пляном — ширити дезінформацію та здобувати для себе інформацію.

Це типовий образ радянської дипломатії. Такі заходи особливо важливі під час періоду напруги між Сходом і Заходом чи в час важливих переговорів. І напевно перед, під час і після „вершинної зустрічі" між президентом США і генеральним секретарем СРСР такі вісті з „достовірних радянських високих джерел" завжди швидко кружляють.

(Подано за "Soviet vs Western Diplomats" in *American Legion Magazine,* March 1987.)

О. Зінкевич

ЮНЕСКО І ЛЕСЬ КУРБАС

Дезінформація СРСР про 100-річчя з дня народження

У різних київських газетах („Літературна Україна"" від 19 і 26 лютого 1987 р., „Культура і життя"" від 1 березня 1987р., „Вечерний Киев" від 27 лютого 1987 р., і інших) з якоюсь ціллю наголошувано, що „згідно з рішенням ЮНЕСКО" 100-річчя з дня народження Леся Курбаса „святкується у всьому світі".

Вістка ця для кожного українця була неабиякою подією. Зразу виринали питання: як це так, що нашого одного з найвизначніших культурних діячів цього століття, який загинув у концтаборі СРСР, відзначатиме увесь світ? Хто дав почин цьому міжнародньому відзначенню — уряд УРСР чи СССР? Як і де будуть відбуватися ті святкування? Які програми, хто будуть доповідачі?

Довідавшись про це з України ще в минулому році, 1 грудня 1986 р. ми вислали у цій справі листи до головної квартири ЮНЕСКО в Парижі і до його бюра в Нью-Йорку. На наше велике здивування, ця важлива установа не уважада за потрібне відповісти на наші листи.

3 березня 1987 р. будучи в Нью-Йорку, я відвідав бюро ЮНЕСКО. На довшу розмову мене прийняла речник цього бюра пані Сюзан Бинґ-Кларк (Susan Byng-Clark).

Пояснивши їй в чому справа, розказавши їй про Леся Курбаса і показавши та передавши прозірки з київської преси, вона, на моє здивування, сказала що ніколи і нічого про Курбаса не чула.

— Як це так, ви, речник ЮНЕСКО, нічого не знаєте про те, що ваша організація буде відзначати у всьому світі 100-річчя з дня народження Курбаса? — запитав я.

— Не знаю, але в документах ЮНЕСКО ми про це напевно знайдемо, — з оптимістичним наставленням і усмішкою відповіла пані Бинґ-Кларк.

Вона взялася до роботи. Переглянула протокол нарад Асамблеї ЮНЕСКО з минулого року , переглянула папки з рішеннями ЮНЕСКО про відзначення в 1987 р. визначних культурних діячів світу, але там ніде не було найменшої згадки про Леся Курбаса.

В міжчасі я проглянув об'ємисту книгу „Програма ЮНЕСКО на 1987 рік" ("UNESKO Agenda, 1987") в якій подані програми різних відзначень, але й там нічого не було про Леся Курбаса.

Я прощався з симпатичною панею Сюзан Бинґ-Кларк з глибоким болем у серці.

Як це могло статися? Хто і з якою ціллю обманув мільйони людей на Україні, що річницю Леся Курбаса відзначатимуть у всьому світі? Хто розказав про це Іванові Драчеві і Раїсі Скалій, які повірили у цю брехню і почали її повторювати у своїх статтях?

В міжчасі пошта принесла нове число „Вістей з України" (ч. 8 за лютий 1987 р.) і там дослівно пишеться: „За рішенням ЮНЕСКО відзначається 100-річчя з дня народження Леся Курбаса", а в англомовному виданні цього самого числа пишеться, що Лесь Курбас є "a UNESKO jubilee calendar personality".

На жаль в бюро ЮНЕСКО в Нью-Йорку в жодному календарі імени Леся Курбаса представники цієї організації не могли знайти.

У 100-річчя з дня народження Леся Курбаса Москва, яка вбила його, роки пізніше в цинічний спосіб зневажила світлу пам'ять цієї Великої Людини своєю дезінформацією.

Смолоскип, ч. 33, весна 1987

В ДЕТРОЙТІ ВІДЗНАЧЕНО 80-ліття інж. РОМАНА КРОХМАЛЮКА

Вісімдесят літ в житті людини — це не пересічний вік. Не всім суджено діждатись віку „октоґенарія“ і в ретроспекті заглянути до споминів минулого. Тому Ювілейний вечір, який влаштував Відділ ТУІА (Товариство Українських Інженерів Америки) Детройт в дні 22-го листопада 1986 р. з нагоди 80 літ з дня народження інж. Романа Крохмалюка був незвичайною подією, так для Ювілята й його Родини, так і для колеґ і приятелів, які прийшли його вшанувати.

Трудно розказати все про інж. Р. Крохмалюка, бо на те тут замало місця. Але можна підмітити багато його осягів і працю, які вщерть заповнюють кожну декаду в його родинному, професійному і громадському житті.

Із життєпису, який насвітлив голова ювілейного комітету й господар Вечора інж. Б. Сторожук, довідуємось, що молодий Роман, закінчивши Станиславівську гімназію подався до Відня на студії електричної інженерії. Там на політехніці він здобув ступінь дипломованого інженера і закінчив Високу школу заграничної торгівлі. У цей час був членом українського студентського товариства „Січ“ і згодом його головою. У Відні працював у фірмі електричних улаштувань „Сіменс“.

Повернувшись до Львова в 1934 р., заснував власну фірму електричних уряджень „Е-КОМП“. В тому часі електрифікація в Галичині стояла на низькому рівні, тому підприємство „Е-КОМП“ було замітним поступом і варстатом праці для українських інженерів та техніків.

Для талановитого молодого інженера і підприємця це ще не було остаточною метою його життя. Зацікавлений археологією і фолкльором, він прилучився до розкопів в княжому городі Галичі, де в роках 1934-35 віднайдено саркофаг князя Ярослава Осьмомисла, і часто подорожував по Гуцульщині, де придбав багато рідкісних знімок з народного життя.

В суспільному житті Р. Крохмалюк був активним членом Пласту, Українського Товариства Інженерів, брав у часть в літературному і мистецькому житті галицької громади і писав статті до журналів „Технічні вісті“, „Життя і знання“, „Назустріч“ та часописів „Діло“ й „Неділя“.

У Львові одружився з Нусею Лукіянович, яка завжди підтримувала його задуми. Вони мають дочку Рому (Когут) і сина Юрія.

В 1951 р. він з дружиною приїжджає до Детройту. Знаючи англійську мову, стає ан працю у фірмі „Едізон“ як інженер-конструктор, де працює аж до відходу на емеритуру в 1974 р.

В Детройті його роля тісно пов'язана з ініціятивою створення українських організацій та інституцій на американському ґрунті. Тільки два роки після заснування ТУІА в Нью-Йорку, інж. Крохмалюк був одним із трьох основників Відділу ТУІА в Детройті в 1951 році і його першим головою. В 1952 році він був одним із дев'ять осіб, які внесли прохання для одержання „чартеру“ на кредитову спілку „Самопоміч“, в якій він був довголітнім чле-

ном комісії і дирекції. Він очолив ініціятивну комісію для придбання української оселі „Діброва“ і став членом ділового комітету, який здійснив свій плян в 1954 р. Він був одним з перших будівничих Товариства „Рідна Школа“ і є активним членом контрольної комісії і батьківського комітету.

Побіч професійної і суспільно-громадської праці, інж. Крохмалюк знаходить час на опублікування книжки-спогадів 1943-45 років, яка появилася в 1978 р. під заголовком „Заграва на Сході“. Його дописи на технічні теми появлялися на сторінках „Вістей українських інженерів“, часописів і журналів; свої доповіді на теми „Опанування міжпланетарних просторів“ і „Розкопи на терені города Галича“ він прочитав на з'їзді ТУІА в Чікаґо (1978 р.) і Міжнародному з'їзді українських інженерів в Торонто.

В 1977 р. Головна Управа ТУІА відзначила інж. Р. Крохмалюка грамотою члена-сеньйора за професійні досягнення і вклад у розвиток ТУІА.

Ігор Козак

АТАНАСА КОБРИНА ПЕРЕВИБРАНО КОМАНДИРОМ УКРАЇНСЬКИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ НА ДРУГУ КАДЕНЦІЮ

ГЕНЕРАЛ МИКОЛА КРАВЦІВ ПРОМОВЛЯВ НА ЮВІЛЕЙНОМУ БЕНКЕТІ

Цьогорічна ювілейна (40-річна) конвенція Українських Американських Ветеранів відбулася в м.Варрен/Детройт, в штаті Мічіґен, в днях 12-14 червня. Під час нарад перевибрано на командира цієї української ветеранської організації Атанаса Кобрина на другу каденцію. (Згідно з статутом командира можна вибирати тільки два рази.)

Під проводом Атанаса Кобрина, кол. вояка Української дивізії, ветерана Корейської війни, члена багатьох українських і американських громадських та професійних організацій, УАВ провели успішний рік у своїй діяльності. (Це в загальному подав А. Кобрин у своєму короткому слові, яке друкуємо на іншому місці в цьому числі.)

Для відзначення 40-літнього ювілею в суботу 13 червня відбувся святковий бенкет з участю понад 500 делеґатів, достойників та гостей. Головним промовцем був генерал-майор американської армії Микола Кравців. Він, нагороджений 11 медалями та відзнаками, брав участь у В'єтнамській війні як боєвий старшина, був на відрядженні в Европі, на Близькому Сході й в Азії.

Генерал Кравців розповів деякі цікаві — веселі й трагічні — моменти з свого військового життя, подав інформації про сучасний стан американської армії та зацікавлення своєю спадщиною.

Одним з „незвичайних“ епізодів було прийняття сотенним командиром молодого лейтенанта в Німеччині, де він почав свою службу. Коли він зголосився з виповненим листком до канцелярії, його новий командир тільки глянув на листок і, не піднісши голови, гримнув: „Ще один з Весть Пойнту! Забирайтеся мені з очей!“ Так пройшло кілька тижнів, і командир сотні сам „зник“, бо Кравців не зустрічав його під час своєї служби. Аж одного разу прибігає післанець з наказом, щоб Кравців зголосився до офіцерського клю-

бу. Молодий лейтенант іде з трепетом серця. Входить на залю. Тут його вітає командир з великою гальбою німецького пива в руці та веселим вигуком: „Вітаємо в нашій компанії!"

Американська армія проходить тепер модернізацію. Їй дають нову зброю і техніку. Правда це йде повільно, — заявив генерал Кравців, — бо щойно одна третя змодернізована, але це треба буде обов'язково закінчити, хоч в Конгресі щоразу важче отримувати потрібні фонди. Сьогодні американська армія має дуже добрий людський матеріял, бо 93% добровольців має середню освіту. Американська армія має свої ґарнізони поза кордонами США — в Европі, Кореї та Панамі.

Генерал Кравців радо бере участь в українському житті, наскільки йому дозволяє час і його пост. Під час свого побут в Детройті він зустрінув своїх свояків, приятелів і виховників з Пласту — він належить до „Лісових чортів". Наше походження є важливим чинником для нас у вільному світі. Наші батьки старалися створити демократичну державу, але це їм не вдалося. Тому ми більше цінимо свободу, яку тут маємо, бо зазнали поневолення. Наш обов'язок — помагати в боротьбі за свободу й демократію. І це слід передати нашим дітям, — говорив генерал Кравців.

В імені Ради Українських Комбатантських Організацій, до якої належать усі ветеранські організації на поселеннях, включно з УАВ, привіт склав її голова д-р сотник Мирослав Малецький. Він підкреслив дотеперішні успіхи УАВ не тільки в своїй ветеранській діяльності, але теж для добра української спільноти. Американські ветерани можуть мати великий вплив на політиків й американських громадських діячів, і тому слід ще більше розгорнути таку діяльність.

Від станиці Братства кол. вояків 1-ї УД УНА, яка включилася в підготовку ювілейного бенкету, привіт передав її голова Михайло Ніньовський.

Мер Варрену Рональд Бонковський проголосив з нагоди такої важливої події 13 червня Днем українського американського ветерана.

Р. Колісник

СЛОВО КОМАНДИРА УКРАЇНСЬКИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ АТАНАСА КОБРИНА НА ЮВІЛЕЙНОМУ БЕНКЕТІ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ У М. ВАРРЕН, 13 червня 1987 року

Reverend Fathers, General Krawciw, Mr. Chairman, Ladies and Gentleman, Fellow Veterans;

It is my pleasure and indeed a great honor to welcome you to this 40th (Jubille) Annual Convention and Installation Dinner-Dance of Ukrainian American Veterans, Inc. I cannot find adequate words of praise for the work performed by the Convention Committee and by all members of UAV Michagan Post #101 as well as the Ladies Auxiliary. Thank you very much for the superior job you did on behalf of both the outgoing National Executive Board officers as well as on behalf of the newly elected and reelected officers.

I believe that all of you will allow me to say "Thank you" and „Congratulations" on behalf of all present here.

This convention and this installation banquet are historic for several reasons:

• This is the first convention in Detroit Metropolitan Area.

• For the first time in our history we are privileged and honored by the presence and by the address of our own General Nicholas ("Hoko") Krawciw, Commanding-General of the 3rd Infantry Division (Motorized), now the largest single component of NATO forces. Every one of us and indeed every American Ukrainian (or American of Ukrainian descent) is very proud of General Krawciw.

• This is the first Convention of UAV as an incorporated organization...

I could recite several more "firsts"...

Although we are proud of the past achievements of our leaders and active members of our Organization, our purpose today is to draft plans and set the course for the future.

Our future is very promising and bright because it offers many opportunities. However, it is up to us to take advantage of these opportunities, and our goals must remain high:

• To increase our membership.

• To organize new posts.

• To be of more assistance to both our Ukrainian community and to our nation.

We who proudly took an oath to defend our Constitution "against all enemies, foreign and domestic" are joining all other 250 millions Americans in celebrating the Bicentennial of the Constitution. However, we are saddened by the fact that some individuals, including those on the public payroll, and some of our citizens of other than Ukrainian ethnic background use the Constitution and its rights of freedom, of free speech to attack Ukrainians and to slander the good and honorable name of our ancestral land, Ukraine. Ukrainian American Veterans shall defend our name and our heritage with all resources at our disposal. Furthermore, we shall assume more active, perhaps a leading role in our community, both in combatting these slanderous and vicious attacks and in attempting to bring about the unity or at least mutual respect and tolerance to each other in our community.

Одначе це не означає, що ми маємо амбіції стати провідниками громадського чи політичного секторів української громади — ми тільки готові, сьогодні чи завтра, співпрацювати з кожною організацією чи середовищем, які вважають нас за рівнорядних партнерів і визнають напрямні нашої організації та демократичні засади США. Ми завжди готові посередничати й пробувати наладнати співпрацю між нашими організаціями й партіями, якщо вони до нас звернуться з таким завданням. Ми спробуємо запропонувати, що, де, коли і як слід робити, щоб осягнути цю побажану мету, але ми не можемо й не хочемо бути тільки звичайними „післанцями„ других. Ми завжди були й залишимося ветеранами найкращих на цілому світі збройних сил.

Let us turn each challenge into an opportunity. We believe that liberty, pursuit of happiness and human dignity are God-given rights for all people, including Ukrainians in Ukraine, and we shall continue our efforts in supporting the Ukrainians in their native land to achieve freedom an independence.

I wish to thank my comrades for honoring me with the position of the National Commander for the second term. I am proud to be associated with a group of fine and dedicated National Executive Board Officers and to have support of thousands of active members.

Let us again dedicate our efforts to the values, goals and mission of Ukrainian American Veterans in striving to secure a better future for our community, our country — USA and all mankind.

Thank you. — Дякую! Щасти нам Боже!

З ЖИТТЯ БРАТСТВА ДИВІЗІЙНИКІВ У ВІННІПЕҐУ

Чергові, 36-і Загальні збори Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА відбулися 5 квітня 1987 р. в залі церкви св. Андрія. Голова Станиці Олекса Загорода відкрив наради, вітаючи 37 присутніх членів та віддаючи останній поклін тим, що від нас відійшли у вічність.

До президії вибрано на голову М. Ґембарського, а на секретаря — М. Миська.

Після прочитання протоколу з минулорічних Зборів, слідували звіти поодиноких членів управи, які закінчив наш „вічний отаман" Загорода. Він згадав про активну участь дивізійників в громадському й релігійному житті міста Вінніпеґу — „де потрібно, ми там завжди були".

У жвавій дискусії похвально висловлювалися про діяльність управи; теж висловлено вдоволення щодо звіту Комісії Дешена. Ю. Гнатюк, який всеціло віддався справі оборони доброго імени українців, підкреслив постійну працю в обороні, особливо в наших і англомовних медіях, Василя Вериги та правного дорадника Ярослава Ботюка. Проф. М. Тарновецький закликав до писання своїх споминів, щоб збагатити нашу мемуарну літературу, та заохочував до поширення історії дивізії, яку пише проф. Тарас Гунчак і яку плянується видати в англійській і українській мовах.

Після схвалення абсолюторії уступаючій управі, аклямацією перевибрано цю саму управу на наступну каденцію. Голова О. Загорода просив усіх членів до дальшої співпраці і закликав, щоб колишні вояки, які стоять осторонь, а навіть критикують нас, приходили на наші збори чи засідання: „Ми гостям раді".

Піснею „Не пора" закінчено Збори.

Славко

ЗВИЧАЙНІ ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ СТАНИЦІ В ГАМІЛЬТОН, КАНАДА

Річні Загальні Збори Братства кол. вояків 1-ої Української Дивізії УНА, Станиці в Гамільтоні, відбулися в суботу, 11-го квітня 1987 р. в залі св. Духа при вулнці св. Ольги ч. 15.

Загальні Збори відкрив уступаючий голова Зенон Кобилянський о год. 8-ій у вечорі в присутності 30-ть членів та кількох гостей. Вставанням з місць і одно-хвилинною мовчанкою вшановано пам'ять померлих побратимів.

Голова З. Кобилянський коротким словом привітав гостей з Торонта: голову Крайової Управи — Лева Бабія і секретаря — К. Когутяка, як теж о. дек. Романа Ганкевича; покликав їх до головного стола та попросив о. дек. провести молитву.

На внесок Б. Садівського і Р. Бучинського вибрано президію Зборів в такому складі: Предсідник — Василь Барчук, секретар — Василь Онуфрик. Предсідник Зборів відчитав порядок нарад який прийнято одноголосно.

Протокол з попередніх Загальних річних зборів відчитав секретар Станиці Богдан Садівський. Завваг не було і, на внесок О. Шапка і І. Домарадзкого, протокол прийнято.

За працю в діловому році звітували члени уступаючої управи в наступному порядку:

а) Голова З. Кобилянський звітував як голова станиці і за неприсутніх на Зборах імпрез. референта та Суспільної Служби. В загальному подано, що наша Станиця минулого року, як і попередніх років, робила все в міру своїх спроможностей, щоб сповнити завдання, які на нас покладає Крайова Управа, та брала участь у зорганізованій українській громаді. Рік-річно наша Станиця бере організовану участь у Великодніх обрядах, взяла участь у вітанні нашого Патріярха Мирослава-Іваиа Любачівського; відзначено битву під Бродами панахидою і поминками; переведено збірку на уліпшення вояцьких могил біля чотирьох церков; Станиця провела збірку-коляду на фонд українських інвалідів та потребуючих, брала участь у посвяченні прапору Союзу Бувших Українських Вояків в Канаді, 7-ої Станиці в Гамільтоні. Важною справою є допомога родині Івана Дем'янюка, на що Станиця асиґнувала 500 дол., і далі переводяться збірки, в які включаються члени та складають свої пожертви.

б) За діловодство Станиці звітував секретар Б. Садівський, а звіт касира подав Степан Телепчук.

в) За Контрольну Комісію звітував Михайло Михайлишин. Контрольна Комісія провела докладну провірку касових і протокольних книг і знайшла все в найкращому порядку, Контрольна Комісія дала признання за добру й солідну працю та внесла пропозицію на схвалення абсолюторії уступаючій управі. Звіти були такі ясні, що ніхто не забирав слова в дискусії. Збори одноголосно схвалили абсолюторію уступючій Управі.

На 1987 рік вибрано управу в такому складі: голова — З. Кобилянський, 1-ий заст. голови — Р. Гнатишак, 2-ий заст. голови і представник до Бурлінґтон — Ромаи Бучинський, секретар — Б. Садівський, касир — С. Телепчук, імпрезовий реф. — Б. Співак, архівар — П. Кицінський, реф. зов. зв'язків — Р. Самотулка, суспільна опіка — п-ні Ярослава Диба, М. Грицак, Д. Сікорський, господарча реф. — С. Кучабський і Лука Максим, делеґат до Суспільної Служби Укр. Канади — Петро Антонишин, делеґати до місцевого відділу КУК: В. Остапчук і С. Кучабський. Члени: І. Бойко, В. Барчук, І. Скочиляс, Г. Попилишин і О. Шпак. Товариський суд: Р. Стахів — голова, М. Романів, П. Середа — члени. Прапороносці: Р. Бучинський, Б. Садівський, Р. Гнатишак і Р. Дусанівський. Контрольна Комісія: Іван Домoрадзкий — голова, М. Рубашевський, М. Михайлишин — члени.

Перевибраний голова подякував за довір'я і вибір та попросив до слова голову Крайової Управи Л. Бабія, а опісля о. дек. Р. Ганкевича — капеляна станиці. На внесок М. Михайлишиного голова З. Кобилянський закрив Збори о год. 9.45 у вечорі. Збори закінчено відспіванням „Не пора, не пора".

Б. Садівський

***

Після довших переговорів представники КНАР і Портуґалії досягнули згоди передачі острова Маккао Китаєві, який на протязі 430 років був португальською далекосхідньою колонією. Острів Маккао, дуже важливий для Китаю своїм стратегічним положенням, 40 миль на захід від Гонґ Конґу.

„СЕКЦІЯ ДИВІЗІЙНИКІВ“ НА ЦВИНТАРІ СВ. ВОЛОДИМИРА НА ОСЕЛІ „КИЇВ“ БІЛЯ ТОРОНТА

Заходами Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА в Торонті та адміністрації цвинтаря св. Володимира отворено нову секцію на цвинтарі під назвою „Секція дивізійників“.

У правильнику нашої секції сказано, що тут можуть спочивати тлінні останки всіх колишніх вояків 1-ої УД УНА і їхніх родин, бувших вояків інших формацій і їхніх родин та цивільних осіб.

На чільному місці стоїть наш головний пам'ятник, присвячений тим, що впали за „Волю України“.

Родинні пам'ятники, що стоять чи будуть поставлені в будучності, матимуть такий самий вигляд та із того самого ґраніту (чорний африканський). Різниця буде лиш у відзнаці посередині хреста, залежно до якої військової формації належала дана особа. Цивільні особи не будуть мати відзнаки. Написи на пам'ятниках обмежено до: військового ступеня; імені, прізвища, дати уродження та дати смерти. У спеціяльних випадках дозволяється додати відзнаку товариства, хрест і т. п.

В північній секції дозволено ставити інші та більші пам'ятники висотою до 6 стіп.

Про блищі інформації та замовлення ділянок телефонуйте до К. Когутяка на (416) 624-8444.

К. Когутяк, адміністратор

***

Не слід дивуватися, що в Західній Німеччині, включно із деякими коаліційними урядовими партіями французів та англійців, протестують дуже різко проти знесення „нуклеарної парасолі“ над Европою, без належної ґарантії від СРСР. СРСР домагається на переговорах у Женеві, щоб США забрали свої ракети близького засягу, головним чиом з території Зах. Німеччини, якщо він має забрати свої 130 ракет зі Східньої Німеччини і Чехо-Словаччиии. Є тільки одна дуже небезпечна різниця, якщо ідеться про нуклеарну зброю в Европі, що СРСР може відтягнути і розмістити свої ракети в західній частині України. Звідтіля, твердять держави НАТО, вони становитимуть таку само загрозу для Европи.

***

Консервативні спостерігачі й військова розвідка США і Пакістану прийшли до заключення, що поширювання вістки совєтськими сателітами, а тепер і московськими джерелами про виведення окупаційної армії з Афганістану, спричинив успіх антикомуністичних повстанців. Не менше важливим є моральний занепад совєтських частин втрата великої кількости літаків та іншої важкої зброї, з якою успішно дають собі раду повстанці з допомогою модерної зброї, яку їм доставила Америка. Втрати літаків, танків і військових транспортерів такі великі, що це перший раз в Афганістані не проведено зимової офензиви.

З нових видань

Є. Ш.

НОВИЙ „ЛІТОПИС УПА" ПРО СОТНЮ „КРИЛАЧА" І ЛЕМКІВЩИНУ

У квітні ц.р. появився 14 том „Літопису УПА" про сотню УПА „Ударники" 6, 96а, під командою хор. Ярослава Коцьолка („Крилача"). Повна назва цього тому: *Перемищина: перемиський курінь УПА; книга друга: Денники сотні „Крилача" (Ярослава Коцьолка).* В цю книгу увійшли денники Я. Коцьолка, денник сотні пера бунчужного „Ореста", денник хор. Володимира Щигельського („Бурлаки") й документи сотні. Книга має солідну вступну статтю в українській і англійській мові, список скорочень, показник, багато знимок і приміток, які подають біографічні дані про дійові особи чи додаткові інформації про згадувані події.

Найціннішим у цій книзі треба, мабуть, уважати особистий денник Я. Коцьолка („Крилача") з 1944 р., що охоплює час від 23 липня до 1 листопада. Власне про цей час немає підпільної документації. Автор пише в ньому про перші відділи УПА в Перемищині і на Лемківщині, він описує створення куреня УПА „Лемківщина-Захід" під ком. Василя Мізерного („Рена"), вишкіл куреня на полонині Букове Бердо, карпатський рейд вже цілого загону „Рена" і поворот автора на Закерзоння. В цьому деннику автор скупий на слово, але інформації про згадані події і людей доповняють історично-біографічні примітки редакції. Ось найважливіші події денника. 23 липня автор вступає до сотні УПА під ком. „Лиса" в Перемищині. Після того сотня подалася на вишкіл на Лемківщину. 5 серпня сотня зустрілася ще з двома сотнями УПА в с. Гучвиці. Ці сотні зорганізувалися в курінь під ком. Володимира Щигельського („Бурлаки"). Зі стрільця, автор став чотовим у сотні „Пугача". Два дні пізніше цей курінь зійшовся зі сотнею „Євгена", при якій був пор. Василь Мізерний („Рен"). Біля с. Жерниця була нова реорганізація куреня. Курінь очолив В. Мізерний („Рен"). Спочатку в ньому було три сотні — „Євгена", В. Щегильського („Бурлаки") і „Бульби". 18 серпня курінь прибув на полонину Букове Бердо й заложив вишкільний табір. Там він прийняв назву „Лемківщина-Захід". 6 вересня делеґація куреня поїхала до „Дзвінчука", командира дрогобицької воєнної округи УПА. К-р „Дзвінчук" затвердив назву, командний склад куреня і підпорядкував пор. В. Мізерному ще сім сотень УПА, які діяли на захід від Турксього повіту (сотні „Байди", „Громенка", „Чорного", „Кармелюка", „Нечая", „Євгена" й „Осипа"). 23 вересня загін В. Мізерного („Рена") вибрався в карпатський рейд, назустріч фронтові, що почав наближатися. 30 вересня загін прорвався за лінію фронту б. с. Рожанки Скільського повіту. 1 жовтня загін був поділений на два курені. Автор попав до сотні „Крісового" у курені „Євгена". Цей курінь подався на північ, щоб згодом вернутися в свої сторони. Ніччю з 7 на 8 жовтня курінь „Євгена" перевів невдалий наскок на районовий центр Сколе. 17 і 18 жовтня сотні „Крісового" й „Осипа" мали бої з по-

граничними військами НКВД вже під польським кордоном у Мостиському пов. Автор прорвався з 79 вояками з окруження на польський бік кордону. 20 жовтня він зустрінувся з командиром перемиської воєнної округи „Ударником“ та зложив йому звіт про карпатський рейд у с. Ямній Горішній Перемиського повіту. Поруч цих справ, автор щоденно описував також інші події, які відбувалися довкруги. Напр., автор згадує про свої зустрічі з командиром перемиської воєнної округи УПА „Ударником“, іменем якого пізніше названо всі сотні 26 ТВ УПА „Лемко“. Про „Ударника“ досі ніхто не писав.

Том цей присвячений воякам УПА, які загинули на полі бою, чи в комуністичних тюрмах, в часі боротьби УПА з трьома комуністичними державами — СРСР, ПНР і ЧСР. Він появився у 45-річчя повстання УПА і 40-річчя рейду відділів УПА в Західню Европу. Том вийшов під редакцією Є. Штендери й П. Потічного, біографічні дані для приміток допомогла зібрати комісія для видання перемиських томів. Разом з цим томом видавництво розсилає 42-сторінковий *Бюлетень Видавничого комітету Літопису УПА* ч. 4, що вийшов під редакцією Степана Ґоляша й Володимира Макара. В бюлетені статті у видавничих справах, листи читачів і проголошена збірка на „Літопис УПА“. Том має 264 стор., ціна 15.00 дол.

Адреса видавництва:

Litopys UPA, P.O. Box 97, Station "C", Toronto, Ont., Canada, M6J 3M7

ДО ЛЮБИТЕЛІВ РІДНОЇ КНИГИ

Заходами СУЖЕРО і ДОБРУС в Канаді невдовзі вийде друком книга нарисів Віталія БЕНДЕРА під назвою *„Фронтові дороги“*. Вона буде продовженням *„Станції Пугаловської“*, а поруч з цим — і самостійним твором.

В книзі понад 40 нарисів, які, лігши на папір крізь сприймання молодого бійця-червоноармійця, стікаються в хвилюючу, зворушливу й тривожну розповідь. Повз читача линуть бої, смерть друзів, молодече розчарування й відчай, труднощі, голод, відступи, зустрічі на шляхах війни, короткотривалі втіхи, а також спостереження й роздуми над долею українського населення після повороту Червоної Армії в 1943 році. В книзі відображуються досвід і пригоди молодого українця від літа 1941 до ранньої весни 1944 р. Наклад обмежений.

Також сповіщаємо, що на складі ще є кілька примірників *„Станція Пугаловська“*. Ціна *„Фронтові дороги“* 13.00 долярів, *„Станція Пугаловська“* 12.00 долярів.

Замовлення на одну чи обидві книги можна надсилати на:

Mr. H. Moros, 2667 Lake Shore Blvd W., Apt. 10, Toronto, Ont., M8V 1G6

З листів до „Вістей Комбатанта“

Головна Управа
Братства кол. вояків 1-ої УД УНА

Високоповажані Панове!

Згідно з заповітом бл. п. д-ра Зенона Нижанківського, пересилаємо чек в сумі 1.000 дол. на видання перекладу В. Д. Гайке „Українська дивізія ‘Галичина’“.

Цей дарунок зложений в пам'ять брата Покійника, д-ра Мирона Нижанківського, колишнього лікаря 1-ої УД УНА, який останні роки свого життя провів в Ошаві, Онтаріо, Канада, де його поховано.

Бажаємо успіхів у майбутній праці.

З правдивою пошаною

За виконавців завіщання:

Роман Гаєцький — д-р Володимир Чума

Родині бл. п. д-ра Зенона Нижанківського висловлюємо свої глибокі співчуття та дякуємо за пожертву.

Головна Управа Братства кол. вояків 1-ої УД УНА

Філядельфія, 30-го травня 1987 р.

До Редакції і Адміністрації
„Вістей Комбатанта“
Торонто, Онт. Канада

Дорогі Побратими!

Ми дивізійники в Станиці Братства в Філядельфії все радіємо ростом нашого комбатантського журналу „Вісті Комбатанта“, а зокрема тепер, коли він минулого року відзначив 25-річчя свойого існування і як все втішається великою популярністю серед нашого членства.

Знаючи високу вартість і значення „Вістей Комбатанта“ членство Станиці Братства кол. вояків 1 УД УНА у Філядельфії ухвалило пожертву на пресовий фонд „Вістей Комбатанта“ в сумі $250.00, яку долучуємо до цього листа.

Редакції і Адміністрації „Вістей Комбатанта“ бажаємо від всього членства Станиці якнайбільше витривалости та успіхів у праці для добра нашого дивізійного Братства, наших комбатантських організацій та цілої української спільноти.

Остаємо з вояцьким привітом

За Управу Станиці Братства к. Вояків 1 УД УНА — Філядельфія

Богдан Артимишин — голова — **Михайло Білик** — секретар

12 травня 1987

До Хвальної Редакції
Журналу „Вісті Комбатанта"
Торонто

Пересилаю передплату $18.00 за рік 1987 і $25.00 на пресовий фонд з нагоди 25-ліття журналу „Вісті Комбатанта", бажаючи дорогим Редакторам многих літ і кріпкого здоров'я в Їх дальшій цінній праці для вашого журналу.

З вояцьким привітом
Зеновій І. Кохановський

7 травня 1987

До Хвальної Адміністрації
Журналу „Вісті Комбатанта"

Вельмишановні Побратими!

Залученим чеком на суму $50.00 пересилаємо нашу скромну пожертву на прес. фонд нашого цінного журналу.

Остаємось з якнайкращими побажаннями
і Вояцьким привітом

Слава Україні!

За Головну Управу Української Стрілецької Громади в Канаді
Олекса Задойко — керівниу канцелярії

До Адміністрації
Українського Військового Журналу
„Вісті Комбатанта"
Торонто, Онт. Канада

Дорогі Побратими!

Загальні Збори Станиці Братства 1 УД УНА в Дітройті, які відбулися дня 3 травня 1987 р. продискутували потребу дальшої неперебійної появи нашого журналу як також взяли під увагу фінансові труднощі зв'язані з дальшою його появою. Збори висловили своє признання Побратимам які вкладають багато безкорисної праці у видаванні цього одинокого українського військового журналу, як також одноголосно ухвалили суму $50.00 на його пресовий фонд. Рішено рівнож уфундувати передплату „Вістей Комбатанта" для бібліотеки Українського Культурного Центру в Воррен.

Бажаємо багато успіхів у Вашій важливій праці і остаємося з щирим вояцьким привітом,

За Управу Станиці Братства к. Вояків 1 УД УНА

Михайло Ніньовський — голова **Любомир Татух** — секретар

ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА“

В часі від 21 квітня до 20 червня 1987 р. ми одержали такі вплати на пресовий фонд журналу:

Станиця Братства к. Вояків 1 УД УНА в Філядельфії із збірки в пам'ять св.п. Степана Яцуся, замість квітів на могилу. Пожертви зложили: **по $20.00:** Володимир Сімків, **по $15.00:** Степан Дицьо, **по $10.00:** Михайло Бицьо, Ярослав Лучанка, Іван Книгнецький, Теодор Рак і Богдан Артимишин	**разом**	**85.00**
Тарас Пастушенко — Ірвінґтон замість квітів на могилу св.п. сот. Олекси Яворського		**25.00**
Станиця Братства к. Вояків 1 УД УНА в Філядельфії		**250.00**
Станиця Братства к. Вояків 1 УД УНА в Дітройті		**50.00**
Головна Управа Української Стрілецької Громади в Канаді		**50.00**
Зенон Кохановський — Торонто		**25.00**
Микола Засідко — Торонто		**27.00**
по $20.00: Богдан Ковальчук — Торонто і Богдан Петрицький — Вінніпеґ	**разом**	**40.00**
по $18.00: Мирослав Сендзік — Австралія і Іван Кобрин — Австралія	**разом**	**36.00**
по $14.00: Богдан Тарнавський — Австралія і Микола Кулик — Австралія	**разом**	**28.00**
по $12.00: Євген Михайлів — Бетлегем і Степан Дух — Саскатун	**разом**	**24.00**
по $10.00: п-і Олена Блажків — Торонто, п-і Марія Комісар-Равич — Торонто, Роман Іваницький — Фльорида, п-і Валя Цурковська — Торонто, Василь Григорчук — Австралія, Мирон Процакевич — Торонто, Володимир Папірчук — Калґари, Василь Гладкий — Монтреаль, п-і Анна Рибалко — Австралія	**разом**	**90.00**
по $8.00: д-р Остап Винницький — Торонто, Орест Гуйтан — Ст. Томас, Петро Гупало — Австралія, Зенон Николишин — Австралія, Іван Стасів — Місіссаґа, п-і Стефанія Куницька — Місіссаґа	**разом**	**48.00**
по $7.00: Василь Корж — Балтімор і Микола Залеський — Торонто	**разом**	**14.00**
по $5.00: Ярослав Кульчицький — Гамільтон, Василь Цюрпіта — Юніон, Тарас Ґут — Торонто, Роман Дощин — Ст. Кетеринс, Олександер Немирівський — Монтреаль і Омелян Калата — Торонто	**разом**	**30.00**
по $4.00: Мирон Ковальський — Торонто і Микола Татарин — Торонто	**разом**	**8.00**
по $3.00: О. Комарницький — Калґари		3.00
по $2.00: Ф. Шаґан — Німеччина, Володимир Кульматицький — Нюарк, Дмитро Волощук — Бовлер і Андрій Чепига — Джамайка	разом	8.00
	РАЗОМ	841.00

Пересилаємо наше щире співчуття родинам, приятелям та знайомим свв.п. Степана Яцуся та д-ра Олекси Яворського. Щиро дякуємо Управам комбатантських організацій за постійне організування збірок на потреби нашого журналу, рівнож дякуємо всім жертводавцям. Просимо і надалі мати на увазі наші потреби.

Адміністрація В.К.

Із збірки на „Історію Дивізії“

Замість квітів на свіжу могилу св.п. сот. Олекси Яворського в часі панахид та тризни в днях 14, 15 і 16 квітня 1987 р. на видання історії Дивізії датки зложили побратими і приятелі Покійного:

по $25.00: д-р Остап і Зоряна Сокольські, Ростислав Салдан, Омелян Хабурський, Андрій Коморовський;

по $20.00: Василь Кузишин, М. Чорний, Параска Костюк, Іларій Кушніренко, Марія і Петро Міцкевичі, М. Саєвич, Богдан Кальба, Андрій Чорній, Василь Палієнко, Богдан Дусанівський, Нестор Чорний, П. Пільків, Василь Дубик, Олекса Задойко, Ілля Городецький, Адам Роздольський, Микола Бойко, Володимир Шарун, Василь Верига, Роман Бойцун, Євген Бочан, Юліян Темник, Василь Чупринда, д-р Мирослав Малецький, Роман Чолкан;

по $10.00: Володимир Гуляк, Іван Падик, Тарас Качмарчук, Петро Дем'янюк, Михайло Кріль, Микола Кулик, Ярослав Слободян, Корнель Когутяк, Осип Мудрий, Ярослав Дутка, Василь Сірський, Михайло Рудзік, Зенон Кобилянський, Роман Гнатишак, Євген Лагоза, Ярослав Базюк і Володимир Макаровський;

по $8.00: Омелян Кульчицький;

по $7.00: Петро Белей;

по $5.00: Адам Бабич, Валентина Мезальс, Юстин Лихач, Роман Чайківський.

Разом: $805.00

Щиру подяку жертводавцям та ініціяторам переведення збірки складає

Видавнича референтура
Головної Управи Братства

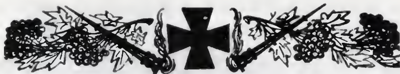
---

*
**

Сьогодні, не зважаючи на те, що майже всі терористи світу користуються совєтською зброєю, а чимало з-поміж них проходить вишкіл в різних сателітних країнах або Сірії, чи Південному Ємені під наглядом КҐБ, дивним-дивом, Москва оце несподівано для всіх країн світу запропонувала Заходові співпрацю у поборюванні міжнароднього тероризму. Цю заяву Москви всі країни Заходу приняли однак з великим скептицизмом і застереженням. Політичні спостерігачі кажуть, що за цією пропозицією кремлівських „миротворців“ скривається якась неясна підступна затія або черговий обманний трюк Михаїла Горбачова.

*
**

Головне командування урядових військ у Чаді намагається зробити остаточні підрахунки здобутків з залишиної лівійцями на трьох більших і п'ятьох менших базах зброї, амуніції, техніки, харчів тощо. Оцінюють, що все це вартує коло півтора мільярда дол., не враховуючи сюди літаків, танків, бронетранспортерів, гармат, джіпів і інших авт. Лівія втратила у цій катастрофічній для неї дії 4.637 вбитих і поранених. Цифри поранених вищі, бо коло 1.000 вдалося лівійцям забрати зі собою. У полон попало 1.268 вояків. Чад завдячує цю перемогу Франції, яка передала чадській армії модерну зброю, і у боях підтримувала своїми літаками.

Ті, що відійшли...

ДЕНИС БАРАНОВСЬКИЙ

***13.VII.1923 — †8.IV.1987**

Денис Барановський провів щасливе хлоп'яче життя в селі Рукомиш, пов. Бучач, у священичій сім'ї, де були 4 брати і 4 сестри.

У тих важких і трагічних часах, коли окупанти старалися вбити національний дух різними методами, а молоде покління горіло бажанням допомоги своєму народові навіть жертвою власного життя, прийшла нагода для тисячів молодих хлопців із зброєю стати в обороні національних інтересів. Молодий семиклясний гімназист поповнив добровольців, які пішли „підняти Червону Калину".

Денисові судилася ще інша доля. Два дні перед генеральною атакою ворога під містечком Броди він був ранений в ногу й відтранспортований на перев'язочний пункт, де застали його більшовики.

Переодягнувся у вермахівську блюзу, він подав себе за фольксдойча з терену прилученого до Райху. Спрага, брак харчів і хробачня, що замножилася під перев'язкою, додавали ще більшого болю до безвиглядної ситуації. Совєтські лікарі не ампутували ноги, бо не мали бандажів — аж німецькі лікарі в таборі полонених врятували ногу.

Після шістьох років полону новоприбулий вояк в Західній Німеччині заявив, що він не є Карль Проллє, але що він є українець, а його дійсне ім'я Денис Барановський. Після короткої перевірки, чи не був донощиком у полоні, звільнений до раніше звільненого співтовариша полону, з яким видобував вугілля на Донбасі.

В Канаді від 1951 р. починається новий етап. Він знає, що тут тільки власні м'язи та підприємчивість дадуть бажані економічні висліди. Для дітей допильнував великий маєток, яким є вища освіта, якої „ані вогонь не спалить, ані повінь не забере", а віддавав Богові, що Богові належить", — підкреслив о. д-р Р. Даниляк, парох катедри св. Йосафата, під час похорону.

Покійний був гідним приміром, що коли заходить потреба, треба бути готовим на жертву для свойого на-

роду, не жаліючи навіть власного життя.

У глибокому смутку залишилися дружина Павліна, дочка Мирослава, сини Юрій і Андрій, сестри Анна, Марія, Олена, Люба і брат Роман з родинами, численні сестріики, братанки, посвоячені члени родини.

О.І.

БОГДАН ЛОКАЧ

†10.І.1987

10 січня ц.р. помер в Новому Ульмі (Німеччина) на 67 р. життя, після довгої недуги, воєнний інвалід і довголітній член СУВІ бл.п. Богдан Локач нар. у Цеблові (Галичина). В липні 1943 р. як студент медицини у Львові зголосився до Дивізії. Вишкіл

радиста пройшов у чеському Брні, з 29-им полком брав участь в боях в Югославії й Австрії. З полону в Ріміні вдалося йому втекти у жовтні 1946 р. Працював як виховник в німецькому домі для молоді. Похоронений в Новому Ульмі 13 січня ц.р.

Б.Ш.

КОНСТАНТИН МАЦИШИН

***9.III.1926 — †12.II.1987**

Колишній дивізійник Константин Мацишин народжений у Борщеві 9 березня 1926 року — помер в Арґентіні 12 лютого 1987. Покійний брав участь у громадському житті, був діяльний у товаристві „Просвіта“ та парафії церкви в Саранді, а також співав у хорі.

На похорони зійшлися колишні товариші зброї, а голова Братства в Арґентіні побр. Ст. Тауридзький сказав прощальне слово.

Б.Л.

СТЕПАН ЯЦУСЬ

***3.VIII.1923 — †17.V.1987**

Дня 17 травня ц.р. помер по короткій важкій недузі Степан Яцусь, бувший вояк 1-ої УД УНА, осиротивши дружину, сина та дочку.

Покійник був карним членом станиці у Філядельфії, хоч жив у Вільміґтоні. Він був щирий патріот, відданий українській справі, належав

до багатьох організацій та щедро жертвував на різні громадські потреби.

У сусідньому стейті, у місті Вільмінґтоні, було дотепер трьох здисциплінованих членів філядельфійської станиці: Стефко, Місько й Іванко. Вони солідно виконували членські обов'язки, приїжджали на сходини чи імпрези помимо великої віддалі з Вільмінґтону до Філядельфії.

У панахиді взяло участь п'ять членів Управи Станиці з своїм прапором.

Дружині та дітям Управа Філядельфійської Станиці висловлює щирі співчуття.

Ярослав Качай
пресовий референт

ЕВГЕН РИБАЛКО

†29.4.1987

В середу 29.4.1987 року, несподівано помер на удар серця на 67-му році трудолюбивого життя бл.п. Евген Рибалко. Син еміґранта з Першої світової війни. До початку Другої світової війни родина Покійного проживала в місті Бидґощі — Польща. Молодий, Покійний Евген з великою охотою зголосився в 1944-му році до Дивізії.

По Другій світовій війні приїхав вже одружений до Австралії і замешкав в місті Авельборні.

Похорон відбувся 4.5.1987 р. з української катедри св. ап. Петра і Павла. Похоронено Покійного на новій українській частині цвинтаря Фокнер.

В. Й. П.

Горем прибита дружина **Анна**,
син **Евген з родиною**
і доня **Віра з родиною**

ВОЛОДИМИР ШУЛУПАТА

***21.I.1921 — †5.II.1987**

5 лютого 1987 року відійшов у вічність колишній вояк Дивізії Володимир Шулупата, народжений у Сколім 21 січня 1921 року. Проживаючи в Арґентіні, був діяльним членом Братства, а його різьби в дереві прикрашують не одну українську хату, а також церкви і установи.

В похоронах взяли участь колишні дивізійники на чолі з головою Братства в Арґентіні побр. Ст. Тауридзьким, який попрощав покійного від товаришів зброї.

Б.Л.

ВІЙСЬКОВІ НОВИНИ

***

З Пентаґону повідомили, що дотеперішній головнокомандувач збройних сил НАТО, ген. Бернард В. Роджерс, бажає покинути військову службу. Його місце перебере ген. Джан Р. Калвін, який тепер командує американськими збройними силами в Центральній Америці. Обидва генерали різняться дещо у своїй карієрі. Ген. Роджерса зараховують до штабових старшин-пляновиків, а ген. Калвін перебував постійно в чинній службі з військом. Він плинно говорить еспанською, німецькою і французькою мовами й був уже на службі в Европі.

***

Речники стратегічного військово-повітряного командування США повідомили про успішне випробування „крилатих ракет" над територією Канади, запущених із суходолу і з бомбардувальника „Б-52" над морем Бофорта. Ракета подолала віддаль 1.500 миль, перелетівши цю трасу в точний час.

***

Речники французького уряду Алейн Жаппе повідомив, що лівійські літаки збомбардували кілька місцевостей у південній частині Чаду, яку Франція, згідно з договором, обіцяла боронити перед зовнішніми нападами. Франція перекинула до Чаду курінь десантних військ і 12 літаків типу „Міраж", які увійшли в дію проти комуністичних чадських ворохобників і розбили їхні фортифікації. Біля сотні було вбитих і поранених, а в полон попало 58 лівійських вояків.

***

Заступник Секретаря Оборони США, Дж. Вайттед, повідомив на окремій „протитерористичній конференції", що в минулому році, особливо в Західній Европі, кількість терористичних нападів значно зменшилася. Багато вважає, що це сталося до деякої міри завдяки налетові на Лівію. В минулому році було на 160 менше переведених нападів, а в результаті загинуло 427 осіб у порівнанні до 627 із 1985 роком.

***

Китайське пресове аґенство „Сіньгуа" повідомило, що китайські прикордонні частини вбили при допомозі армії з танками й артилерією коло 500 в'єтнамських вояків, які перейшли були на територію Китаю. Речник китайського міністерства оборони заявив, що китайці були примушені провести контратаку у відповідь на в'єтнамську провокацію. Ганойське радіо подає цю справу в зовсім протилежному насвітленні: бої були завзяті, коло 400 китайських вояків, а свої втрати Ганой обчислює на 150 вбитими і пораненими.

*
**

Афганські літаки знову збомбардували декілька пакістанських селищ, знищивши багато будинків, а серед цивільного населення було 56 вбитих і понад 200 поранених. Хоч Пакістан дуже гостро запротестував проти цих налетів, але совєтське окупаційне головнокомандування заявило, що якраз крізь всі ці селища переходила для повстанців допомога з Америки, Китайської Народної Республіки і Південної Кореї.

*
**

Франція „видворила" совєтського військового аташе з Парижу Валерія Коноросва, який, як виявило політичне слідство, керував шпигунською сіткою з совєтської амбасади. Деяких шпигунів вдалося заарештувати і майже всі „провідиіші шпигуни" мали „дипломатичну неторкальність", хоч ці „дипломати" були на службі КҐБ або ҐРУ.

*
**

СРСР погодився доставити Іракові певну кількість воєнних літаків типу „МІҐ-27" і „МІҐ-29", щоб поповнити втрати Іраку під час великої іранської офензиви, яка протягнулася вже на півроку, із метою здобуття другого міста по величиині Іраку, Базри. Слід пригадати, що вся дотеперішня неподоланність Іраку базується на його перевазі у повітряній бойовій силі иад Іраном.

*
**

Комуністичні партизани в Ель Сальвадорі напали на одну з баз біля міста Ель Параїсо, вбили 8 вояків, а в тому числі теж і одного американського військового дорадника, та поранили понад 100 осіб. По стороні партизанів було 18 вбитих і 38 поранених, які всі попали в полон. Це був один з найбільших зударів в Ель Сальвадорі, і шеф штабу армії ген. А. Баляидон, заповів велику операцію проти комуністичних партизанів.

В червні ц.р. відбули в Туреччині великі маневри з участю військ сімох европейських країн членів НАТО. Маневри мали завдання встановити здібність військ НАТО розгорнути у скорому часі оборонну лінію проти ворога і „блискавично захопити“ його опірні пункти при допомозі літунства, гелікоптерів і десантних частин. Головне командування НАТО повідомило країни Варшавського пакту й СРСР про ці маневри.

В березні ц.р. минуло чотири роки з того часу, коли президент Реґан у своєму телевізійному виступі звернувся до вчених з закликом: „дати нам засоби, які зробили б нуклеарну зброю нікому непотрібною“. Так проголошено „Стратеґічну оборонну ініціятиву (SDI), яку згодом популярно названо „зоряною війною“. У день цієї річниці президент Реґан відмітив „подивугідний проґрес“ в космічній протиракетній обороні, можливість, що розміщення протиракетної пічнеться в 1995 році.

Невідомі терористи збомбардували головну квартиру британської воєнної бази в Західній Німеччині. Терористи залишили на базі приватне авто заладоване експлозивним матеріялом, який у хвилині вибуху спричинив чимало матеріяльної шкоди і поранив коло 20 осіб. Розрив був дуже сильний, так що в будинках бази і околиці повилітали всі шиби у вікнах. Щастя було, що бомба вибухла пізнім вечером і на базі не було персоналу крім вартових. Це був перший замах на британську базу.

Це вже в третє літаки комуністичного Афганістану з совєтськими пілотами збомбардували прикордонну полосу території Пакістану. У цьому бомбардуванні загинуло понад 50 осіб, а понад сотню важко поранено. Атака мала, правдоподібно, збільшити кампанію застрашування Пакістану перед допомогою антикомуністичним повстанцям, які, незважаючи на совєтсько-афганську перевагу у зброї, мають деякі успіхи. Протилетунські мініятюрні ракети „Стінґ“, які їм доставили США, вони почали дослівну „масакру“ важких гелікоптерів, а протитанковими ракетами створили життя танкістів нестерпним.

Ще у 1977 році було встановлено ембарґо на доставу зброї для Півд. Африканської Республіки і це зобов'язувало в першу чергу всіх членів НАТО. Але, як тепер заявляють представники держав НАТО, зброю для ПАР достарчають постійно Англія, Зах. Німеччина, Франція і Швайцарія, але як сказано в заявах — зброю доствляють „приватні торгівці“, яких не зобов'язує ніяке ембарґо, і тому ПАР отримує постійно всю зброю, яка потрібна цій країні.

⁂

Ізраїльський старшина Авієм Селля був замішаний у шпигунську аферу в США і втримував зв'язок з головним шпигуном Джанатом Поллардом. У Вашінґтоні обвинувачують полк. Селлі в тому, що він дав початок шпигунській афері в США, а звербувавши до цієї праці американського громадянина жидівського походження, аналітика розвідки морської фльоти, який передав Селлі важливі суворо секретні інформації. Як відомо, Поллярда засудили на досмертну тюрму.

⁂

Покликаючись на достовірні джерела з Білого Дому, репортери з Вашінґтону повідомляють, що, якщо американських закладників поважаться вбити їхні схоплювачі, то США нанесуть удар по трьох відомих їм осередках терористів. У пресі були подані навіть імена провідників всіх видніших груп терористів, але не подано розміщення їхніх баз. Кореспонденти згадують, що з-поза куліс кермує всією акцією терористів прем'єр-міністер Ірану, Гуссейн Мураві.

⁂

Командування військово-повітряних сил США звернулося до Конґресу з проханням, щоб він дозволив на випробування окремих протисателітніх ракет, на які був наложений мораторіюм. Військові речники заявляють, що всі дотогочасні досліди втратять сенс, якщо нова зброя не буде своєчасно випробувана, а витрачені фонди ніколи не повернуться.

*
**

Офіційні речники з американських амбасад у Дельгі та Ісламбаді висловили своє затурбовання, що уряд Пакістану розпічне незабаром продукцію своєї власної атомової зброї. А хоч Пакістан запевнив США, що він не має на меті продукувати ядрової зброї, а свою атомову енергію вживає тільки для мирних цілей, але розвідці Індії вдалося ствердити, що Пакістан проводить досвіди з плянами евентуальної продукції своєї ядрової зброї, зокрема бомби і ракет середнього засягу, як теж малих протилітунських ракет, на зразок США, які виявилися дуже ефективними. США побоюються, що Індія розпічне в свою чергу, таку саму продукцію ядрової зброї для „сусідського збалянсування" нищівности.

*
**

28 січня проминув рік від трагічної катастрофи міжпростірного корабля „Челленджер", що в 73 секунди після запущення з бази у Кейп Каневерл у Фльориді, розірвався у повітрі, при чому загинули всі сім астронавтів. Цю сумну річницю відзначили в школах і в різних станціях НАСА; промовляв президент Рейген. При цьому ніхто не наважався натякнути, що ця трагедія перервала на повний рік серійну розбудову американської міжпростірної оборони, всі найважливіші експерименти якої проводили міжпростірні кораблі.

*
**

Після наполегливих старань в Женеві афганський комуністичний уряд (читай: окупаційний совєтський представник) дозволив делеґатам Червогого Хреста відвідувати табори полонених, допомагати пораненим повстанцям та давати їм допомогу ліками й харчами. Заборона тривала повних чотири роки і, як твердять політичні речники, ця зміна постала на домагання Ґорбачова, щоб прихилити собі симпатії афганців.

*
**

Після втечі колишнього агента „Сі-Ай-Ей" Лі Говарда до Совєтського Союзу, проведено слідство окремою сенатською комісією у справах розвідки. Виявилося, що федеральні аґенції та установи, які повинні стояти на сторожі державних таємниць і викривати шпигунів, не зробили в тому напрямі ніяких заходів.

*
**

Танкові і піхотні змоторизовані частини сірійської армії в силі біля 8.000 старшин і вояків, провели справно операцію для встановлення контролі над мусульманськими кварталами ліванської столиці в Бейруті. До часу операції сірійцями, велися вельми завзяті бої між шіїтською міліцією Амаль, з одної сторони, і коаліцією друзів, комуністів і палестинців, з другої. У цих зударах загинуло понад 350 осіб, а коло 1.000 було поранених. Тепер запанував у Бейруті спокій, а ці, що поважувалися відновити знову зудари, були безоглядно зліквідовані.

Ціна: $3.50